

4

"ЧЕТНИЧКИ ТЕРОРИЗАМ

Михаиловићево фамозно слово „црне тројке" и заклетва на ножу!

Свако ко је иоле озбиљније проучавао четнички покрет Драгољуба Драже Михаиловића у Другом светском рату, односно у борбама у Југославији, под једним условом: да се служи документима - неминовно мора доћи до чврстог уверења да се четнички покрет током раних година претворио у терористичку организацију. Родољубиви и храбри ратници - четници у 1. светском рату, четници под вођством Драже Михаиловића у 2. светском рату, претворени су у своју супротност. Михаиловић се од почетка рата одлучио на пасивни отпор. Кренуо је са својим покретом вербално - на страни западних савезника. У почетку устанка, који су повели народноослободилачки одреди под Титовом командом, Михаиловић је са својим четницима оклевао, одбијао борбу против окупатора, па кад је током јесени 1941. године спорадично и учествовао у борбама заједно са партизанским одредима, изјашњавао се - да је борба била изнуђена. Током рата, једноставно речено није знао шта хоће. Понекад би, врло ретко, пружао некакав отпор, али далеко више је био пасиван. Па, опет, поново. Једино је био чврсто опредељен за краљевску власт и политику емигрантске Владе Краљевине Југославије у Лондону. Са западним савезницима у почетку, сарађивао је више на речима. На делу водио је сталне борбе против народноослободилачког покрета као свог главног противника. Са окупаторским снагама, нарочито са Италијанима, а са Немцима (нарочито у Србији) и Бугарима сарађивао је са мањим прекидима. Његови легализовани одреди добијали су од Италијана муницију, наоружање и сваку другу опрему и храну, а и од Немаца, односно од Недића у Србији. Учествовали су с њима у заједничким операцијама против народноослободилачког покрета. Временом када су снаге НОП-а ојачале и постале главни фактор ослободилачке борбе у Југославији, њих Михаиловић проглашава за главног и искључивог непријатеља.

Немоћан пред снагом и борбеношћу Народноослободилачке војске Југославије, Михаиловић прелази на систем терора. Физички се обрачунава са свим што је везано за ослободилачку борбу. Још у почетку устанка, четници су почели примењивати најсуровије и најпрљавије методе терора, попут усташа у Хрватској. Године 1942. у време кад је председник емигрантске Владе био професор др Слободан Јовановић (данас многохваљен као писац, што заиста он и јесте, а прелази се преко његовог саучештництва, као Михаиловићевог наредбодавца, у спровођењу терора), Михаиловић је установио специјалне терористичке јединице, познате по називу „црне тројке“. То су посебно обучаване јединице за клање ножем својих противника, пре свега заробљених партизана. чланова њихових породица или симпатизера. Постојале су и веће јединице „црних тројки“, чак и читаве чете. А шеф свих „црних тројки“ и њихов наредбодавац био је нико други него директно и непосредно Драгољуб Михаиловић, пуковник бивше Југословенске војске и ратни генерал (кога данас Дејвид Мартин, амерички публициста, па наш историчар ројалист Веселин Ђуретић, затим неки млађи историчари, а нарочито поједини страначки лидери - настоје да рехабилитују). По Михаиловићевим упутствима, путем „црних тројки“ до лудила је развијен култ ножа, култ клања људи - политичких противника, што је на нашим просторима било готово исто оно што су усташе чиниле са српским живљем. У народу, у Србији нарочито, настао је још један адекватан назив за ову четничку методу. Народ их је назвао веома прецизно - Дражини кољачи. А ти суманути чланови „црних тројки“ имали су образа и смелости да у народу говоре да је за њихове методе, односно за жртве штета „да се троши муниција“, већ да се кољу! То мање кошта!

Објективни историчари слажу се у оцени да је фамозно слово „3“, поред сарадње са окупаторима, највише компромитовало Михаиловића и као четничког команданта и као човека, јер га је морално срозало - до дна. Тим пре што је сам Михаиловић био „аутор“ тог озлоглашеног „слова“. Његово значење (заклати, заплашити) уведено је против присталица окупатора и бивших режима или „болесно амбициозних“ - по четничком тумачењу. Међутим, иако је под тим знаком убијено неколико Недићевих и ЈВотићевих присталица и сарадника, сва стравична крволочност сулудо смишљеног значења слова „3“, сручила се на присталице народноослободилачке борбе. По Михаиловићевој наредби „командант бригаде“ је - чим је неко добио слово „3“ био дужан да га „црне тројке“ у року од 24 часа пронађу и ликвидирају и то искључиво методом „клања ножем“.

Тројке су формиране тајно и добровољно, нису се међусобно смеле познавати. Полагале су посебне заклетве и то пред командантом бри-

гаде ~ на ками! У наредби о формирању „црних тројки“ стоји и одредба:

*„Тројка која не изврши свој задатак осуђена је на смрт која се мора одмах извршити“*¹

Црнотројкаши су се распознавали по посебно скривеним обележјем - четворолисна детелина. Михаиловић је био шеф и командант „црних тројки“, па је и он носио скривену четворолисну детелину. Он је 3. маја 1942. године тражио радио-депешом од председника владе др Слободана Јовановића да Радио-Лондон (ББС) објави:

„Шеф Тројки у Југославији наређује да се што више ради, а ништа не прича, јер непријатељ слуша и многа дознаје због лаковерности нашег народа“.²

Листе стављених под слово „З“ састављао је и одобравао лично Михаиловић и упућивао их емигрантској Влади. А та влада, која је носила званичан назив „Краљевска влада“, издејствовала је да их емитује Радио - Лондон! Влада, односно др Слободан Јовановић и његова околина, грдно су се уплели у ту хајку клања политичких противника. Браћа Кнежевићи (професор Радоје и мајор Живан) који су, сервилно пунили главе и Слободану Јовановићу и краљу Петру II својим оценама и проценама, бранили су слово „З“ као средство опомене, а не клања! И многи други су то чинили. Живан Кнежевић је објашњавао слово „З“ као, тобож, педагошку меру којом се улива „страх у кости“. Слободан Јовановић је јуна 1942. године био приморан да лично али безуспешно „објашњава“ министру спољних послова Велике Британије Антони Идну шта је слово „З“, тврдећи да је оно средство психичке претње, опомене, измене понашања!

У истражном поступку Михаиловић признаје да је он стављао на листе лица која су одређена за клање под слово „З“:

„Иследник: Ко је стављао под слово 'З'?

*Дража: Ја сам стављао под слово 'З'.. Наравно да сам. Што радио по подацима и предлозима команданата...“*³

Радио-Лондон, односно Би-Би-Си, објављивањем листа тих инкриминисаних имена која је Михаиловић „стављао под слово З“ (од 10. јуна до 15. септембра 1942) брзо се компромитовао, па их је престао емитовати. После те одлуке и Михаиловић и Јовановић су узалуд протествовали, али је одлука Владе Велике Британије и ББС-ја била коначна. Међутим, Михаиловић је по навици терао по своме - наставио је по навети крваву и злочиначку праксу слова „З“. Клања су се сручила искључиво на присталице НОБ и спровођена су до краја рата, све док су последње чегнччке одметнуте групе ликвидиране. Стра-

вична клања спровођена су редом, и поред заробљених партизана или чланова њихових породица, обухватала су старце, жене, понекад и децу, па и ону у колевци, породиље и трудне жене!

Под удар Михаиловићевих „црних тројки" и кољачког ножа дошли су и бројни његови сарадници, некадашњи миљеници и истакнути команданти. Под четничким пожем скончао је и Божо Ћосовић, звани Јаворски, 1943. године, а „пресудили" су му његов командант бригаде Урош Катанић, Душан Радовић Кондор, командант Златиборског корпуса и Дражин шеф оперативног одељења Драгослав Павловић. Кондор је убио и Мићу Рогића, команданта Рачанске бригаде, а команданта Златиборског корпуса Душана Радовића Кондора - заклао је 1944. године командант бригаде у том корпусу Филип Ајдачић (коме у ово време тзв. удружење Југословенске војске у отаџбини покушава упорно да подигне споменик у Сечој Реци код Косјерића).⁴ Милутин Јанковић, командант Драгачевске четничке бригаде, одлуком његовог венчаног кума Михаиловића, заклан је 1944. године, у режији команданта 2. равногорског корпуса Предрага Раковића, и то усред манастира Студенице! Некадашњи школски друг Михаиловића и његов дугогодишњи миљеник Јеврем Симић (Јеша, Дршка), који је био инспектор четничке Врховне команде у Србији, по Михаиловићевом налогу је заклан 1944. године „на територији" Раковићевог корпуса. Михаиловићева „црна тројка" заклала је и Косту Миловановића Пећанца у лето 1944. године код Соко Бање, затим „војводу" Машана Ђуровића, потпуковника Радомира Ђекића (који је добио од Немаца „кључеве" од Ужица), поручника Илију Пажина итд. По подацима неких историчара, и Михаиловићев близак сарадник и један од његових заменика, књижевник Драгиша Васић, тајно је био осуђен на клање, али егzekуција није извршена.

Било је дакле, и у личној режији Михаиловића много клања, терора најсвирепије врсте. Било је на претек „ко ће кога" у четничким редовима!

Четничка документација буквално је пуна телеграма и наређења којима Михаиловић наређује ликвидације, клања и убијања припадника ЦОБ. Априла 1942. године наређивао је Павлу Ђуришићу: „Комунисте чистите где год можете, а избегавајте Талијане и посредно искористите ако се шта може извући из њих". Нешто касније, исте године, „шеф тројки у Југославији" јављао је Звонку Вучковићу и другим командантима у Србији - да су комунисти „крволоци", да су „издајници" и да их треба „убијати". „Те злотворе и крвнике нашег народа уништавајте без милости... Сви команданти су ми одговорни за своје рејоне, да су чисти од свих мангупа и пробисвета..."⁵ Михаиловиће-

ви команданти су „разрађивали“ његова наређења, допуњавали их и извештавали га о учињеном. Урош Катанић јављао је Михаиловићу, 30. марта 1943. године - пред неуспелу мобилизацију четника у Србији за помоћ Ђуришићевим четницима у борбама око Калиновика и на Дрини: „*Наредио сам мојим људима да кољу!...*”⁶

Какви су били Михаиловићеве четници, како су били претворени у људе - звери који су у исти кош трпали: клање људи, набавке - ждребаца и честитке ускршњих празника, човек лако може сазнати, али нико не може разумети, из следећег писма - наредбе Николе Калабића, тадашњег команданта тзв. Горске Краљеве гарде, неком његовом сараднику кога је ословљавао са „Папе”:

„ДраТи Папе”

За клање комуниста молим Ше добро Шу свар провери, испиШај бар још ири човека за Ше људе који Шреба да се закољу. ПиШај Перу МилеШића, СШевана Бесаровца и Живорада Пејића. Па ако они кажу да су криви комунисШи онда највише закољише у Јасеници 3, Панучке 2, Гарић 2, Грабовица 2. Коња пасШува од Зазића ми доведиШе, а за њеТа зна СШанимир. Мене ћеиш наћи Шек друТи дан Ускрса увечер у Лесковицама код СШаноја. Немој се враћаШи док задаШак не свршииш.

Желим искрено да празник ХрисШовоТ васкрсења дочекаШе сви здрави. Довиђења. Поздрави ми све, а Шебе највише поздравља Швој браШ Чика Пера 24.4.43.Т.С.С.П”¹

У једној депеши, децембра 1943. године, Калабић је јављао Михаиловићу - после покоља који је извршио у селу Копљарима:

„Све сам поклао!...”⁸

Михаиловићев командант Мајевичког корпуса Стеван Дамјановић ЈТеко, 24. децембра 1943. године, упутио је наређење својим потчињеним командантима бригада и других јединица:

„Све иШо Шреба убиШи -убијШе, запалиШи - запалиШе, опљачкаШи у корисШ чеШника - опљачкајте! НемојШе се плашииш никакве одмазде са њихове сШране!...”⁹

У скоро свим крајевима земље где су четници имали неког утицаја, као што је био случај у Црној Гори током 1942. године и где су се ослањали на своје савезнике - окупаторе, терорисали су народ, отимали имовину, палили зграде, злостављали жене, родитеље предавали у италијанске логоре, а децу оставали без родитеља. Црногорски четници су „у селу Тушину”, у шавничком крају, починили злочин без преседана. Кад су им савезници са Запада бацили наоружање и новац,

четници су посумњали да је неколико сељака из тог села узело део тог материјала који је разбацан на ширем простору. Да би изнудили признања четници су људима пекли табане, а сељака Саву Ђатовића из села Тимара испекли су на ражњу под сумњом да је сакрио сандук злата. Ситуација је била таква да су се многи људи радије предавали италијасном окупатоору да им он суди, него да падну у руке четничких целата".¹⁰

Командант главне националне четничке команде за Црну Гору, бивши генерал Блажо Ђукановић, у наредби издатој 1. децембра 1942. године наређивао је:

„Да се остаци партизанских чета и њихови јатаци по сваку цену ујуше за сва времена и да се на територији Црне Горе онемојући и у будуће свака појава њихове орЈанизације. Летећи одреди, жандармерија и милиција нека их неуморно Јоне и уништавају. Обавезе кумства, пријатељских и родбинских веза има да отпадне... Од пријема овоЈ наређења повести најодлучнију борбу и проЈонити остатке партизанских орЈанизација ма Јде се оне налазиле, и у току ова два зимска месеца безусловно са њима ликвидирати и очистити читаву Шериторију...”¹¹

Поп Ђујић „искључује" цело српско село из српства!

Много хваљени четник (међу субјективним историчарима и не политички „пресољеним" интелектуалцима) поп Момчило Ђујић као „спасилац" српског народа у Книнској крајини и један од највернијих сарадника италијанског окупатора (кога је чак и генерал Вилсон „опомињао" због колаборације) показао се и као терориста, и то против српских села и Срба који нису прихватили његову политику. Он је уништавао читава села иако су била насељена српским живљем! Тај поп, тачније речено, распоп, 20. априла 1943. године издао је наређење о „искључењу становника села Кањана из српства!" Чак је ставио до знања италијанском окупатору и усташама - да то село до те меља треба порушити. Том сулудом „наредбом" Ђујић искључује село Кањане из „српства":

„Из ориЈиналноЈ извештаја командира чете Кањана стекао сам убеђење да православни народ села Кањане нису прави Срби, већ нека врста Хрвата православне вере. Осим тоЈа, видим из самоЈ извештаја да су отказали и као четници послушност и нису извршили наређења која им је издао командант Косовске бригаде, којој они припадају. На основу свеЈа тоЈа, под мо-

јим иредседнишШбом, Команда Косовске Динарске неШнинке обласШи донела је данас следећу одлуку која одмах сШупа на снаТу, и Шо:

- 1. Борци - неШници села Кањана искљунују се из Динарске вој-
нонеШнинке орЈанизације.*
- 2. Сав народ иравославне вероисповесШи села Кањана, опиШи-
не Дрниш, среза книнскоЈ, искљунује се из опиШе заједнице из
сасШава српскоЈ народа".¹²*

Види се, дакле, и из наведеног документа како су поп Ђујић и његов командант Михаиловић „спасавали српски народ"! Човек се у чуду пита: какав је то фантом - поп или боље фантом - човек Ђујић који читаво село и све његове становнике - искључује „из саетава српског народа!" Здрава памет ту стаје!

Михаиловићев терор досеже у многе крајеве земље. Он чак ради-ограмом наређује и мајору Карлу Новаку (псеудоним ЈТудвиг), 17. фебру-ара 1943. године, да спроводи терор над присталицама НОБ у Словенији:

*„... УдриШе и унишШавајШе комуниСШе без милосши исШо Шако
као шшо ми нинимо овамо*

Стравични су подаци о Михаиловићевом „чишћењу" предела Санцака, дела Црне Горе и источне Босне од муслиманског живља. Акције геноцида против муслимана извршене су децембра 1941, авгу-ста 1942. и почетком 1943. године. Још 20. децембра 1941. године Ми-хаиловић из Србије поручује мајору Ђорђију Лашићу и капетану Па-влу Ђуришићу - да дејствима из долине Лима према Бијелом Пољу, Сјеници и Пештерској висоравни - „очисте овај простор од муслиман-ског живља". После годину дана, 3. јануара 1943. године, Михаиловић наређује „чишћење чајничког среза", као одмазду за покоље српског живља. Захарије Остојић (чика Бранко) „допуњавао је" наредбу коју је издао Михаиловић: „Санцаклије се морају клати, јер ако нећемо ми њих, они ће поклати нас..." Ђуришић је већ 3. јануара 1943. године ја-вљао Михаиловићу „да је убијено 400 муслимана бораца и 1.000 жена, деце, да је стока доведена, однете „друге ствари", да је „са овом бор-бом подигнут углед организације код народа као моћне и јаке, јер је ова борба завршена у току једног дана". После „друге акције", Ђури-шић обавештава Михаиловића о покољу Муслимана у фочанском, чај-ничком и бјелопољском срезу 13. фебруара 1943. године, наводећи да су „сва муслиманска села попаљена, побијено 1.200 бораца и до 8.000 жена, старца и деце". Ове податке Ђуришић је „зачинио закључком" - да је код Муслимана завладала права „епидемија страха".¹⁴

Михаиловић наређује: „Нападајте комунисте и док се боре против окупатора...!”¹¹

У раније споменутом радиограму од 7. новембра 1943. године, Михаиловић је наређивао својим командантима:

„Наређујем:...сви Срби на окупу у заједничкој борби против нај-опасније наше непријатеља - комуниста...

Усвим покрајинама предузмите најекстремније ударце на комунисте, где год се затекли. јер Пто је највеће зло у нашој средини. Ударе вршити ноћу, изненада... Нападајте их по тројкама. на путевима и свуда, где год можете - у леђа. Нападајте их док се боре против окупатора.. Акиција против комуниста почиње одмах...Савезници нам овај став одобравају!...”^

То је јасна порука Михаиловићевим терористима: убијате где год стигнете! Чак „и кад се боре против окупатора” Ноћу. мучки. И. напослетку, гнусна лаж - да савезници такав став одобравају! А савезници у то време увелико напуштају Михаиловића и четнике. На крају ће се видети - терор неће помоћи ни Михаиловићу ни његовим четницима. Тероризам ће га морално дотући.

Четници-црнотројкаши Вука Калаитовића. команданта 2. милешевског копруса, направили су одиста праве кланице у селима око Нове Вароши. На брду Китоњи, изнад Нове Вароши. крајем јуна 1943. године, поклали су 12 људи - припадника или симпатизера НОБ. Мсђу закланима био је и Живко Драгашевић, стар 22 године. који је живео само са сестром Војком. Његовом смрћу прекинута је породична лоза, угашено огњиште. „Симани Стојић, удовица, заклали су сина јединца Миленка. Иза њега није остало мушких потомака. Четници су је обавестили да дође и сахрани тело убијеног сина. уз упозорење из наредбе че гничког команданта Калаитовића 'да из сваке куће дође по једна особа и покопа издајника. Све се има обавити у највећој тишини и без ларме. Не сме се звати свештеник. а ко ово прекрши, биће стрељан\ Размишљала је Симана шта да ради и како то да издржи. Ставила је кухињски нож у недра, у намери да се убије ако не буде могла да издржи”.¹⁶ И издржала је храбра мајка, с невиђеном тугом сахранила сина, иако се Миленковом смрћу и њено породично огњиште угасило.

После годину дана Калаитовић је починио још један стравичен злочин у Новој Вароши. У монструозној наредби од 19. јуна 1944. године Калаитовић је саопштавао:

„Лично сам осудио на смрт и стрељао комунистичке симпатизере и активне комунистичке чланове у Позадини...” - и навео

Добрилу Мичијевић, Милу Ковачевић, Драгицу Борисављевић, Миша Ђековића, Љуба Виторовића Милоша Пешића, Милорада Пушицу, Глиша Гујаничића, Перунику Пурић, Шаниславу Пурић и Велимира (Цамка) Пурића." И на крају запрешио: „За свако убиство наших људи вратићемо ДЕСЕТОРОДУ-ПЈ10”¹⁷ (Као да је ову наредбу писао „поШомак” фелдмаршала КајШела по којој је Шребало сШрељаШи 100 Срба за једног Немца)!

Треба рећи и то да Калаитовић, иако је „лично осудио на смрт” 11 невиних жртаа, он их није стрељао! Све се то чинило ноћу, а после „извршеног задатка” целати су рапортирали свирепом Калаитовићу. Један од кољача, после клања Драгице Борисављевић, мајке мале девојчице „рапортирао” је наредбодавцу: „Их да знате како је цврчала под ножем”! Сулуди Калаитовић љубио је или гласно похваљивао целате којима је дао нож у руке.¹⁸

Такви су били Михаиловићеви „борци”, његови терористи. Он је командовао таквим људима - нељудима. И „спасавао српски народ”!

Четнички терор, покољи у првом реду, током 1942, 1943. и 1944. године узео је стравичне размере, нарочито у Србији и Босни. Нема краја, готово нема села или места - без закланих људи, жена, често и стараца и старица, па чак и деце у колевци. Чак има и затртих породица. Неколико података из села и градова Србије, не посебно бираних и обрађиваних, могу врло документовано да одсликају бесомучност четничког терора који је био раван геноциду.

У пожешком крају четници су, после масовног терора и убиства крајем 1941. године, починили тешке злочине. Њихове „црне тројке” су од пролећа 1942. до ослобођења поклале преко стотину људи и жена, већином младих. Почетком новембра 1942. ухапсили су Драгољуба Радојевића из Прилипца, па га заклали на брду Крстац, а у Литвици Светозара Ђорђевића, трговачког путника из Лопаша. У пролеће наредне године, 13. марта пожешки четници су ноћу упали у село Речице у куће две удовице - Живане Мићић и Милеве Никитовић, после зверског мучења обе заклали и бацили у оближњи бездан у шуми Благаји. Четници које је предводио Раде Недељковић Репоња заклали су у јесен 1943. године учитељицу Милеву Милу Стефановић: Деца су сутрадан, враћајући се од школе у коју нису стигли, говорили плачући: „Нашу учитељицу заклали четници...” Те јесени заклали су и Олгу Јоковић из Милићевог Села у Злакуси, седамдесетогодишњег старца Бранислава Брана Павловића, који је 1941. био председник Окружног народноослободи-

лачког одбора за Ужице. У селу Пријановићима заклали су двадесетогодишњег Николу Милијановића и Адама Шојића, осамнаестогодишњу девојку Илинку Николић, из села Гугља, која се била склонила у Ужице испред четничког терора, „црна тројка“ је и тамо пронашла и заклала. Александра и Ратка Кораћа, оца и сина, из Расне, убули су 16. маја 1943. године, а Драгомира Диковића из Рупељева заклали у Рогама 12. септембра. Повлачећи се испред партизанских снага, четници су 18. октобра 1944. године у Пожеги заклали Емилију Ему Остојић, а 21. истог месеца заробљеног партизана Павла Луковића. Ужасан злочин ариљски четници починили су у селу Гривској, јула 1944. године. Тамо су на ретко свиреп начин уморили четворицу заробљених партизана, бораца 2. пролетерске бригаде: Живка Мићића, Млађена Цвркоту, Рада Миловановића и Тома Бланушу. После вешања за ноге, забадања игли под нокте, бесомучних туча - убили су их - каменовањем. Сем њих, стрељали су четворицу активних четника: Јована Обрадовића, Миломира Пауновића, Војислава Ћуковића и Драгослава Томића - зато што су „благо поступали“ према заробљеницима, што су „преносили поруке“ заробљеним пролетерима. Ликвидирали су и још осморицу сељака домаћина у чије су куће долазили партизани!¹⁹

Стравична је листа закланих жена у срезовима ужичког округа. Упорни истраживач четничких и окупаторских злочина, професор и публицист Гојко Шкоро установио је да су четници уморили, заклали или стрељали - 119 жена на територији Ужичког округа. У Бајиној Башти жртве четничког ножа биле су Љубица и Јулка Андрић, Ружа Матић из Сече Реке, Ковина Толмировић и Миливојка Ђуровић из Косјерића, Живана Петковић из Окелтца, Милијана Миљковић и Миросанда Пиљчевћ из Пилице, Јована Благојевић из Дуба. Студенткињу Дану Букумировић, родом из Сјенице моравички четници заклали су 1944, а Станку Маринковић, мајку професора ужичке гимназије Венијамина, 1944. године зато што је устала у заштиту свог болесног мужа и пркосно рекла кољачима: „Водите мене!...“ У ариљском крају заклане су жене: Радосава Мијушковић, Сенија Ћирковић, Љубица Д. Мијушковић, Драга Симовић, Стевка Ђокић, Радојка Видић и Босилка Миљковић, а Живану Стаменић заклао је њен муж - четник!²⁰

После покоља - похвала: „Тако се ради! Продужите!“

Михаиловић је често подстрекавао своје команданте на злочине, опомињао их да „не спавају“. Тако, у једном телеграму упућеном Авалском корпусу, писао је:

„Наш Авалски корпус са срезовима Гроцка, Врачар, Умка, спава дубоким сном. На свим областима у непосредној близини Београда накомили су се комунисти и њихови симпатизери...” И даље, Михаиловић је наређивао Авалском корпусу да изврши „најенергичније чишћење са југа - на север...”

И шта се догодило после тога.

Ускоро четници су направили прави покољ у селима на домак Београда. Села Вранић, Друговац и Болеч доживела су праве трагедије. Народ у Србији, посебно у Београду и околини, зна за злочин, за покољ народа у селу Болечу који су извршили четници под командом капетана Живана Лазовића, команданта Авалског четничког корпуса. Пошто је добио извештај од Лазовића о томе да је 27. децембра 1943. године у селу Болеч ухватио 11 комуниста и 15 њихових симпатизера и све их ликвидирао, командант Михаиловић га је похвалио и на поолеђини извештаја написао:

„ Тако се ради! Продужите!...”²¹

Може ли човек здраве памети да поверује да је Михаиловић, та „трагична личност” коју данас бране многи неозбиљни аутори свим могућим средствима, а понеко од њих се здушно залаже да га рехабилитују? Његов командант корпуса покоље и поубија толике људе, а Михаиловић на извештај отпоздравља: „Тако се ради. Продужите!” Односно - тако је „спасавао” српски народ. Сачувај и саклони таквог „спасавања”, што каже народна мудрост.

Повремено се тај Лазовић, са око 20 својих четника, преоблачио у немачке полицијске униформе, са полицијском плочицама на грудима, па долазио у Београд. А после „похвале” направио је нову пустош у другим селима ондашњег грочанског среза. Његови црнотројкаши заклали су још 43 човека, види се из извештаја упућеног марта 1944. године:

„Поред многих закланих и опљачканих, многи сељаци и Трађани заусишављени су на друму и скидано им је одело и обућа. Од покланих сељака опљачкани су и дукаши и друте сшвари.

Капетан Лазовић је склон да ликвидира сваког ко му сшоји на пушту или нешто смеши и сл. Убија појединце по непровереним дошвама без саслушања и пресуда. Чак то изводи јавно и безобзирно, па није никакво чудо што се народ тнуша свега. Народ Шолико шуче да појединцима отпада месо са Шела. У свему је предњачио капетан Лазовић који је садистичким нагонима секао појединцима уши, пробадао их камом, натеривао их да седе

на жару, ишд, и наикон, иолумриве клао и најчешће бацао у Мораву.

*Почетком јануара ове Јодине, по наређењу Лазовића, блокиран је Дражањ. Тада су становници истерани из кућа и доведени пред цркву, Јде је пред свима батинана учтељица, јер јој је на славском колачу била изрезана петокрака звезда”.*²²

На дан 9. маја 1944. године четници су починили невиђен злочин у селу Рајковцу код Аранђеловца: заклали су сељанку Даринку Радовић и њене две кћери - Станку од 14 и Радмилу од 20 година. Најпре су заклали Станку, затим Радмилу, па на крају и Даринку, која је све издржала и жртвовала и кћери и свој живот, а није признала да чува рањене партизане.²³

Стравичну трагедију доживео је сељак Живан Ђурђевић са синовима Марком и Ратомиром из села Баиновића код Ваљево. Једне ноћи, у пролеће 1943. године, ухватили су их четници тзв. Горске краљеве гарде којом је командовао кољач Никола Калабић. Тражили су од Живана да ода имена чланова Окружног комитета КП за Ваљево. Повели су их према Дебелом брду. Како Живан није показао ни једно име, четници су му заклали једног сина. На Дебелом брду натерали су га да гази по жару разгореле ватре. Све је Живан издржао. Онда су га свукли и голог привезали за ражањ. Кад ни тада није проговорио, почели су га пећи на ватри. Умро је у пакленим мукама.²⁴

Четници под командом Николе Калабића, одн. Радојка Милосављевића направили су нечувен покољ у селу Копљарима. Калабић је 29. новембра 1943. године известио да су у „Копљарима ухваћена на спавању и поклана 24 комуниста, од којих су 24 Цигани, који су признали да су тзв. „јаругаши" (дању раде своје послове кући, а ноћу су у акцији). Калабић по злу познати терориста у целој Шумадији, завршио је тај извештај речима:

„Све сам поклао!...”

И потписао се својим надимком „Рас Раса”²⁵

После око месец дана још један командант, пуковник Јеврем Симић, извештавао је Михаиловића да ни он „не спава”, односно јављао је да је командант Опленачке четничке бригаде Горске краљеве гарде поручник Тихомир Јовановић, у селу Бањи, „заклао 18 нестакнутих и окорелих црвених”, па да „чишћење врши и даље према Даросави”.

Заробљеног партизанског борца Марка Цупарића, водника из 2. пролетерске бригаде, у пролеће 1944. године заробили су моравички четници у селу Сивчини и одвели га у штаб Јаворског корпуса. Та-

мо га је један кољач унаказио: секао му део по део тела, извадио му очи и на крају га заклао".²⁶

Кондорови четници из Мокре Горе, заклали су у Добром пољу на Тари 5. новембра 1943. године Драгомира Љубинковића, ветеринара и његову супругу Љубицу учитељицу из Заовина. „Њену сестру Јулу Андрић, девојчицу од 11 година, хтели су да убију из пушке. Један четник је три пута покушао да пуца, али пушка није опалила. Девојчица је ставила руке на очи, плакала је и молила: 'Чико, чико, ја нисам ништа крива. Немојте ме убити. Ја нисам крива!' Сузе, плач и молбе нејаког детета нису одвратиле четника од намераваног злочина. Извадио је крваву каму, оборио је девојчицу на траву и заклао. После извршеног злочина злочинац је бацио њено тело на мртва тела брачног пара Љубинковић"²⁷

У ноћи 1. маја 1944. године „црне тројке" упале су у Бајину Башту и похватале 12 лица, па их одвеле у штаб Златиборског корпуса у Рачи. Сутрадан су десеторо похватаних заклали. То су: Вилотијевић В. Рајко, пензионер, Глишић И. Петар Перо, металски радник, Живковић Н. Љубомир, казанџија, Караклајић М. Вељко Миле, трговачки помоћник, Ивановић Б. Спасоје, земљорадник, Милутиновић И. Обрад, столарски радник, Милић Д. Олга, ученица, Павловић Р. Светомир, столарски радник, Тришић С. Душан, радник и Чучковић М.Катарина, ученица.

Овај злочин извршили су: Тошић Радиша, Ђорђевоћ Урош, Жупац (из штаба корпуса), Ђорђевић Цане, Вимић Милоје, Качамак, Лабан Ђорђе и још један четнк чије име није познато.²⁸

Напомене

1. Зборник. том XIV, књ. 1, стр. 516.
2. Исто, стр. 232.
3. Стенографске белешке са суђења Драгољубу Дражи Михаиловићу, стр. 349. Цитира Н. Миловановић, н.д. стр. 164.
4. Филип Ајдачић, предратни жандарм, готово све време рата један од Михаиловићевих миљенка, у ужичком крају познат само по злу и свирепости. Још новембра 1941. Ајдачић је групу од 9 партизана, међу којима и две партизанке, одвео у клисуру Радови крај Косјерића, гдс су зверски уморене. Други пут, 16. јануара 1942. године у селу Маковишту Ајдачић је зверски поубијао заробљене партизане 2. ужичке чете. Заробљене су његови четници оставили у доњем рубљу, везали им руке на леђима. наредили им да легну потрбушке, па их убијали. Ајдачић је ишао од једног до другог заробљеника, па их после клања „догукиво" пуцњима из пиштоља у главу и, како свсдоче очеви-

ци, успут роктао! Заклао је и свога рођеног синовца међу тим заробљеним партизанима. Године 1943. група сељака из Ајдачићевог родног села Лисе (недалеко од Ивањице), у којој су били Миливоје Мићовић и још неколико домаћина, носила је тог Михаиловићевог команданта и молила га да престане са злочинима, јер се о њима прича у Лиси, а тамо га траже - и Бугари, и белогардејци и Немци. Ајдачић се при сусрету „изљубио у образ“ са својим земљацима, али кад је сазнао зашто су дошли, најурио их је псовкама и претњама „да их његове очи више не виде!“ Ајдачић је заклао, чак и команданта Златлборског корпуса (коме је припадала и његова Црногорска бригада) Душана Радовића Кондора чију је главу носио неколико дана у својој торби! Ајдачића су, опет, заклали „његови“ четници - у јесен 1944. Тако свирепом човеку данас, на жалост и срамоту, неки његови бивши „борци“ покушавају да дижу споменик?!

5. Зборник, том XIV, књ. 2, стр. 558.
6. *Исто*, стр. 566.
7. Факсимил писма (писаног руком) објављује Никола Миловановић у „Тајном архиву УДБ-е“, стр. 263.
8. Зборник XIV, 3, стр. 213.
9. *Исто*, стр. 191.
10. Латас-Целебичић, ил. стр. 152.
11. *Исто*, стр. 152.
12. Зборник XIV, 2, стр. 620.
13. А ВИИ, к. 299, рег. бр. 19/1-73.
14. А ВИИ, к. 132, рег. бр. 9/3; Зборник, XIV, 2, стр. 182.
15. Зборник, XIV, 3, стр. 141-143.
16. Дико Пејатовић, *Златарке*, стр. 171-173, факсимил наредбе куцан писаћом машинном, Нова Варош 1978.
17. *Исто*, стр. 176.
18. *Исто*.
19. Јован Радовановић, *Пожеја у НОР*, стр. 386-388, Савез бораца Пожеге, 1986.
20. *Жене Србије у НОБ*, стр. 504, „Нолит“, Београд 1975.
21. За покољ у Болечу види Зборник, 1,20, док. бр. 120; XIV, 3, стр. 239; за Михаиловићеву похвалу види у А ВИИ, Ча, к. 276, рег. бр. 1а/1, бр. 377.
22. Зборник, XIV, 3, стр.597.
23. *Жене Србије*, стр. 325.
24. Латас-Целебичић, ил. стр. 295.
25. Зборник, XIV, 3, стр. 213. Види списак, прилог бр. 6.
26. Јован Радовановић, *Ивањица*, стр. 236, СУБНОР Србије, Београд 1972.
27. Гојко Шкоро, *Терор и злочини у Ужичком округу 1941-1945*, стр. 169, Издавачки центар „Кадињача“, 1995; ИАТТД МО, бр. 237, Хроника Крема-на, стр. 56-57.
28. *Исто*, стр. 187-188,1АТ1), МС, бр. 263.

"Ђенералове" ноћи и дани

Један књижевник, „напрасно произведен у политичара“ у време бујања страначког живота у нас, после разбијања Друге Југославије, написао је назови историјски роман „Ноћ ђенерала“. Нестручно се упleo у историју, фалсификовао чињенице и све вулгаризовао. Познато је да је аутор тог романа Вук Драшковић, који је, уз помоћ маште, обрадио смртну осуду злочинца и сарадника окупатора Драже Михаиловића у форми романа. Тај роман је у својој суштини политички памфлет увијен у обланду тзв. „уметничке истине“. Аутор је, само сам, хвалишући се неколико година бучно најављивао писање свог недоношчета: те никако нема времена да га напише, те почео је па „не може да га заврши“, те презаузет је важним пословима! И кад га је завршио, уз велику помпу десне, односно жуте штампе право из штампарије - упутио га је НИН-овом жирију на конкурс за роман године?! И, бога ми, како се унапред узбуркала „уметничка критика“, навијачка као ретко кад, замало да „Ноћ ђенерала“ добије НИН-ову награду! Срећом, у жирију је, ипак, било људи који нису хтели да распродају свој углед и културни имиџ, па је та „Ноћ ђенерала“ у конкуренцији за роман године отпала. Али, аутор је, уз помоћ политичке пропаганде и опозиционе штампе њему привржене, организовао низ промоција у унутрашњости Србије, у првом реду за своје политичке истомишљенике. Чак је своју „Ноћ ђенерала“ носио и у Москву да би је и тамо „популарисао“!

Али, како народ мудро каже, „свако чудо за три дана“. Тако је било и са „Ноћи ђенерала“. Општа оцена уметничке критике, и поред неких појава навијачких тенденција, била је врло танка. Роман - памфлет, заснован је и проткан лажним мотивима и исконструисаним догађајима који су везани за личности антифашистичке народноослободилачке борбе у политичке сврхе, отишао је у запећак.

Међутим, тај роман је оставио неке трагове код дела читалаца, махом прочетнички оријентисаних. Зато је преко потребно обрадити ту материју и са „друге стране“. Потребно је обрадити праве ноћи тог „ђенерала“, односно и „дане и ноћи“, али засноване на историјским документима. Тај Драшковићев, као бајаги „ђенерал - мученик“, у стварности, у документима имао је заиста своје „ноћи и дане“. Само,

актери тих „ноћи и дана" су друге личности: кољачи. приотројкаши - четнички терористи које је смислио, обучавао и „промовисао" лично Дража. Сви покољи, терор, злочини учињени су по његовим упутствима и наредбама. Његови четници - кољачи су са камама, исуканим ножевима, попут најгорих касапина, у мрклим ноћима, мучки, по налогу „ђенерала" клали становнике Србије (и не само Србије), по селима и градовима, и младе и старе, и децу у колевци, и жене и старце. Те такве „ђенералове ноћи и дане", кржаве и сурове, да им је тешко наћи равне и у најпримитивнијим земљама Африке и Азије, догодиле су се: на Равној гори (Брајићи и Дренов врх); предајом 365 заробљених партизана Немцима код Маркове Цркве и у Словцу (Ваљево) Немцима и то у виду „трампе" за муницију и новац, у селу Вранићу код Београда, у Јагодини, Параћину и Ћуприји (све у једној ноћи); у смедеревском селу Друговац, у Бајиној Башти, Новој Вароши, и још многим местима у Србији, Санџаку, Црној Гори, Босни.

Те „ђенералове ноћи и дани" су налик на најпрљавије догађаје које познаје историјска наука: на немачке „ноћи дугих ножева", када су Хитлерови фашисти при доласку на власт немилосрдно клали своје противнике; па на познату „вартоломејску ноћ" у Паризу у којој су се крваво обрачунавали завађени хришћани: католици и протестанти. Католици су поклали око 20 хиљада протестаната. Тај злочин чак је благословио и папа?! (Свети рат). Католике је благосиљао папа, а четничке кољаче Дража, а Дражу Михаиловића, на жалост, патријарх Павле!

Четнички терор, покољи и многобројна појединачна убиства и клања, која су погађала муслимане не само у Санџаку и источној Босни (под видом освете за покоље које су спроводиле усташе међу Србима), него и народ у Србији. Сваки терор је прљав и злочиначки. али четнички (читај Дражин) терор над сопственим, српским народом спада у најсуровије злочине и најтеже оптужбе против кољача и њиховог вође Михаиловића.

Четници продали 365 заробљених партизана Немцима у Ваљеву

Четничко-партизанска борбена сарадња кратко је трајала. Почела је првих дана септембра, а већ се угасила крајем октобра. Први крупнији видљивији „знак" да четници неће водити антифашистичку и антиокупаторску борбу, већ искључиво борбу за власт. не рачунајући ситуацију мучка убиства и нападе четничких група на партизанске је-

динице, догодио се у Пожеги. И то онога дана, 27. октобра када се делегација Врховног штаба НОПОЈ, коју је предводио Јосип Броз Тито, враћала из Брајића са преговора који су вођени са четничком Врховном командом на челу са Дражом Михаиловићем. Четници, који су држали Пожегу контролисали су и транспорте и железнички саобраћај на прузи Ужице - Чачак, па су 27. октобра увече, на железничкој станици, силом скинули из воза Милана Благојевића, команданта Првог шумадијског одреда који се враћао из Врховног штаба у Ужицу. Те ноћи четници су га одвели у село Глумач и после зверског мучења убили („убили су га будаком“, како су се четнички целати хвалили). То је један од првих крупнијих злочина Дражиних четника. Мучки су убули осведоченог антифашистичког борца Благојевића који се борио у Шпанији у међународним интернационалним бригадама 1936 - 1939. године, а током лета и јесени 1941. предводио шумадијске партизане са великим успесима у борбама против окупатора. А само дан раније, Дража је после преговора са Титом (ускоро добио помоћ у оружју и новцу), кришом дозволио убиство високог партизанског команданта. Тога дана, четници су, по наређењу пожешког команданта капетана Вучка Игњатовића, минирали мост на Скрапежу, како би га дигли у ваздух, када наиђу Тито и његови сарадници у повратку из Брајића. Само захваљујући енергичности Сретена Жујовића, четници су били приморани да мост разминирају.

Мучко убиство Милана Благојевића представља можда „прву ђенералову ноћ“ у борби против партизанских одреда и сопственог народа. И срамну, и издајничку и крваву ноћ!¹

Откако је добио „директиву“ од др Слободана Јовановића, потпредседника емигрантске Владе у Лондону (без знања председника Душана Симовића), Михаиловић је кренуо у колаборацију, најпре прикривену, па јавну са Недићем, а и са Немцима окупаторима. Отад почињу фронтални напади на партизанске одреде (с којима је дотада био у борбеном савезу). Отада почињу четничке „вартоломејске ноћи“, издаје и покољи заробљених партизана трају до краја рата. Током новембра 1941. године наступају учестале „ђенералове ноћи и дани“, да би се догодила срамна издаја, продаја заробљених партизана окупатору, Немцима код ваљевског села Маркова Црква и у Словцу - односно у Ваљеву. Тада су четници, по Михаиловићевим упутствима „продали за паре и муницију“ 365 заробљених партизана и њихових присталица Немцима, које су окупатори стрељали на брду Крушић код Ваљева, 27. новембра.²

Како је припремљен и изведен тај срамни, издајнички и злочинички чин, коме је тешко наћи равног?

У време напада на слободно Ужице, центар Ужичке републике, Михаиловић је повукао своје одреде са опсаде Краљева и Ваљева, и повео борбу против партизанских одреда у читавој Западној Србији, а касније и на целој територији окупирани Југославије. Најпре су, 31. октобра, четници жандарма Филипа Ајдачића напали малу партизанску посаду команде места у Косјерићу и том приликом на препад заробили око 80 партизана и њихових присталица у Косјерићу и суседним селима. Четници су у том нападу одмах показали своју свирепост и мржњу према дојучерашњим савезницима - партизанима. Отимали су им, не само оружје и војничку опрему, него са њих скидали сваки део добро очуване одеће и обуће, пре свега: цокуле, копоране, цемпере, отимали новчанике и при тим мучким радњама - тукли их до изнемоглости, псовали и називајући их издајницима - „да су издали краља“!

Из те групе заробљених партизана Ајдачић је издвојио 9 заробљеника, међу којима су биле и две учитељице: Јелена Гмизовић и Милева Косовац, и рекао да их „води на саслушање“. Уствари, отерао их је у клисуру Ридови код села Скаваца и тамо свирепо уморио. „Ужичка борба“, од 18. новембра 1941. године, забележила је тај грозан злочин:

„... Ту је почело зверско мучење. Партизани су премлаћивани кундацима, живима су вађене очи,ложена им је ватра на телу. Обе другарице су биле силоване, а затим избодене бајонетима... Ти крволочи су оставили лешеве и умакли у непознатом правцу. Око 70 партизана и њихових пријатеља одведени су у правцу Равне горе и о њиховој судбини се не зна ништа...“³

Хроничар је овако описао тај догађај:

„... Злочин у Ридовима остаће као опомена на једно време када се свест и савест друштвеног шљама у мутном времену до краја замути и престане деловати као људска, спусти се чак испод нагона звери. надмаши свирепост робовласника и средњовековних инквизитора, на крају, тера нормалног човека да се стиди што је то учинио - човек.“⁴

У борбама око села Ражане и у самом селу, најпре су партизани 2. појешке чете изненадили четнике и међу њима заробили 72. па их пустили кућама, сем једног официра. Ускоро, опет ноћу, четници су изненадили партизане и заробили 19 бораца, међу њима и заменика командира Миломира Мићића, резервног официра кога су одмах стрељали. а остале партизане отерали пут Равне горе. Међу заробљене партизане у Ражани, који су спроведени у Косјерић, дошао је капетан Драгослав Рачић, дојучерашњи савезник партизана, а сада командант свих четника који су нападали Ужице. Рачићев однос према заробљеницима описао је један преживели (Божо Смиљанић):

„... Дошао је четнички командант Рачић и наредио тројици четника да закољу партизана који је носио кожни капут. Тада сам први пут у животу видео како кољу човека. Нас је ту било око 50-60 људи..."⁵

Ови заробљени партизани, са другима, њих око 80 отерани су такође на Равну гору.

У другом четничком нападу на Ужице, 7. и 8. новембра, тешке борбе су вођене у Карану и на Метаљци. Четници су били далеко надмоћнији, па су ноћним препадима заробили знатан број партизана (истраживачи су утврдили да је у тим борбама заробљено 115 партизана и њихових сарадника у тим местима). И ако су четници коначно поражени у нападу на Ужице и истерани и из Косјерића, они су већину заробљених партизана отерали на Равну гору. То је била тзв. трећа колона заробљених партизана која је насилно одведена на Равну гору. Преживели заробљени партизани сви одреда казују да су четници показали невиђен садизам у мучењу, тучама, пребијањима и вређањима партизана с којима су до јуче били заједно.

Четници су, опет издајом и преваром, заробили велики број партизана у Горњем Милановцу и суседним местима, од којих су велики број стрељали, а остале отерали у Брајиће под Равном гором. Четнички командант поручник Звонко Вучковић, у писму партизанском команданту у Горњем Милановцу Ракићу јавио је да неће напасти партизане, али дату „часну реч“ није одржао. Његове јединице нападе су партизане, опет на превару. Кад су били опкољени у згради Милановачке болнице обећано им је да ће бити слободни чим предају оружје. Заробљени партизани и симпатизери били су делом борци Чачанског, а делом борци Шумадијског и Космајског одреда. Преко 130 заробљених партизана и симпатизера отерани су у село Брајиће, односно на Равну гору. На челу заробљеничке колоне „парадирао је“ Вучковић. Од њих ће, 54 заробљеника, Дражини команданти предати, односно продати Немцима у Ваљеву. Вучковић је и овде одиграо своју прљаву улогу. Прво је дао часну реч да неће напасти партизане, па се „предомислио“. Предао је своју јединицу капетану Стојановићу да овај изврши напад. У једној својој послератној књизи Вучковић то, на свој начин, признаје:

„... Одмах сутрадан, са Стојановићем сам донео одлуку да нападем комунисте, но с тим да се ја привремено склоним, како бих одржао часну реч, у коју су комунисти чврсто веровали..."⁶

Село Брајићи претворено је у мучилиште заробљених партизана и њихових присталица. Непрекидно је заседао тзв. четнички преки суд и изрицао само једну увек исту казну смрт. „Ђенералови дани и но-

ћи" ређају се један за другим. Зна се поуздано да су метници стрељали осуђене на брду Дренов врх, око два километра удаљеном од Брајића. О томе, поред других, постоје и записана сведочанства:

„... Четници су из Мионице одвели на Равну гору 17 партизанских лекарки и болничарки и 16 рањених партизана и стрељали их крај села Брајића..."⁷

„... У новембру 1941. четници су стрељали у селу Брајићима (срез таковски) на месту званом Дренов врх око 500 заробљених партизана и присталица ослободилачке борбе..."⁸

„... Четвртог новембра 1941. четници су убили близу Равне горе око 30 партизана, које су на превару заробили, међу којима је било 18 девојака које су биле упућене у Ужице за болничарке..."⁹

„... Преко 510 партизанских бораца и симпатизера овде је осуђено на смрт. Око 170 поубијано је маљевима и кољем у подруму зграде четничког штаба. Велики број је стрељан на обронцима Дреновог врха, међу којима и 18 другарица партизанских лекара и болничарки..."¹⁰

Све те групе заробљених партизана из ужичког, чачанског, милановачког и ваљевског краја, које нису стрељали, или врло мали број пустили кућама (махом старијих сељака), четници су скупљали у селу Планиница. Овде је и мајор Александар Мишић „разговарао" са заробљеницима. На неке сумње заробљених - да ће их четници предати Немцима, Мишић је одговорио: „Ми нисмо издајници. Издајници су комунисти, који вам сада говоре да ћемо вас предати Немцима". И поред тог „обећања" једног дана, преко Струганика и Мионице, четници су потерали заробљенике, на „крвави марш без повратка" који ће се трагично завршити у канцама окупатора у Ваљеву.

Преживели из те мучне колоне заробљеника казују да је тај марш био и стравичан и тужан. Четници су, при сваком претресу, по ко зна који пут, поскидали са заробљеника све што је на њима остало, а поле вредело од одеће, нарочито од обуће, све личне ствари, тако да је већина била у ритама и полуголи и боси. Успут, и на коначиштима без хране. Ако би при пролазу кроз села понешто добили од народа, нарочито хлеба, погаче, сланине, четници су то отимали од заробљеника. Једино, су им остављали главице купуса којима су заробљеницима дотурали сељаци, а они гладни и измучени и жив купус су јели. Из Мионице колона је кренула у правцу села Маркова Црква.

Милош Браловић, преживели из те несрећне колоне мученика записао је:

„... Спуштајући се поред Рибнице наишли су на купушњаке. Купус је посечен, али је корен вирио из снега. Расули су се по купушњацима, чупали корење и јели. Четници су их тукли. Нагонили су их да

успоставе ред, али је глад била јача од свега и ред се није могао успоставити док је год било корења у близини. Глогиња и трњина више није било поред пута, све су то појели, али је стомак још увек био празан..."¹¹

Заробљени партизани и њихове присталице током тамновања у Тадића магацину (који је претворен у затвор) претрпели су нове невидене тортуре, понижења и мучење: туче, претреси, исмејавања, гладовања. Долазили су међу затворенике час Немци фолксдојчери, час по који четник, па жандарми. Шта се коме од њих свидело отимали су од затвореника: шајкаче, очуване панталоне, прстење са руку. Понеко од затвореника цепао би своју одећу, да му је ти напасници не би отели. Долазио је и „војвода“ Шкава и опет им држао „патриотски говор“, као и он је са „својом браћом“, а нико га није ни слушао. Окретали су главу од њега, па је посрамљен морао да оде. Јер, он им је још у Марковој Цркви „држао“ лажни патриотски говор да ће их сачувати, да се ничег не плаше. А продао их је, односно предао у чељусти окупатора.

Немци су затворенике изгонили на тешке физичке радове, највише на грађењу аеродрома где су их злостављали и тукли чим би тражили који тренутак да предахну. И томе су их „чували“ или четници или „зелембаћи“ Недићеве Српске државне страже. И они који су одвођени на радове и они који су чамии у хладном магацину, полуголи и боси чекали су „судњи час“ када ће их повести на губилиште. Ретко, врло ретко ко је успевао да се на било који начин спасе. Понекога је родбина откупљивала за новац или ко зна за шта. Многима ни то није успевало. А сви, буквално сви, пркосили су и Немцима, и четницима и „зелембаћима“ својим достојанственим држањем. Један преживели од тих заточеника - мученика, потоњи историчар, Васа Казимировић, записао је диван пример професора Милутина Тодоровића излива патриотизма и храбрости заточеника, бившег команданта Космајског партизанског одреда.

Чекајући да и он буде поведен на стрељање професор Тодоровић, када је на њега дошао ред, скинуо је шајкачу са главе, овлаш наместио густу и проседу косу, па се окренуо према Медведнику и Јабланику. Привукао је шајкачу срцу и из срца вазда јуначки - потекли су невешти али миљем и поносом зачуђујући стихови Љубе Ненадовића:

*Ти си леиша од целоТа света>
из Шебе ми само сунце сија>
цвешаи лепше од самоТа цвеШа
име Ши је поносна Србија...*¹²

Из тог пакла мало је ко успео да побегне. Војин Ђурашиновић Костја, борац Космајског одреда, када је био на раду на аеродрому, за-

молио је стражара да оде на чесму „да донесе воде“, па умакао. Радосав Раде Милошевић, учитељ из Маковишта код Косјерића, искористио је у дворишту код магацина препирку између затвореника и стражара, па прескочио високу тарабу и срећно побегао. Радоје Узуновић Узун, побегао је из Тадића магацина, где је радио као заробљеник. Појединци су покушавали да беже из колоне која је одвођена на стрељање. Успевали су да учине по двадесетак и више корака или су их немачки стражари ватром из машинки и пушкомитраљеза убијали или рањавали, па потом дотукли.¹³

Један мањи број затвореника отпуштен је после дугих ислеђивања, али су их код њихових кућа поново хватали четници, предавали Недићевим властима и Немцима, а ови их терали у логор на Бањици, потом у Норвешку или у логоре у Немачку.

Заробљени партизани, које су Дража и његови команданти предали и продали Немцима за паре и муницију код Маркове Цркве, односно у селу Словцу, 13. новембра 1941. године окупатори су побили на брду Крушику 27. новембра 1941. године. А избегличка Влада бивше Краљевине Југославије у Лондону тих дана „даровала“ је генералски чин Дражи Михаиловићу, који је ту исту Владу обмануо (читај: слагао) да је објединио обадва покрета (партизански и четнички) и да се под његовом командом води борба против окупатора?!

Дража је на суђењу 1946. године оптужио „војводу“ Јована Шкаву, односно Бошка Брајовића, да су заробљене партизане продали Немцима. Шкава је на суђењу, такође 1946. године, изјавио да је заробљенике предао Немцима, по Дражином наређењу. На питање председавајућег - да ли је због тога злочина казнио Шкаву, Дража је одговорио да га је ставио под слово „З“? Међутим, да је то учинио Шкава би био заклан, а он је заробљен као одметник после ослобођења! Није тачно утврђено како је продаја партизана извршена. По једној верзији, за сваког заробљеника Немци су четницима давали одређену количину муниције. По другој, коју записује историчар Васа Казимировић, један од преживелих заробљеника, сваки партизан је продат за по 3.000 динара! Дража је на суђењу изјавио да су заробљени партизани „продати“ а не „предати Немцима“. Тај догађај веома документовано говори ко су били и какви су били четници и њихов командант Драгољуб Дража Михаиловић.¹⁴

Каква иронија? Какве подвале? Док Дража 11. новембра - на састанку са представницима немачке команде Србије у Дивцима тражи муницију за борбу против партизанских одреда и док им 13. новембра продаје (за паре и муницију) 365 заробљених партизана, емигрант-

ска влада га ускоро унапређује у чин генерала? Зашто, побогу?! За издају! За продају окупатору заробљених партизана - Срба."¹⁵

Та предаја, одн. продаја заробљених српских партизана окупатору и слање на губилиште у Ваљеву равна је злочину који су те јесени починили љотићевци у Крагујевцу, хапсили Србе и доводили их Немцима на стрељање у Шумарицама.

То је права истинита слика „ђенералових ноћи и дана" још из 1941. године! Оне ће, на несрећу српског и других народа, трајати до краја рата.

Напомене

1. Четири дана раније партизански и четнички штабови склопили су споразум, поред осталог, о томе да ће о сваком заробљеном партизану од стране четника, или четника од стране партизана, расправљати мешовите партизанско-четничке комисије. Сем тога, у Брајићима 26 и 27. октобра, склопљен је партизанско-четнички споразум (Тито-Дража) и о узајамном поштовању. Међутим, четници нису ништа од тога поштовали. Благојевића су једноставно извукли из воза и исте ноћи га свирепо уморили.

2. Види: *ТраТом издаје*, стр. 213-219, прво издање ДЦМ

3. Историјски архив КПЈ, том I књ. 1. стр. 296-297

4. *ТраТом издаје*, стр. 67

5. *Исто*, стр. 74

6. *Издајник и ратни злочинац пред судом*, стр. 423-424

7. Б. Петрановић, н. д. стр. 156

8. *Издајник*, стр. 55 и 509

9. *Исто*, ст. 509

10. *Чачански крај у НОР*, Пали борци и жртве, стр. 80

11. Милош Браловић, *Рањено срце*, стр. 79-80

12. Васа Казимировић, *Продаја родољуба*, „Просвета", стр. 15

13. Борбеност и сналажљивост јунака Радоја Узуновића заслужује најискреније дивљење: шест пута је хапшен, затваран и шест пута бежао из канџи непријатеља: из ваљевског затвора, па га ухватили четници, па је и њима побегао, па га поново ухватили и одвели у логор на Бањици. Одатле је отеран у Аустрију, па побегао и отуд, па ухваћен и одведен у логор у Солуну, па и одатле побегао у Маркосове партизана, где је јуначки погинуо. Познати књижевник Михаило Лалић, такође логораш у Солуну, записао је у једном свом сећању, кад су логорашки слушали експлозије око Солуна: „Ово се наш Узун бори против фашиста..."

14. *ТраТом издаје*, стр. 194-8, Ваљево, 1983.

15. Види прилог бр. 1

Вучковићеви четници заиграли коло око побијених сељака

ГЈ1 енералови дани и ноћи приређивани су и на Равној гори и око ње гл и после трагичне 1941. године. Звонимир Звонко Вучковић, један -1«/од Дражиних миљеника и командант његовог Првог равнаторског корпуса, лично је планирао злочине и наређивао њихово извршење. У „госте“ под Равном гором, почетком јуна 1943. године довео је команданта среза драгачевског, Миодрага Шолајића свештеника из села Горачића и таковског Павла Сретеновића на саветовање, на „размену искустава“ како се прогони народ, па и да их он упита шта и како даље да раде. За њихове намере сазнао је Штаб Чачанског партизанског одреда, тада истина малобројног али убојитог, па је настојао да их изненадном акцијом онемогући и казни за дотадашња злодела у народу.

Тих дана,једне јулске ноћи, Радисав Недељковић Димо, Милета Сретеновић Шоро, Миодраг Радовановић Корчагин и Гвозден Трипковић Гоца, намеравали су да предану у Доњим Бранетићима код једне жене која је била у кући само са сином. Жена их је обавестила да их не сме примити у кућу, јер у селу, у најближој околини, има четника. Зато су се таковски партизани договорили са домаћицом да се мало одмакну од њене куће и да предану у оближњој шуми. Жена ће им, кад се укаже згодна прилика, дотурити нешто хране. Међутим, време се наоблачило, па је почела падати киша која није престала целог дана. У међувремену у кућу те жене дошла је група четника и задржала се целог дана, а она није могла нити смела да дотури храну партизанима, како им је била обећала.

Увече, група партизана потражила је склониште у суседном селу Озрему. Тамо су ушли у повећу кућу у којој је горела ватра у прочељу. То им је добродошло да се огреју и осуше. Домаћин им је дао и вечеру. Али, обавестио их је да се у суседству, у кући Милована Чолића на конаку налазе обојица команданата срезова таковског и драгачевског Сретеновић и Шолајић, са мањим обезбеђењем. С том двојицом команданата срезова до пред крај дана био је и Звонко Вучковић, али се предвече, са групом пратилаца, одвојио од њих. Партизани су

одмах одлучили да ликвидирају злогласне команданте срезова који су постали страх и трепет по селима кроз која су поролазили. И кренули су Чолића кући у којој су заноћили ти команданти. Када су ушли у двориште била је „мртва“ тишина. Али, партизани нису могли одмах ништа да учине, јер нису знали где спавају домаћинова деца, јер су биле две куће: једна старија, а друга, велика, нова. Ипак, закључили су да четници вероватно спавају у новој кући. Зато је један од њих покуцао на прозор старе куће. Отуд се тихо јавила домаћица. На прво питање где јој спавају деца, домаћица је одговорила да су ту, са њом. На друго питање ко спава у новој кући, жена је одговорила двојица четничких команданата, њихов пратилац са пушкомитраљезом и њен муж. Наговорили су је да тихо позове мужа „да му нешто каже за децу“. Жена је послушала, па је и домаћин напустио нову кућу у којој су спавали он и четници.

Партизанска група се брзо припремила за акцију. Корчагин је добио задатак да са пушкомитраљезом стане испред улазних врата на десетак метара, иза шупе која се налазила близу куће. Кад су и други били размештени и спремни за акцију, да отворе ватру по прозору, ако се појаве четници, Корчагин је пустио рафал из пушкомитраљеза, а Гоца и Радисав - гађали су кроз прозор. Али Корчагину је брзо нестало муниције, док је мењао шаржер на пушкомитраљезу, пратилац четничких команданата је то искористио, искочио из куће, претрчао преко дворишта, али кад је прескакао ограду, испустио је свој пушкомитраљез и изгубио се у ноћи. Корчагин је наставио да туче кроз отворена улазна врата. Шоро је кроз прозор убацио бомбу, али су и четници из куће у исто време бацили своју бомбу кроз прозор у двориште, па су се бомбе „мимоишле“ и обе експлодирале. Од четничке бомбе рањен је Гоца, а Шорова бомба убила је обојицу четничких среских команданата - Сретеновића и Шолајића.

Група је узела једно ћебе од домаћице, направила импровизовану носила за рањеног Гоцу и хитно отишла у село Бершиће, те је у једној кући, близу Корчагинове, оставила рањеника да га домаћин чува и лечи. Група је, запленивши четнички пушкомитраљез, морала што пре и што брже да се удаљи од места догађаја, па је кренула преко Такова и Срчаника и прешла „ћирину“ пругу код железничке станице Срчаник. У том часу наишао је немачки оклопни воз. Партизани су се склонили под обалу испод пруге. Воз је прошао, а фарови их нису открили. Пред зору су стигли у Велереч, и склонили се у кућу Радисава Милојевића где су се задржали неколико дана.

Четничког команданта Звонка Вучковића разбеснела је погибија његових команданата Сретеновића и Шолајића, јер није стигао да

им да упутства како даље да „раде“ и тероришу народ који није желео да прихвати четничку издају и прогоне. Дотад је и он, као и његов „комшија“ Предраг Раковић, командант 2. равногорског корпуса, редовно извештавао Дражу да на „његовом терену“ нема комуниста, односно партизана, јер их он „немилосрдно чисти“, а његове присталице предају недићевцима или Немцима, који их одводе у логор на Бањици или стрељају. По Вучковићевом наређењу, одмах иза погибије његових команданата, сазван је збор сељака из свих села општине Горњи Бранетићи на месту Липовита, 10. јуна 1943. године.

Док су се у Липовити скупљали уплашени сељаци Горњих и Доњих Бранетића и Озрема, четници су дотерали везане: Марка Глишића, Драгосава и Љубисава Лазаревића и Тиосава Раковића из Озрема, а из Доњих Бранетића Радована Јововића. Сељаци су још придолазили кад су четници довели и музику, па пред окупљеним народом све везане стрељали. Потом, један од грлатих четника је наредио:

- Музика, свирај!.."

На опште запрепашћење сељака четници су заиграли коло око побијених људи. Други четници терали су сељаке да и они заиграју у колу. Несрећни људи су се згражавали, једили се од једа и одбијали наређења. Онда је један четник наредио да батинаши „заведу ред“. Они су кренули кроз народ и батинама терали људе у то лудачко коло. Ојађени људи су се разбежали куд је ко могао и успут трпели батине, али се збор растурио, а сулуди четници су и даље играли и певали, уз музику, око побијених сељака.

Пошто су стрељали сељаке у Липовити четници су кренули даље, у нов „лов на људе“. Ухватили су и одмах убили још и ове сељаке: Јездимира Новаковића код „Вељкове воденице“, Михаила Лазаревића такође из Озрема код воденице која се у народу зове „Ковачуша“, Драгишу Танасковића из Озрема - убили су у Лозњу, Стојана и Милана Гачановића из Доњих Бранетића на месту званом „Старо село“ у Доњим Бранетићима и Мирка Јоксића из Озрема.

Вучковићеви кољашни су тога дана упутили приотројкаше из својих редова кући Зорке Ђурковић у Горњим Бранетићима. чији је супруг био борац Чачанског партизанског одреда. Зорка је опазила четнике док су се приближавали њеној кући, шчепала мало дете и са њим се дала у бежанију. Међутим, четници су припуцали и Зорка је смртно погођена. Дете је остало неповређено, па пошто је било проходило, пронашло је мајчину сису и почело сисати мртву мајку...

Такви су били „ђенералови“ дани и ноћи у таковском крају. И то у режији команданта 1. равногорског корпуса Звонка Вучковића.

А Вучковић последњих година, боравећи у Америци, пише своје „мемоаре“ и, како народ мудро каже, продаје тантузе за орахе. Све што је ружно и злочиначки учинио за време свог четниковања - „прескаче“ или „заборавља“. Али, народ је све видео. И народ све памти.

Напомена

Податке о овим догађајима дали су: Милисав Ђурић Павле (Београд), Милета Стефановић **Шоро** (Горњи Милановац), Милорад Јелић (Доњи Бранетићи), Милован Стефановић, Нада Вујичић и Боривоје Новаковић (Озрем).

Ноћ каме у Вранићу

Село Вранић, надамак Београда, у народу је такође познато у целој Србији и Југославији по злочину који су починили четнички терористи. Вранић је познат као село мученик. У ноћи између 20. и 21. децембра 1943. године црнотројкаши под командом мајора Светислава Трифковића, команданта Авалског корпуса, заклали су 72 лица, међу којима је било и деветоро деце између пет месеци и дванаест година! У једној јединој ноћи! Какав је то злочин био? Чија је то „војска“ била? Како је та „војска“ којом је командовао Михаиловић „спасавала“ српски народ?!

„Кама је усмртила жене и девојке, и деветоро деце од 5 месеци до 12 година. Неки су пуким случајем успели да се спасу, а забележено је да је четнички кољач поштедео живот у колевци једном детету само зато што је било женско.

Две младе девојке, сестре Анђелија са 18 и Катарина са 20 година, најпре су силоване, па заклане. Живот су изгубиле Станија и Томањија Ђоинчевић, Милка и Надежда Илић, док су девојчици од 5 месеци главу разнели куршумом, док је беспомоћно цвилела у колевци, уплашена од четничких брадурина”.¹

Упорни истраживачи хроничари прибавили су истините податке о страдању грађана Вранића и описали стравичну ноћ у њему (у народу још позната и као Вартоломејска ноћ надамак Београда). Своја је зива казивања испричали су људи и жене мученици који су доживели трагедију својих породица и, срећом или несрећом, остали у животу.

... Кишно вече у селу Вранићу код Београда.

Зорка Ђоинчевић, удовица, говорила је својој деци да легну, али њима се није спавало. Живко је имао двадесет три године. Милорад двадесет, Станија седамнаест. Када су синови, после дугог, веселог ћеретања у кухињи, отишли у собу и легли, Зорка је, као и увек, ставила покрај њиховог кревета две столице да задрже њихове покриваче. А затим су и њих две, Зорка и Станија, легле у свој кревет смештен поред зида у кухињи. Биле су готове да засну кад је неко напољу, у кишној ноћи, урликнуо:

- *Отварај!*

Одмах затим сасуо се прозор на кухињи изнад кревета. Зорка и

Станија, припијене једна уз другу, нити су устајале нити су шта говориле. Урлик се поновио:

- *Отварај! Ми смо сШража!*

Станија, коју је сав Вранић звао Цаном, тада је прошапутала:

- *Црна нано, отварај!*

- *Нећу!* - одговорила је мајка.

- *Ако не оШвориш, запалиће нам кућу. То су они.*

- *Који они?*

- *ЧеШници, нано.*

Зорка је устала, запалила лампу и отворила врата. У кухињу је рупио мокар, брадат четник са пушком и одмах наредио Зорки да отвори врата и на соби. Улазећи у собу, мајка је раширила руке и зајецала.

- *Децо моја слаШка, усШајШе!*

Када су се Живко и Милорад придигли, четник је иза Зоркиних леђа уперо пушку у њих и подвикнуо:

- *Руке у вис!*

У том тренутку улетела су у кућу још тројица.

- *Конопац! - викнуо је један.*

- *Немам конопац - одТоворила је Зорка.*

Скинули су везе са цакова и везали Живка и Милорада, не дајући им ни да се помакну са кревета. Потом се једна пушчана цев окренула према Зорки:

- *Паре!*

~ *Немам пара!*

- *Паре!*

- *Немам пара!*

Зорка је била скупила нешто пара да својој Станији, девојци од седамнаест година, купи зимски капут. Новац је држала у књизи „Чаробна ружа“, коју је Станија, по завршетку основне школе, добила за одлично учење и примерно владање. Вршљајући по кући, четници су нашли и узели тај новац, а „Чаробну ружу“ поцепали. Покупили су и све од рубља што им се учинило добро за ношење, па чак и неке ситнице којима је Зорка хтела да на дан материца обрадује своју децу. Док су четници пустошили кућу, Станија је била у соби. Стајала је поред кревета, код своје везане браће.

Кад им се учинило да у кући нема више ништа за њих, четник који је први ушао погледао је ону тројицу и рекао:

- *Готово!*

Прасак и дим.

Живко и Милорад остали су на кревету, везани и кржави, а Станија се сручила на патос. Мајка је јаукнула заједно са ћерком и прискочила је Станији, да би је подигла, али руке су јој одједном клонуле и нашла се у неком мраку.

Сутрадан, када је дошла себи, видела је да лежи у свом кревету, у кухињи. Покушавала је да устане, али снаге није имала. Рана на врату јој је крварила. Постељина је била сва крвава.

- *Цано! Живко, Мићо! Слатка децо моја!*

Из собе се нико није одазивао.

Из штале се јављала крвава, а са дугог краја села допирали су јауци. Те ноћи између двадесетог и двадесетпрвог децембра 1943. године, четничке црне тројке су ојадиле сав Вранић.

Јоксим Пантић имао је деведесет година и кућу пуну синова, снаха, унучади и праунучади. Те ноћи укућани су заједно вечерали, а онда је Јоксимов унук Милијан, са својом женом Павлијом и четворо деце, отишао на спавање у другу нову кућу, на крају дворишта. Милијанова ћерка Видосава, девојчица од петнаест година, спавала је увек са родитељима, а те вечери је хтела да остане и остала је са децом Стеваном и прадедом Јоксимом у старој кући.

Кад су деца легла, а Милијан и Павлија седели и разговарали крај пећи, у зимској ноћи, у селу Јасенку, огласиле су се пушке.

-*Да ја бежим* - рекао је Милијан.

- *Немој, оно је далеко* - одговорила је Павлија.

Убрзо после тога почели су у суседству, код Радивоја Поповића, да лају пси, а јавио се и Милијанов кер.

- *Жено, неко вршља По селу* - рекао је Милијан.

Павлија је ћутала.

Када су чули некакво шљапкање око куће, Милијан је шапнуо:

- *Врата нећемо отворати.*

- *НиПошто*, сложила се жена.

У старој кући нешто је лупнуло. Пас је стало лајао.

Кад је пас ућутао, Милијан је полако, кроз кишу и таму, прешао у двориште и назрео отворена врата на старој кући. Унутра је била тама.

- *Павлија, дај шибицу!*

Жена је донела шибицу. Милијан је, не зовући никога, запаљено лампу и, заједно са Павлијом, кренуо по кући. Деда Јоксим лежао је на кревету, отац Стеван на земљаном патосу, мајка Милева на кревету, брат Драгомир на патосу, снаха Милена, жена Милијановог брата Јована, који је био у заробљеништву, на патосу. Миленина деца, Свето-

мир од десет година и Бранислав од седам година, лежали су код улазних врата, на патосу. Њен синчић, Љубомир, од две године, у колевци. Где је Видосава?

Ту је и Видосава, код улазних врата, покрај Светомира и Бранислава. Сви заклани, само је Милијанова мајка Милева убијена из пушке. Колико их је Милијан оставио у кући толико их је и нашао само се нико није мицао. Десет лешева у кући пуној крви.

Мала Видосава, која баш те вечери није хтела да се одвоји од своје бабе, свог деде и прадеде, била је избодена и по рукама. Зашто је девојчица од петнаест година избодена по рукама? Зашто?

Кућа је била тако опљачкана да Милијан није могао да опреми и сахрани мртве онако како то обичаји захтевају. А сандуке је одвезла на гробље поворка од осам запрега.

Зашто је Видосава избодена и по рукама? Одговор на то питање Милијан је добио тек годину дана доцније, када је Србија била очишћена од војске Драже Михаиловића. С једном групом наоружаних сељака кренуо је у потеру за „тројкашима“ који су оне децембарске ноћи побили око осамдесет људи у Вранићу. Знао је да су „тројкаши“ побегли из Србије и није много веровао у успех своје потраге, али га је сећање на ону стравичну ноћ гонило да тражи кољаче. И једног је нашао далеко од Вранића.

Био је то Милорад Судимац, а у народу назван Усташа. Милијан га је питао да ли је оног дана узео учешћа у покољу, јер је на Судимцу одмах познао јелек Пере Матића из Вранића. Перина кућа била је последња коју је једна од црних тројки оне ноћи посетила. Перо им је, не знајући шта се у селу догодило, дао добру вечеру. Када су се најели и напили, тројкаши су заклали Перу, његову жену Марицу и сина Живка. Онда су се у кући попрскали крвљу и иживљавали над Периним ћеркама Агелином и Катарином. Ангелина је имала осамнаест, а Катарина дванаест година. Па су и њих заклали.

Везујући неком старом жицом руке Судимцу, Милијан га је нешто друго упитао:

- Јеси ли ши оне ноћи клао и у мојој кући?
- Нисам - одговорио је Судимац дрхтећи.
- НеЈо шта си радио?
- Ја сам само држао лампу.
- Ти си, дакле, држао лампу да би друТи видели да касане моју чељад. А кад сШе обавили посао, ви сше лампу уТасили?
- Да.

- А сад да ми кажеш зашто је моја Видосава избодена и по рукама? Она је заклана као и остали, али и по рукама избодена.

- Која Видосава?

- Она девојчица од петнаест Јодина.

- Ја се ње не сећам.

- Присети се мало, сунце ти криво. Она је пала код врата, поред оно! дечка од десет Јодина и оноЈ друЈоЈ од осам Јодина.

- Та девојка...

- Она је још била девојчица!

- Та девојчица покушала је да уТаси лампу.

- Тако ми реци! Моја Видосава, видећи шта кољачи раде, хте-ла је да уЈаси лампу, да би кољачи остали у мраку. ДруТо ни-шта она и није моТла. А онда?

- Она се залетела на лампу.

-Да би је отела од тебе и уТасила. И ти си моју Видосаву избо-ножом по рукама?

- То су друТи урадили. Ја сам само држао лампу.

- Хајдемо ми у Вранић да тамо, са народом, испитамо ствар.

Успут, водећи везаног „тројкаша" у Вранић, Милијан га је упи-тао:

-Да ми још нешто кажеш. Ако смо ми, одрасли, сарађивали са партизанима, зашто ви закласте и оноТ малоТ Љубомира, оно дете од две Тодине? Колевка му је била пуна крви.

- Ја сам само лампу држао - поновио је Судимац.

-Адалиси држао лампу и у кући Мијајла Илића, Тде сте закла-ли дете од три месеца?

- Нисам, одТоворио је Судимац.

У кући Милијана. Илића остала је жива само једна девојчица од девет година, а и она је била рањена. Кад је оздравила и почела да хо-да по селу, мала Дара добила је једног дана од неког човека сто дина-ра. Показала је, хвалећи се, стотинарку старој Обренији Тодоровић. Старица је пљунула на новчаницу и бацила је у пећ. Дете није знало да прима новац из руке Спасоја Дрењанина Зеке, команданта Дражине „летеће бригаде", која је оне ноћи крвљу пошкропила село Вранић.

Зека је пре рата држао јавну кућу у Обреновцу. Био је коцкар и пијаница, а његова најмилија псовка била су Света тројица.

Вранићки поп Боривоје Гавриловић није био у селу оне ноћи кад су „тројкаши" засукали рукаве и кренули од куће до куће. Коља-

чи су га касије пронашли и ухватили у Малој Моштаници. У једној шуми, док је један кољач оштрио нож а други држао попа, он се прекрстио и упитао:

- А Тде вам је Зека, онај што псује СвеШу Шројицу. ПсујШе ви и кољиШе, али знајШе да нећете ЛобедиШи!

Мртви су сахрањени.

Земља је примила њихова тела и упила њихову крв.

На кућама су остали црни барјачићи...²

Тако су Михаиловићеви кољачи покољима и зверским дивљањима „чували српски народ"! То је била терористичка „Југословенска војска у отаџбини". За такве кланице Михаиловић је похваљивао своје команданте - убице, својим оценама: „Тако се ради. Продужите!..."

После свега записаног о овом стравичном злочину, ради веће уверљивости и тачности, потребно је уз та сведочења навести и још два-три аутентична исказа људи који су тај пакао преживели (забележена у записницима који се чувају у Врховном војном суду).

Први међу таквим документима - исказима јесте Записник о саслушању сведока Милијана Пантића, земљорадника из села Вранића по предмету покоља у Вранићу од стране четника Драже Михаиловића, на дан 23. децембар 1943. године увече.

ПрисуШни:

Иследник: Раја Јовановић

Записничар: Љубиша Арсић

Рађено у канцеларији Народној одбора у селу Вранић, срез по-савски 12. маја 1946. Тодине.

II СШварна пиШања:

ШШа знаш, ПанШићу, да кажеш о покољу у селу Вранићу између 20. и 21. децембра 1943. Тодине?

Знам да су четници Драже Михаиловића ноћу између 20. и 21. децембра 1943. Тодине зашли у наше село и блокирали све куће у којима су Шребали да направе своје злочине. ЧеШнике је предводио неки ком. батаљона Спасоје Дрењанин „Зека" из Мале МошШанице, коТа је лично Дража Миахаиловић одликовао после покоља, Шј. чије је решење поитисао Дража Михаиловић као и решење о одликовању мајора Трифуновића (треба, Трифковића, пр. Ј.Р.) који је Шакође извршио овај злочин. Чуо сам Шакође да су после овоТ покоља Зека и Трифуновић добили као наТраду већу количину новца од Драже Михаиловића.

Горе поменуШе ноћи дошли су чеШници Дражини у моју кућу и

исШе ноћи су у мојој кући заклали десеШоро укућана и Шо: деду Јоксима, сШароЈ 93 Јодине, оца СШевана, сШароЈ 62 Јодине, мајку Милену, сШару 60 Јодина, снаху Милену сШару 30 Јодина, браШа ДраЈомира сШароЈ 22 Тодине, снаху Милојку сШару 20 Тодина, ћерку Видосаву сниру 16 Тодина, синовца Бранислава сШароТ 10 Тодина, синовца СвеШомира сШароТ 8 Јодина и синовца Љубомира сШароТ 2 Тодине.

Када су увече наишли и блокирали кућу мислио сам да ће да баШинају нас сШарије као шШо су Шо обично чинили са народом, али никад нисам помишљао да ће поклаШи и децу у колевки као шШо су учинили баи у мојој кући шШо су чинили и у друТим кућама Ше ноћи. Блокирали су кућу и упали у њу. Ја сам из друТе зГраде у исШом дворишШу у којој сам спавао Тледао кроз прозор када су ушли у кућу, и када се у том моменту чуо врисак из куће. Одмах затим затворили су се капци на кући и нисам моТао ништа више да чујем. Само сам чуо један врло слаб пуцањ пушке. Ја, моја жена и четворо деце смо стално мислили шта се доТађа. После 15 минута један од четника викнуо је: „Ајде“ и сви су изашли и отишли. Ја нисам смео да уђем у кућу тако све до ујутру пред зору када је моја најстарија девојчица пошла да види шта се поћас доТодило тамо. Кад је ушла тамо одједном је вриснула јер је у мраку наТазила мртва тела која су лежала по патосу. Ја сам одмах отишао тамо и на патосу сам напиао неколико мртвих Глава. Рекао сам девојци да одмах донесе шибицу и када сам је упалио имао сам шта видети: деда је лежао мртав на кревету, Тде је и спавао, убијен је из револвера и са ножем неколико пута избоден по Трудима, док је из револвера поТођен у слепоочницу, а поред њеТа су лежали шесторо чељади на патосу, сви поклани камом и избодени по телу тако да су сасвим унакажени. Мој покојни брат ДраТомир је још претходно од њих уштројен, па затим убијен. Тако су у тој соби били седам мртвих. У друТој соби ми је била сна Милојка и њен син Љубомир стар 2 Тодине, којеТ сам такође наишао закланоТ, тј. ножем избоденоТ. Мали Љубомир је био прво заклан па затим на 17 места убоден ножем по телу. У трећој соби ми је била мајка сама стрељана из пушке преко кревета.

Тако су ми ове ноћи четници Драже Михаиловића, како су то они Товорили „у име краља“ заклали десет чланова у породици која ни мало нису била крива, не само четницима иеТо никоме.

Исше ноћи заклано је у нашем селу Вранићу 69 лица све од стране чеШника Дражних.

Више немам иШа да кажем.

Исказ ми је ирочиШан и смаШрам Та за свој.

Писмен сам, Милијан ПанШић (поШписан лично).

Иследник:

Рад. Р. Јовановић

Записничар:

Љ. Арсић"

Ево и другог сведочења о покољу грађана села Вранића који су извршили четници Михаиловићеви. Свој исказ дала је Ангелина Матић, такође 12. маја 1946. године у канцеларији Народног одбора у селу Вранићу, срез посавски:

„Записник

о саслушању сведока АнТелине МаШић, домаћице из села Вранића, по предмеШу покоља Траћана 1943. Тодинеу селу од сШране чеШника Д.М.

Иследник: Раја Јовановић

Записничар: Љубиша Арсић

I ОпшШа пиШања

Зовем се АнТелина МаШић, удова из села Вранића среза ПосавскоТ. Рођена сам 1920. Тодинеу Вранићу од оца Љубомира Тришића и мајке Јулијане рођене Јоксић. Удова сам са једним деШеШом. СШалан сам сШановник Вранића. Писмена сам. Српкиња, држављанин ФНРЈ. Нисам никад кажњавана.

II СШварна пиШања

ШШа знаш АнТелина, да кажеш о клању Швојих укућана?

Знам да су између 20. и 22. децембра 1943. Тодине чеШници Драже Михаиловића извршили масовни покољ у селу Вранићу и Шом приликом у мојој кући заклали су пеш особа: свекра ми НеШра, свекрву Марицу, девера Живка, заове КаШарину и АнТелину. КриШичноТ дана сам оШишла код оца и кад сам се враШила кући наишла сам повезане и побијене у конаку свекрву ми и оба две заове. Свекра ми и њеТовоТ сина су заклали у друТој кући у исШом дворишту.

Када сам наишла на свекрву Марицу која је са своје две кћери била везана, лежала је мрШва и Тлаве су им биле избодене Шако да су сасвим унакарађене. Тако је свакој био убод каме на левој слепооч-

ници и на неколико месеца по слабинама, шј. средњем делу шела. Целу кућу су испретурали и поплачкали све ствари што су им се свиђале. Такође су са тавана поскидали сланину и побацали по улици.

Напомињем да су четници Драже Михаиловића те ноћи прво силовали мојеве заове Катарину и Ашелину, па су их онда камом изболи, што је касније признао лично и сам извршилац то-Ја злочина Милорад Судимац зван и „Усташа“, која је народ после ослобођења линчовао наред улице.

Приликом клања рекао је четник Велимир Вићентијевић из Дражевца: „Сајни се да се ја не мучим“, те је тако наредио моме свекру да се сазне после чеја ја је камом заклао.

Мој муж Милан Матић, био је 1941. Јодине у одредима Народноослободилачке војске па се после неколико месеци вратио и опет отишао 1943. Јодине у НОВЈ, те су нас само збој тоја четници стално пројањали. Моја мужа су четници Драже Михаиловића 1943. Јодине успели да ухвате, када је дошао кући да се састане са нама и предали су ја у селу Дражевцу жандарми-ма који су ја даље спровели Специјалној полицији у Београд, те је најзад од стране Немаца отеран и обешен у селу Чумић код Крајујеваца. Четници су ја тада продали Специјалној полицији, односно Немцима за 300 пушчаних метака.

Немам више штада кажем. Искази је прочитан и сматрам ја својим.

Анђелина Матић.

Иследник:
Раја Јовановић

Записничар:
Љубиша Арсић "

Подаци о том селу мученику први пут су обелодањени на суђењу Михаиловићу и јавност је дубоко доживела ту „вартоломејску ноћ" у Вранићу. Поједини историчари још и данас бране Михаиловића као „великог борца", као да нису ни чули за злочин четничких терориста у селу Вранићу! Да ли је могућно?

Напомене

1. Латас - Целебцић, н. д. стр. 297-298.
2. Политика (Гојко Бановић и Коста Степановић), август 1962.

Крвави фебруар" у Јагодини

Много је свирепих злочина које су починили Дражини четници у „ђенераловим ноћима и данима". Један од најтежих и најсуровијих, попут оног у Вранићу, је покољ интелектуалаца (највећим делом) у поморавским варошима Јагодини, Ћуприји и Параћину, а народу познат као „крвави фебруар у Јагодини", извршен у ноћи између 1. и 2. фебруара 1944. године. Тај покољ, као и све друге, Дражини команданти, после његовог одобравања, дуго су припремали. Читав месец дана, како се види из докумената, четнички команданти су у телеграмима „размењивали" своје предлоге и варијанте. Из једног телеграма мајора Здравка Милошевића, команданта Варваринског корпуса, види се да је тај „агилни" командант све радио по Дражиним упутствима, да је са Недићевим окружним начелником и немачком командом, обезбедио све податке о људима које треба ликвидирати. Трећег јануара јављао је Михаиловићу:

„... У већини они су интелектуалци. Намеравам да извршим сечу - већеТ сШила уочи нове Тодине... (мисли на православну Нову годину, пр. Ј.Р.).

Из другог телеграма, од 4. јануара (објављеног у књизи „Издајник и ратни злочинац Дража Михаиловић пред судом"), вероватно га је упутио опет мајор Милошевић, још потпуније се види колико се покољ у Јагодини дуго припремао:

„У Јагодини појавом Тита народ се почео да сврстава у наше редове, али исто тако многи су почели да дижу главе. Многе сам открио и упознао. У већини су интелектуалци. НаредиШе да извршим сечу већеТ сШила уочи Нове ТодинеГ² (Очевидно, све Михаиловић зна и одобрава, прим. Ј.Р.).

Тај телеграм прочитао је председник суда на суђењу Дражи Михаиловићу и питао га:

„Шта сте одговорили на ту депепгу"?

Михаиловић „се није сећао" те депеше:

„Не знам..."³

Као није знао, а знао је. То је сигурно доказано. Види се из наведеног телеграма у коме Милошевић пише: „Наредите да извршим сечу..."

Председник је даље питао:

„А је ли вам познато да је 1. фебруара 1944. године извршен страшан покољ интелектуалаца у Јагодини, Параћину и Ћуприји?"

Михаиловић је, опет, „мудро одговорио: „Не знам за то!..."⁴

У планирању тог покоља Дража је и лично учествовао. Наредио је да се „сеча" одложи за 1. фебруар. Сем тога, мајор Милошевић је од њега тражио да „нареди сечу". И наредио је, сумње нема. Прво је Милошевићев предлог одложио, потом одредио тачан датум. О томе како су, са којим „резултатом" Дrajини четници извршили тај злочин, два телеграма (један у два наставка) оставио је командант Тимочког корпуса ЈБубомир Љуба Михаиловић (са надимком „Лонго"). Они су објављени у Књизи послатих депеша четничке Врховне команде од 13. до 29. фебруара 1944. године. У првом делу телеграма бр. 2484 од 17. фебруара стоји:

„Ноћу 1/2 - II предузео сам чишћење комуниста по варошима. Резултат је овај: у Јагодини 17 мушкараца и 7 женских, у Ћуприји 9 мушкараца и 1 женска, у Параћину 11 мушкараца и 1 женска, свега 37 мушкараца и 9 жена. Са овим ликвидиране су главне вође и организатори."⁵

У наставку телеграма записано је:

„2485 од „Лонга", бр. 634 од 17. II. Наставак. Неки комунисти су измакли, али су предузете мере да се похватају. Народ је овим задовољан. Начином извршења показали смо и пријатељима и непријатељима нашу снагу, јединство и организаторске способности. Крај депеше. Михаиловић".⁶

Из садржаја телеграма види се права „слика" четника и њихових команданата. Поред свирепости са којим су починили невиђен злочин његови четници, „Лонго" има „храбрости" да јави Дражи да је „народ овим задовољан" (I\ (подвукао Ј.Р.) Који је он то „народ" анкетирао (и када) да може да закључи да је „задовољан"? И у народу, и међу четничким присталицама, ретко ко би се нашао да је „задовољан" дивљачким клањем њихових суграђана?

Тај покољ је одиста био стравично суров. Хроничари су забележили, а понеко од преживелих посведочио како је извршен тај невиђени злочин. Младог учитеља Бранка Радисављевића и његовог оца обућара четнички кољачи заклали су пред мајком и сестром (ћерком). Даницу Алтман - Станојевић злочинци су у ноћи затекли да доји дете, отргли јој бебу из наручја, па је на кућном прагу изболи камама. Драгомира Стојковића и жену му Катарину заклали су пред његовом децом. Професора Ђуру Лопичића заклали су у спаваћој соби. Судију Милорада Пантића, комунистичког посланика у тиквешком срезу у

Македонији 1920. године, који је бранио комунисте на Видовданском процесу, изболи су ножевима и заклали пред супругом и двоје деце, док је син Слободан успео да побегне. Мирослава Ристића Попца, браварског радника и талентованог фудбалера, који је одбио да се придружи четницима, убили су у кући пред мајком и сестром. Симу Лилића, трговца, 60-годишњака, убили су у кући и жену му Зорку која се храбро хрвала са кољачима хватајући сечиво њихових ножева, како би заштитила супруга, али је у неравној борби свирепо убијена..."⁷

Тог „крвавог фебруара“ четници су заклали 12 људи из Ћуприје и бацили их у тзв. „Мијајилу јаму“!

У Параћин је те исте ноћи упало 50 Михаиловићевих „црнотројкаша“. Они су, уз „садејство“ Недићеве полиције и Немаца, заклали у кућама четворо људи, а 8 извели из града и поклали их у Голубовачкој куми.⁸

Командант Делиградског корпуса мајор Брана Петровић известио је свог команданта Михаиловића да су његови четници блокирали Соко Бању и Санаторијум за лечење болесника из којег су извукли и стрељали „15 интелектуалаца, прве гарнитуре комуниста“!⁹

У књизи „Поморавље у НОБ 1941 - 1945“, записано је да су те стравичне ноћи и сутрадан (у „крвавом фебруару у Јагодини“) четници убили 51 припадника и симпатизера НОП-а.¹⁰

Познати су и ближи подаци о томе како је припремљен овај покољ у Поморављу. У једном документу је записано:

„На злогласном састанку четничких вођа 18. јануара 1944. у Сењу код Ћуприје, као и неколико дана у Бресју код Светозарева (Јагодини), сачињени су спискови и донета одлука о крвавом братоубилачком фебруарском покољу стварних и признатих патриота, симпатизера Комунистичке партије и Народноослободилачке војске, чији је стравичан исход мучно одјекнуо целом Србијом.

Покољ је започео у смирај дана 1. фебруара 1944. и трајао, подмукло и немо, до у цик зоре. Његови извршиоци, четничке кољачке „црне тројке“, браздајући градом уз притајену подршку немачких патрола, тражили су куће родољуба, мајки са децом на недрина или младих и девојке, који су се с пркосом радовали црвеној боји петокраке, рођене у искрицавом пламену револуције.

Те судбоносне ноћи убијено је: у Светозареву 23, у Ћуприји 12 и у Параћину 14 лица. У Светозареву (Јагодини) је 14 лица заклано у кућама, на очиглед укућана, 2 на улици, једно на Црвеној пољани под Ђурђевим брдом а пет лица сутрадан на Бресјанском пољу. Из Ћуприје је изведено 30 лица а 12 заклано, од којих су неки бачени у Мијајилу јаму, највећу гробницу родољуба у овом делу Србије. У Параћину су

заклали 4 лица у кућама, једно успут, а 9 у Глоговачкој шуми. Ресава је преживела одмазду крајем априла, када је заклано 8 лица између Гложана и Црквенца, док само планирани покољ у Темнићу, са списком од 34 лица, састављен крајем јула, није изведен, због расула четника.¹¹

У „Фебруарском покољу” 1944. у Светозареву (Јагодини) су убијени:

1. АЛТМАН ДАНИЦА, професор

Рођена је 1916. у Светозареву (Јагодини). Школу је учила у Светозареву (Јагодини) и Ћуприји а студирала у Београду и Дижону (Француска). Била је удата за музичара Николу (Херберта) Алмана, пољског избеглицу. Убијена је пред двоје деце, са 24 убода ножем. Њен супруг је ухваћен неколико месеци касније и стрељан у селу Лоћики.

2. АЋИМОВИЋ ЈОВАН - ЖАН, професор

Рођен је 1907. у Ћуприји. Школовао се у Крагујевцу и Ћуприји а фупу за математику и физику студирао у Београду. Службовао је у Пљевљима, Ћуприји и Светозареву (Јагодини). Одбио је да се придружи четницима и као „национално непоуздан” избоден ножевима за време бекства на улици. Оставио је супругу и ћерку.

3. БОШКОВИЋ ЗОРА, кројачка радница

Рођена је 1922. у Светозареву (Јагодини), где је учила основну школу и Женску занатску школу. Радила је као физички радник на економији јагодинске Парне пиваре а пред смрт као кројачица у Фабрици шешира индустријалца Рота. Била је члан илегалног омладинског кружока. Изведена је из куће и са још 4 лица стрељана сутрадан у селу Бресју. Била је неудата.

4. ГРУЈИЧИЋ СВЕТИСЛВ, судија

Рођен је 1898. у Светозареву (Јагодини). Школовао се у Светозареву (Јагодини) и Крагујевцу а у Београду и Паризу студирао право. До бугарске окупације 1941. службује у Пироту када је постављен за председника Среског суда у Светозареву (Јагодини). Био је познат као антифашиста а на суду се заузимао за симпатизере НОБ-а. Заклан је у кући, на очиглед супруге и троје деце.

5. ДИРАК ЗОРКА, берберски радник

Рођена је 1918. у Кончареву код Светозарева (Јагодине). Била је удата за Тодора Дирака, берберског радника. који је са братом Нико-

лом, столарским радником, и оцем Винком, металцем, био у језгру радничког покрета уочи рата. Оба брата су погинула као борци у НОБ-и, док је старији Винко стрељан 1943. Стрељана је у Бресју, оставивши двоје нејаке деце.

6. ИЈИЋ СИМА, трговац

Рођен је 1884. у селу Дубоки код Светозарева (Јагодине). Био је рудар, физички радник и набављач стоке за Клефишеву Кланицу. Пред Обзнану постаје члан КПЈ, а од 1923. Независне радничке партије Југославије. Био је хапшен од Немаца а четницима се замера што је одбио да приложи новчану помоћ. Убијен је у кући, заједно са супругом Зорком.

7. ИЛИЋ ЗОРКА, домаћица

Рођена је 1886. у Суботици. Убијена је што је, потурајући своје груди и хватајући сечива, узалудно покушавала да заштити супруга.

8. ЛОПИЧИЋ ЂУРА, професор

Рођен је 1894. у Ф. Цеклину (Црна Гора). Школу је учио у више места а у Београду студирао физику и хемију. Уочи рата је службовао у Ћуприји и као председник Просветно - културног друштва сарађивао са комунистима. Прелази у Светозарево (Јагдину) али га и овде прогањају и хапсе као напредног родољуба. Заклан је у кући, пред супругом и двоје деце.

9. ЛУКИЋ БОРА, трговац

Рођен је 1897. у Јовцу код Ћуприје. Био је оснивач сељачких задруга и странке „левих земљорадника“. Сарађивао је са Сретенком Жујовићем, Мирком Томићем, Миланом Мијалковићем - Чичом и другим комунистима, Оптужен је да је помагао устанак и заклан пред супругом и ћерком.

10. МАТИЋ КОСТАДИНКА

Рођена је 1913. у Параћину. Пред рат прелази са породицом у Светозарево (Јагдину) и повезује се са Женским покретом, који формира Славка Ђурђевић. Заклана је у кући, као симпатизер НОБ-е.

11. МИЉКОВИЋ ДУШАН, ученик

Рођен је 1925. у селу Белици код Светозарева (Јагодине). Био је ученик 5 разреда Учитељске школе. Поникао је у породици која је револуцији приложила и живот двеју кћери: народног хероја Раду, борца Друге пролетерске бригаде и Радмилу, стрељану на Бањици. Припадао је илегалном омладинским кружоку и сутрадан стрељан са још четири лица у Бресју.

12. МЛАДЕНОВИЋ МИРОСЛАВ, студент

Рођен је 1914. у Белици код Светозарева (Јагодине). Живео је и студирао право у Скопљу, одакле је са мајком протеран са бугарском окупацијом 1941. Радио је у напредном студентским покрету. Изведен је и стрељан под Ђурђевим Брдом од разјарених четника, одбивши да изда другове.

13. МЛАДЕНОВИЋ СОФИЈА, кројачки радник

Рођена је 1888. у Титовом Ужицу. Избачена из службе у Чачку, учи у Загребу за кројачицу и прелази у Скопље, где стасава у једну од најснажнијих личности у македонском радничком покрету. Била је члан КПЈ од 1919. и блиско повезана са Димитријем Туцовићем и Душаном Драговићем. Извели су је из куће и убили са 38 убода камом.

14. НЕТКОВИЋ ТОДОР, судија

Рођен је 1897. у Штипу. Школу је учио у Штипу и Солуну, а у Београду студирао право. Службовао је у више места, сарађујући свугде са народним покретом. Био је комунистички посланик на изборима 1920. у Брегалничком срезу. Овде је премештен 1937. и био повезан са Бошком Ђуричићем. Одведен је у Бресје на саслушање и стрељан са још 4 лица.

15. ПАНТИЋ МИЛОРАД, судија

Рођен је 1886. у селу Копљари, код Аранђеловца. Био је члан Социјал-демократске партије и члан КПЈ, већ од оснивања 1919. Био је комунистички посланик у Тиквешком срезу 1920. и по налогу Партије бранио остале посланике на познатом Видовданском процесу. Убијен ножевима у кући пред супругом и двоје деце, док је син Слобода* успео да побегне.

16. РАДОВИЋ ДАМЈАН, судски приправник

Рођен је 1905. у селу Лукову, код Никпшћа. Школу је учио у родном месту а права студирао у Београду. На студијама упознаје Бошкга Ђуричића и Радислава Никчевића, на чији предлог долази у Светозарево (Јагодину). Избоден је ножевима испред куће. Био је неожењен

17. РАДОСАВЉЕВИЋ МИЛАН, обућарски радник

Рођен је 1898. у Трућевцу, код Деспотовца. Учествовао је у мађарској револуцији 1919. под Белом Куном. Радио је у синдикалном покрету и помагао устанак 1941. Избоден је ножевима, заједно са сином.

18. РАДОСАВЉЕВИЋ БРАНИСЛАВ, учитељ

Рођен је 1922. у Светозареву (Јагодини), где је учио школу и почео да ради као учитељ. Под очевим утицајем прилази напредном по

крету и већ као ученик 5 године учествује у познатом штрајку учитеља 1940. Био је члан илегалног омладинског кружока, који је проваљен 1943. Избоден је у кући, бранећи се узалудно са оцем, пред мајком и сестром.

19. РИСТИЋ МИРОСЛАВ - ПОПАЦ, браварски радник

Рођен је 1921. у Светозареву (Јагодини). Браварски занат је учио у Београду, одакле се враћа након априлског бомбардовања 1941. Овде је краће време радио у фабрици глицерина, одбијајући да се придружи четницима. Био је изузетно талентован фудбалер и врло омиљена личност. Убијен је у кући, пред родитељима и сестром.

20. СТОЈКОВИЋ ДРАГОМИР, браварски радник

Рођен је 1909. у Сењском Руднику, код Ћуприје. Занат је учио код старог социјалисте Чеде Ђурђевића - Доче у Светозареву (Јагодини), под чијим се уливом рано укључује у раднички покрет. Радио је на обнављању синдикалног покрета 1933. и КУД „Абрашевић” 1935. Избоден је ножевима, заједно са супругом Катарином, пред очима троје нејаке деце.

21. СТОЈКОВИЋ КАТАРИНА, домаћица

Рођена је 1909 у Светозареву (Јагодини). Била је укључена у раднички покрет, преко супруга Драгомира, и радила у напредном Женском покрету, који уочи рата формира Славка Ђурђевић. Помагала је устанак 1941, прикупљајући помоћ за Беличку чету на Јухору. Избодена је ножевима, заједно са супругом, успевши да рани једног убицу.

22. ЦАНИЋ МИХАЈЛО, браварски радник

Родио се 1922. у Светозареву (Јагодини). Учествовао је у припремању збора Удружене опозиције 1935. под чијом је окриљем деловала илегална Месна организација КПЈ, и радио на обнављању синдиката и КУД „Абрашевић”. Као возач код Клефиша помагао је устанак 1941. Одведен је у Бресје на саслушање и стрељан. Оставио је супругу и двоје деце.

23. СТОЈАНОВИЋ БОЖИДАР, просветни радник

Рођен је у Јагодини, избоден ножем у кући.¹²

Нема краја у Србији, и не само у Србији, где четничка кама није дивљала. Др Жарко Јовановић обрађујући четнички терор забележио је, поред многобројних других примера, да су у селима сењског базена, у општој кланици, уништаване читаве породице:

„У мају 1943. на најсвирепији начин масакрирана је читава породица Крсте Живановића из Равне Реке. Четници су Крсту заклали, а сина Јована убили и исекли на комаде. Иванку Живковић са ћерком и сином Драгутином у Равној Реци су угушили. Исте ноћи убили су Стану Ристић са 12-годишњом ћерком. После злочина, Крсту Живковића и Стану Ристић су набили на коље и оставили их као опомену осталима...”¹³

Напомене

1. Латас - Целебих, н. д. стр. 306
2. Исто, стр. 307
3. Издајник и ратни злочинац Дража Михаиловић Пред судом, стр 276
4. Исто, стр. 278
- 5.36. XIV, књ. 3, стр. 423, депеша бр. 2484 и 2485 од -17. фебруара 1944. г.
6. Исто
7. Види „Прилози”, бр. 5
8. Латас-Целебих, стр. 307
9. Исто, стр. 305
10. Поморавље у НОР, 1941-1945, Светозарово, 1961, стр. 340-342
11. Документа о фебруарском покољу 1944. г. у Светозареву - (изложба докумената и фотографија 1974.), Дом омладине
12. Исто. Списак допунио инг. Слободан Пантић из Београда, који је избегао смрт искочивши из куће кроз прозор кад су кољаше упали у кућу његових родитеља
13. Др Жарко Јовановић, н.д. стр. 193, напомена 110, према АЧК-15/1076, стр. 89-91; „Поморавље”, стр. 331

Трагедија у Друговцу - заклана или убијена 72 сељака

И још једно село, опет недалеко од Београда, Друговац близу Смедерева, четници, опет из Горске гарде Николе Калабића, опет из Авалског корпуса, за један једини дан су буквално завили у црно. Тога дана, 29. априла 1944. године заклали су или стрељали без икаквог ислеђивања и суђења 72 мештанина (међу њима и десет жена). Сем тога, готово комплетно село је опљачкано и спаљено.¹

И покољ сељака у смедеревском селу Друговац Дража и његови команданти дуго су припремали. Село је било изразито партизанско, село Друговац - „одакле сија сунце слободе". Позната су казивања бивших логораша из Смедеревске Паланке, где су Љотић и Недић затварали велики број младића и девојака који су били антифашистички и антиокупаторски опредељени и годинама настојали да их милом или силом „преваспитају". Када су организована бекства логораша у Космајски партизански одред, илегалци који су их прихватили прво упозорење им је било: „Ако нас нападну четници и ако погубимо везе, сналазите се сами, а увек питајте сељаке где је Друговац. То је партизанско село. У њему су сваки човек, свака жена, свако дете партизани..." И такво је заиста било село Друговац.

Село је имало своје борце, свој Друговачки батаљон. У село је често долазио Космајски партизански одред или његови делови, најчешће на одмор после борби или потера које су против њега непрекидно предузимали четници, љотићевци (тзв. добровољци) или Немци. Долазили су кад кад и делови других партизанских јединица и сви су радо дочекивани, људски примани да се окрепе, нахране и одморе. И у самом селу или у његовој околини успешно су се борили против свих непријатеља. А било је и више месеци и периода када нико од тих непријатеља, па ни четници нису смели „ни да привире" у Друговац. Свака кућа, сваки човек, сваки шумарак или њива за њих су били „друговачки партизани". А четници су непрекидно претили селу, претили појединцима, фамилијама. Знали су четници, како они из најближе околине тако и они удаљенији, читав четнички корпус, па и сам Дража Михаиловић какву партизанску тврђаву представља село Дру-

говац. Он је лично потписао наредбу командантима Смедеревског и Групи млавско-смедеревских корпуса - да се „смедеревски крај мора По сваку цену очистити од комуниста и орТанизовати тако како је то урађено у осталим крајевима Србије.” (подвукао Ј.Р.). Чак је запретио својим командантима корпуса да „неће примити никакве изговоре, нити одлагања акције...”

Та Михаиловићева наредба недвосмислено сведочи - да је он лично планирао и наређивао извршавање свих крупнијих злочина, па међу њима и покољ сељака у Друговцу. Све је знао, од њега је све потицало. Он је, како је често „препричавао” својим командантима и другим сарадницима „лично руководио сваком акцијом”. Ево текста те заиста злочиначке наредбе:

„БР. 134

НАРЕЂЕЊЕ ДРАЖЕ МИХАИЛОВИЋА ОД 30. АПРИЛА 1944, КОМАНДАНТУ МЛАВСКО - СМЕДЕРЕВСКЕ ГРУПЕ ЗА БОРБУПРОТИВ ПРИПАДНИКА НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКОГ ПОКРЕТА У СМЕДЕРЕВСКОМ КРАЈУ.

ГОРСКИ ШТАБ БР.1

0. Бр. службено

30. аПрил 1944. Тодине

Положај

КОМАНДАПТУ СМЕДЕРЕВСКОГ КОРПУСА

У Смедеревском крају још никако није уређено стање. У Последње време тамо су се појавиле комунистичке Јрупе и њихови симпатизери. Такво стање ниуком случају не сме се више трпети. Смедеревски крај има се по сваку цену очистити од комуниста и орТанизовати како је то урађено у осталим крајевима Србије. У вези са овим, -

НАРЕЂУЈЕМ

1. - Да командант Млавског корпуса (Симеон Синиша Оцокољић, пр. Ј.Р.) одмах стави на расположење 1.000 (хиљаду) војника потпуковнику Милошу Радојловићу команданту Млавско - Смедеревске Групе корпуса (Млавски и смедеревски, пр. Ј.Р.).

2. - Потпуковник Радојловић - командант Млавско - Смедеревске Групе корпуса одмах ће са својим јединицама Млавског корпуса (јачине 1000 људи) кренути у Смедеревски крај и повести најенергичнију акцију на чишћењу комуниста и њихових симпатизера, а једновремено вршити орТанизацију становништва.

3. - Командант Млавског корпуса и командант Млавско - Смедеревске Трупе корпуса депешом ће ме лично извести о извршењу предњег наређења. Командант Смедеревског корпуса, и јединице Смедеревског корпуса пошпуковник Радојловић, Шакође, ће пошребиши у овој акцији.

Никакве изговоре, ниши одлаћања акције нећу примиши. О извршењу акције одговоран ми је пошпуковник Радојловић, као и све остале старешине у колико не поступе по овом наређењу.

Лично је!

Начелник Штаба Врховне команде,

и минисар војске, морнарице и ваздухопловства

Армијски Генерал

Др Т. М. Михаиловић"2

Ову наредбу Михаиловић је „допуњавао“, односно још једанпут је понављао телеграм бр. 597; „ДО ДО II И“ од 1. маја 1944, а Друговац је пре 2 дана већ био разорен!

„598. До До. II II Радојловић да најхитније извести шта је до сада урадио за уређење смедеревског краја. Одмах узмише сверастоположиве снаге од Оцокољића и да лично у најкраћем року дефинишивно и пошпуно уредише штај крај. Радојловића лично чиним одговорним за извршење овог задатка, а Оцокољића ако не буде савио одмах на распореду своје снаге. Радојловић да извести сваког дана В.К. о развоју ситуације, чишћењу и уређењу смедеревског краја. Досављено Радојловићу и Оцокољићу. Известише пријем овог наређења!“3

Божидарка Дамњановић Кика у својим казивањима у књизи „Ја и моји ратни другови“ забележила је сведочење друговачких сељака и бораца. Првих година по окупацији Љотић је имао своје упориште у селу, као и мали одред који је био нека врста посаде. Али, године 1943. партизани су преовладали у Друговцу. Апотекар Бранко Милосављевић био је први Љотићев човек у селу. Он је преваром још у лето одвео, уз помоћ Немаца, готово све бивше обвезнике Југословенске војске који су избегли заробљеништво, у Смедерево, где су истоварали муницију и другу војну опрему у Тврђави. После експлозије већина сељака је умала, поново у село. Многи су се отада крили по њивама и шумама, нису смели у село од Љотићевца Милосављевића. Народ је јако омрзао и Немце и Љотићевце. Наоружавао се уз помоћ космајских партизана. После борбе код Маринковог забрана „кад је убијен немачки командант и кад је погинуло тринаест жандарма и три Немца наступио је прекрет и у Друговцу. Људи су се ослободили кад су видели да има праве војске која туче Немце и издајнике. Сви су били као препорођени..."4

Ускоро је у Друговцу формирана позадинска чета, потом читав батаљон. Село са ближом околином створило је своју слободну територију која је брзо добро организована. На згради НОО био је натпис са петокраком, чак је формиран и партизански ресторан у који су свраћали и хранили се партизани у пролазу. Дигла су се, уз Друговац, и суседна села: Липе, Петријево, Вучак и друга. Батаљон је већ у пролећа 1944. године бројао око 150 бораца. Село је у читавом смедеревском крају постало један од симбола слободе. Бегунцима из логора у Смедеревској Паланци, кад би изгубили пут до слободе, сваки сељак је говорио „Само питајте где је Друговац. Цело село је партизанско“. Али, четници нису оставили Друговац на миру. Читавих 13 дана друговачки партизани одолевали су стотинама и хиљадама четника који су наваљивали на Друговачки батаљон и село. О томе како су Друговац и његов батаљон доживели стравични напад и дивљање око 2 хиљаде четника 29. априла на село, сведочи и Милорад Ђорђевић Миле, чије је казивање такође забележила Кика Дамњановић:

„... Али 29. априла они ударише са свих страна. Било их је преко три хиљаде... У селу је био наш Друговачки батаљон са четири чете и један део Космајског одреда од 25 људи. Тукли смо се пуних пет сати. Цело село нам је помагало. Жене су у кецељама доносиле муницију и хлеб. Четници су изгубили око 60 својих, а ми три партизана и четири из нашег батаљона. А онда нам је нестало муниције. Ми сељаци не умемо много да је чувамо. Четници су имали и бацаче. Морали смо да се повучемо и ми и сви наши. Остали су само старији и немоћнији. Тада су непријатељи упали у село и почели да се свете. Палили су куће, убијали, клали. Страдало је седамдесет душа. Неки су живи у кућама запаљени. И на крају, све што су могли опљачкали су, и отишли...⁵

И касније, током маја и јуна те године, четници су опет наваљивали на село. Али без икаквог успеха. Друговчани и Космајци су побеђивали много бројније и наоружаније четнике. Друговац је остао, и поред великих жртава, права партизанска тврђава, на домак Смедерева, па и Београда.

Друговац је 29. априла 1944. године постао село-мученик, готово исто као и Вранић. И њега су четници, после борбе коју су водили против Космајског партизанског одреда, претворили у згариште и фобље. Хроничар Друговца пластично описује страдање житеља и уништавање сеоске имовине, слика сурове четнике који су се понашали као звери. Смењивала су се клања и убиства људи, жена, стараца, клања, мучења са паљевинама кућа и пљачкањем имовине. Четничка колона при улазу у село имала је у „другом ешелону“ шездесетак за-

прежних кола припремљених за превоз опљачкане имовине друговачких домаћина.

Међу првим кућама четници су опљачкали и запалили кућу Милије Пешића. Са собом су потерали Милију и сина, а у запаљеној кући су остала два детета од којих једно од шест недеља. Снаја Милијана је потрчала за мужем и свекром и почела да моли и преклиње да их пусте. Разјарени четници су тада побили све троје пушкама. Двоје деце у запаљеној кући у последњем моменту спасли су суседи...

Успут, на друму према Бадљевици, четници су убили Драгољуба Радужковића, сина Милеве Радужковић. Над мртвим сином почела је да нариче мајка, а њој су се придружиле још две жене најближе сроднице погинулог. Један четник, разјарен због њихове кукњаве, удаљио се неколико корака и са неколико метака из пушке убио све три жене.

Миленка Мигу Нешића, солунца, четници су почели да кундаче као и све остале. Међутим, он није дао да га туку. Штапом који је носио, ударио је из све снаге једног од нападача. И тада су почеле да се вају четничке каме. Десетак четника је скочили на старог солунца, али, стари ратник није се лако предавао. Његов штап је тада ступио у дејство. Више четника је добило прописне ударце по глави. Међутим, против десет четника није се могао борити. Четници су га сасекли камама. Још дуго из беса боли су мртво тело старог ратника...

Драгомира Нешића четници су извукли из реда, везали га његовим шалчетом око врата и окрвављеног дотерали на Пољану. Кад је овај видео побијене почео је да се брани. Четници су потегли каме. Драгомир је голим рукама хватао за четничке каме, тукао их ногама и рукама. На крају је неколико четника навалило на њега, оборили су га и заклали.

Милорада Радојковића четници су извукли из реда са намером да га закољу. Отац, Живан, молио је да замени сина. Четници нису имали милости. Пред очима оца заклали су његовог сина јединца.

- *Кад сте заклали сина, сад, можете и мене* - рекао је његов отац Живан и легао на земљу.

Један од кољача мирно је пришао и у старчеве груди забио крваву каму...

Драгомир Пантић покушао је бекством да спасе главу. За њим су четници припуцали из машинки и оборили га. Одмах су стрељали Милана и Живана Бркића.

Светозара Ивановића су кундацима тукли по глави и трбуху тако јако да је одмах умро од задобијених повреда.

Све се ово дешавало у непосредној близини сакупљеног народа.

Скамењени, гледали су зверства четника. Од страха, у групи народа, породила се Роксандра Спасојевић. Њу су четници потерали без обзира што је била бременита и сваког тренутка очекивала порођај.

Тада је пред окупљени народ изашао четнички командант Лазовић. Почео је да грди читаво село, називајући га партизанским леглом, а све његове становнике комунистичким јатацима.

Говорио сам вам да ће доћи црни петак. Ево, он је дошао. Оно што сте заслужили сада добијате...'

При поласку наредио је да нико не сме да напусти црквено двориште за три сата. Иза себе четници су оставили: 24 заклана, 41 стрељаног, 4 изгорела, 3 умрла од батина: 120 кућа запаљених, преко 200 домова опљачканих.

Сутрадан, 30. априла, село није личило на остала села. Тога дана цело село било је на гробљу. Седамдесет шест жртава требало је сахранити тога дана, седамдесет и шест гробова ископати, седамдесет и шест сандука направити. У недостку сандука људи су из кућа извлачили ормане у којима се чувала девојачка спрема и у њих стављали своје најближе сроднике и пријатеље, често и по двоје у једном ормариу..."⁶

Тај покољ у једном дану - то је слика Михаиловићеве „војске"! Такав је био „ђенералов дан" у Друговцу!

Напомене

1. Радослав Пауновић, *Непокорени ДруТовац*, стр. 114-120, „Дневник", Нови Сад, 1967.
2. 36. том XIV, књ. 3, стр. 536-537, док. бр. 134
3. *Исто*, стр. 628, депеша 598, ДО ДО
4. Божидарка Дамњановић Кика, *Ја и моји ратни друТови*, „Слобода", Београд, 178. књ. 2, стр. 199-200
5. *Исто*, стр. 201-202
6. Р. Пауновић, н. д. стр. 114-120

Калуђер Цица „православни син
божији" - кољач, - злочини у Шумадији,
јужној Србији, Тимочкој крајини, Босни«

Готово да нема краја у земљи где четници - терористи нису правили злочине, све теже од тежих. Харали су и по Мачви, Поцерини, Јадру, Тамнави. Међу злочинцима који су правили пустош у Подрињу „коло воде" кољачи Влада Синђић Ђоро, командант 2. мачванске четничке бригаде и његов скутоноша кољач Душан Благојевић Брадоња. Клања људи у Штитару, Глоговцу, Узевиху и Шеварицима, на Дрини и другим местима у Мачви извршавали су, готово увек кољачи: Брадоња, Бундева, Гуланфер, Шлепација, Певац и са њима командат Синђић. Децембра 1943. у Глоговцу, у кући Исака Милосављевића, Синђевићеви четници саслушавали су Виту Петровића, Драгољуба Голубовића и Исака. Пошто од њих нису изнудили признања мучили су их на најсвирепији начин, боли их камама, ране им посипали сољу, пекли их усијаном жицом, па их на крају све поклали. После непуну годину дана, августа 1944. ухапсили су Велику Шљивић и Милену Емил избеглице које су живеле у Богатићу и Зору Тадић из Богатића, све три одвели на Дрину и тамо их стрељали у „режији" злочинца Брадоње. Крајем августа те године Михаиловићев командант Синђић лично је стрељао 14 лица у Узевиху: Добросава и Љубомира Војиновића, Ђоку Ђуричића, Зору Јовановић (из Богатића), Милицу Јолдић, Драгана Лукића, Богдана Петровића (из Шапца), Николу Поповића, Будисавку, Зорку, Љубишу и Милицу Трнинић, Светислава Танасића и Милана Фирауновића (из Узевиха). Како бележи хроничар сви су, по сведочењу очевидаца, насумице похапшени, па их је сунути Синђић из аутомата „косио" као снопље, а његови кољачи су довршили прљави пир.

У Шеварицама Синђић и његови терористи истог дана стрељали су 16 људи. То су били: Тихомир, Милован и Обрен Арсеновић, Никола Мањенчић, Живан Мијаиловић, Марко Мисојчић, Иван, Никола и Павле Наранцић, Драгомир Новаковић, Душан Павловић, Милорад Станимировић и Милорад М. Станимировић, Божа Стевановић, Сава Шестић и Милорад Тодоровић. „Кад су четици завршили стрељање у

Шеварицама, на лице места стигли су и Немци из Шапца. Четници су се са Немцима срдачно поздравили, а Синђић се изљубио с једним немачким официром". Почетком септембра Синђићеви четници на обали Дринс, у селу Црна Бара, заклали су још седам лица...¹

Мање се зна да је међу четничким терористима било и православних свештеника. Мало ко може да верује да је калуђер, „православни син божји", био кољач у Михаиловићевој војсци - Југословенској војсци у отаџбини! На несрећу било је и таквих. Старије генерације грађана Мачве, Подриња и Јадра памте таквог терористу - калуђера Георгија Бојића - Цицу, који је до пред Други светски рат био јеромонах и старешина манастира Трноше. Четник од 1941., калуђер Цица 1943. године догурао је до команданта Јадарске (Лозничке) четничке бригаде. ЈБегова бригада починила је многе злочине у Јадру, Мачви, Поцерини. Маја 1944. године и даље је аванзовао, постао је заменик командата 3. корпуса којим је командовао Војислав Туфегчић и учествовао у четничким операцијама против Јабланичко-топличких дивизија Народноослободилачке војске Србије и у борбама на Копаонику против Оперативне групе дивизија Народноослободилачке војске Југославије.

Један од хроничара Подриња и Мачве, Миленко Ковачевић, изворно је записао Цицине злочине, боље рећи калуђерове, бригаде:

„... Бригада под Цицином командом, крајем 1943., у Поцерском Добрићу убила је Јакова и Јелу Берић, сараднике НОП-а, а потом опљачкала више домаћинстава. У Клењу су заклали Перку Јокић, Велимира Никовића Вецу, Арсена Перића, сараднике НОП-а. У Липолисту су почетком маја заклали петоро: Јанка и Љубомира Стојковића, Слободана Поповића, Вукосава Милутиновића и Драшцу Осећенски. У току априла четници Његове бригаде у Пасковцу (Јадар) убијају Милорада Антонића, Бојосава Павловића, Димитрија и Живану Ковачевић (мужа и жену), Радоја и Селимира Станковића. Сви су стрељани у Брњцу. Потом у Воћњаку хансе и спроводе у Пецку - Рачићу: Недељка Мартиновића, учитеља, Младена и Пауна Андрића (оца и сина), а с њима и ухваћеној партизана Милоја Марковића из Воћњака. Све четворо су стрељани у Пецкој... ”²

И ко зна колико још злочина су починили бивши калуђер и Михаиловићев командант Цица и његови четници? У Воћњаку су поклали породицу Чече Миликовића - синове Милорада и Милутина, ћерку Милицу (била у шестом месецу трудноће) и жену Десанку. Најмлађи син Милан спасао се бекством!

Кад је после четничког слома Џица допао затвора (извучен је из једне јаме која је била покривена металним поклопцем) преподобио се - до бесвести! У затвору, за време ислеђивања, почео је да пише песме посвећене партизанима, Титу, Комунистичкој партији. Ваљда је хтео да пронађе некаква његов пут преко пакла клања сељака да стиге у рај?!

Калуђер, четнички командант, кољач и терориста, на другој страни, пореклом је из сремске породице села Јаска, која је била партизанска. Његова мајка Милева, снажна и горда Сремица, била је носилац „Споменице 1941". Дошла је у затвор у Шапцу, за време ислеђивања да га посети. Кад је сазнала какав јој је син био током рата, какве је злочине починио са својим четницима није хтела да га види. Иследник ју је замолио да то, ипак, учини. Милева је пристала тешком муком. Сусрет мајке носиоца „Споменице 1941" и сина, бившег калуђера и Михаиловићевог кољача, описује хроничар:

„Кад су увели Џицу у канцеларију Јде је мајка чекала, он је клекнуо и узео јој руку да је пољуби. Мајка је ШрЈла руку:

„Не заслужујеш да Ше поЈледам, а камоли да дозволим да мируку љубиш!”

„Џица се расплакао и почео да моли за опрошШај.

„ЗаиШо ниси осШао калуђер када си се за Шо определио, неЈо си кренуо пуШем издаје? Љубио си скуШе немачким окупашПорима; наређивао убијање паШриоШа и невиних Трађана. Срам Ше бре било! Јесу ли Ше Шоме училе свеШе књиТе које си учио? Не слини, јер сузама не можеш опраШи оно шШо си забрљао. Ја се сШи-дим шШо сам родила ШаквоТ изрода

Нема краја, ни места у Србији, Црној Гори, Босни... готово и села где Михаиловићеви кољачи нису харали. Многи од њих, примитивци и силеције, током спровођења терора су осим мучења својих жртава приређивали сулуде „представе" пред окупљеним народом који су најчешће догонили да гледа њихова оргијања. Млада девојка Тамара Журжул, која је са групом београдских омладинаца дошла у бригаду Јужомораваца у борби са четницима на Копаонику, јуна 1944. године, била је тешко рањена. У селу Брезници, где је била смештена у болницу, заробили су је четници са десетак рањеника. После страховитих мучења Тамару и остале рањенике четници су водили по селима Жупе, па су је једног дана ошишали и свукли, па нагу изложили на пијаци у Блацу! Касније су је извели на стрељање у селу Јасики код Крушевца. После неколико хитаца који су је погодили, она ипак није па-

ла, него клицала Народноослободилачкој борби. Обесни четници су је ножевима искасапили.⁴

У селу Јелашиници крај Ниша четници су у лето 1943. године ухватили Румену Стојановић и њеног мужа. Мучили су их целог дана пред народом. Обесили су их обоје о балкон општинске зграде. Обесни и пијани четници су из пушака „стрељали“ обешеног мужа и жену. Мирослави Илић из Јаковца запалили су косу на глави, па јој пререзали фло! У селу Лесковцу запалили су кућу баба Наде Миладиновић, па и њу бацили у вафу. Породицу Јовановић из Дреноваца су потпуно истребили: пред кућом су сфељали домаћина на очиглед укућана, а после једнодневног мучења и његову мајку Ђурђу и жену Ленку. Тукли су их мокрым конопцима, боли ножевима...⁵

У „Гласу“, листу Народноослободилачког фронта Србије, број 3-4 за 1943. годину, записано је да су четници у Шумадијском селу Церови стрељали целу породицу: оца Вујицу, мајку Раду и сина Будимира. Сфељани су пред општинском зфадом села Заграђа, а народ је на-теран да гледа ту њихову чудовишну „представу“. Разбеснели четници претили су народу речима: „Свако ће овако проћи ко помаже партизане“.⁶

Јануара 1943. године, у крушевачком селу Пољани, четници су заклали девојку избеглицу, која је била смештена код милутовачког свештеника. Стрвинарски сује вукли заклану кроз село-да би застрашили народ. Нефећној девојци су само две вратне жиле и марама, коју су јој скинули са главе и везали око врата, држали главу да се не одвоји од тела!⁷

Четнички терор, клања, стрељања, мучења, беснео је и у Тимочкој Крајини и у читавој Србији, Четници - помахнитали целати, како бележи публициста Слободан Босиљчић, „клали су без милости, као острвљени, по селима, изводили људе из вароши и рудника, копали раке, бацали у бунаре и јаруге од Тимока па све до Дунава.“ Само један извод, хронолошки дат, из тог крвавог кола у првој половини 1944. године, показује ужас који је тада харао по насељима Тимочке крајине.

„Трећег дана јануара 1944. у Горњем Зуничу крај Књажевца убили су 7 сељака због сумње да су сарађивали са партизанима (међу њима и председника НОО Драгутина Милосављевића). Истог дана, 3. јануара, убијен је код села Планинице у неправдоправној борби са четницима Радомир Васиљевић, угледни антифашистички борац из Зајечара. У ноћи 11/12. јануара четници су у Рготини побили 6 чланова породице Јефтић и су оу*,сечене главе одап\ свом командант^ ^спа-

ара убили Видеиа Божића, деду партизанског команданта Добривоја Божића, а затим (22. фебруара) Марију Јанковић из Жуковца. У Мајданпеку је један белогардејац 4. априла убио Ранка Кривића, секретара СКОЈ-а у овом руднику. Скојевку Миру Винклајт, из неготинске учитељске школе, четници су заклали 11/12. априла код села Видровац. Новица Поповић, професор иеторије у зајечарској гимназији, заклан је 21. априла у селу Шљивару близу града. Зајечарску скојевку из 1941., студенткињу Живу Милетић, четници су преклали 28. јула у селу Илину код Ртња, а оmlадинку Љубинку Сибиновић убили су скупа са оцем и мајком у Трговишту код Књажевца. Из Зајечара су на кланицу према Ртњу четници одвели групу зајечарских гимназијалаца, да се више никада не врате, а остали заплашени ђаци са списка под словом „З“ (заклати) ноћу су се код суседа склањали да би избегли четничку каму. Зајечарску професорку гимназије Љиљану Поповић, кћерку познатог злотског учитеља Милана Поповића, и професора српскохрватског језика Јелену Мајсторовић четници су заклали код Бољевца 28. јуна, а професора Станка Станковића 14. маја под Тупижницом. Све ове просветне раднике четници су изводили ноћу из града, уз дозволу Немаца. У Великом Извору су три дана усред села лежали лешеви убијених сарадника НОП-а Цветка Нешића и Ненада Тодоровића, а код рудника Вине кундацима је убијен учитељ Првослав Милићевић, сарадник партизана од 1941. године. Из Рогљева су Немци 7. јуна отерали у неготински затвор 47 омладинаца, а пре тога, 30. маја, у Неготину су похапшени сви ученици седмог и осмог разреда гимназије. Живојина Тодоровића из Тамнича прво су смртно ранили камом, а онда сели на њега и чекали да издахне. Драгишу Симића из Јасенице претукли су четници моткама, па га још живог закопали у земљу. Похватаних људи било је толико да су код Јабуковца (село Уровица) дражиновци под отвореним небом, на утрини, опасали логор за дотерани народ...

Четници су нарочито острвљени били у бољевачком срезу. Целат бољевачке четничке бригаде Драгутин Благојевић је крајем децембра 1943. убио сеоског слугу Боривоја Миљковића у селу Илину. Дуго га је на свиреп начин мрцварио, секао му делове тела и на крају заклао. Због веза са партизанским лекаром Ивком Ђоловићем, јануара 1944, побили су целу породицу Урошевића - Вучету, жену Зорку, кћер Лепосаву и сина Радомира. Такође и мештане из Кривог Вира Владимира Арсенијевића, Дамњана Брдарца и Душана Марковића. Крајем јануара (25) заклали су Живана Дамњановића председника НОО у Добрујевцу, а 7. марта су из овог села одвели 18 људи од којих су петорицу заклали. Адаму Станковићу из Добрујевца пребили су

мотком обе руке, ноге и вилицу а затим га, 21. марта, бацили у једну провалију код Ласова. Сутрадан, 22. марта, заклали су добрујевчане Николу Савића, Милета Милетића, Алексу Атанасковића, Димитрија Живковића, Илију Милосављевића и Драгића Милетића. Милосав Савић из Добрујевца обесио се у четничком затвору после свирепог мучења. Средином априла 1944. заклани су Часлав Степановић и Милорад Николић из Бољевца, 14. априла Душан Радовић железничар из Бољевца, а затим и Ненад Ракић службеник Среског суда. Када је његов отац Настас пошао да код „команданта Кенте“ тражи сина и сам је заклан. Млади учитељ из Јабланице Слободан Радосављевић заклан је на брду Караула код Бољевца..."⁸

Четнички целати, „црнотројкаши“ својим злочинима били су нечувени „страх и трепет“ за читаву Тимочку Крајину.

„Подофицир бивше југословенске војске „црнотројкаш“ Коста Глигоријевић заклао је само преко 30 људи. Црнотројкаш Војислав Рајчић „Пожаревац“ сам је заклао 49 људи. ...био је вођа једне црне тројке у Тимочком четничком корпусу (надимак је добио јер је у овај крај дошао из пожаревачког округа, а сам је родом из околине Врњачке Бање). Према документацији са суђења „Пожаревцу“ (који је откривен тек 1979. године и стрељан 1981) и изјави Владе Милошевића, председника Окружног суда у Зајечару, где је Рајчићу суђено, овај злочинац је 1943/44. године убио 49 људи (од којих једну жену), међу којима и 2 црвеноармејца - немачка заробљеника, 2 бугарска (пребегла) војника и 2 енглеска авијатичара који су се скоком са падобраном спасавали из запаљеног авиона. По властитој изјави „Пожаревац“ је сва убиства обавио каом сам, понекад су жртве држали и његови помагачи. Највише је људи поклао на терену око Салаша. За убиство партизана Борчета Миленковића из Рготине, „Пожаревац“ казује: „Прво сам му каом уцртао петокраку звезду на левом делу груди и на њој гасио цигарете. Онда сам га убо у врат, каму повукао напред и пресекао гркљан..."⁹

У борби код тимочког села Рготине четници су заробили педесетогодишњу Добрилу Радосављевић Стару, одвели је у Бор где су је дуго мучили, па је вратили у Рготину. Тамо су је обесили пред мноштвом народа. Ученицу учитељске школе у Неготину, Миру Винклајт четници су изукли из болесничке постеље, па је после дугог мучења - заклали..."¹⁰

У времену кад су колико-толико, сарађивали са народноослободилачким одредима, у јесен 1941. године, четници су у разним деловима земље починили не само издајства постигнутих договора, већ и многобројне гнусне злочине. После успелог продора тенковске пар-

тизанске чете у Краљево крајем октобра 1941. године, посаде тенкова примиле су многобројне честитке и од партизана и четника (у то време заједно су опседали тај немачки гарнизон). Међутим, једне вечери међу тенкисте је дошао један четнички официр честитао им на успеху, па понудио да његова јединица припреми заједничку вечеру (ти четници су били најближи привременом логору тенкиста). Не слутећи превару, партизани су пристали и отишли на вечеру. На изглед, тенкисте су четници примили као драге госте и ратне другове. Називали су их јунацима, стезали им руке, тапшали их по рамену. У једном тренутку, изненада, са свих страна у ноћи, опалили су четнички пуцњи, севнуле су четнике каме. У одбрани тенкова погинули су командир Срећко Николић, Тривун Јаковљевић и још један борац, док је курир рањен.¹¹

Босански четници су се „прославили“ са тзв. пучевима у заједничким штабовима партизанско-четничких јединица као и у мучним препадима на штабове партизанских јединица. Према плану Стевана Дамјановића Лека, команданта мајевичких четника 20. фебруара 1942. године извршен је напад на штаб Мајевичког партизанског одреда у Вукосавцима (код Лопара). Том приликом, захваљујући изненађењу и вероломности, четници су успели да поубијају скоро цео штаб и више бораца - укупно око 30 људи. Међу погинулима били су командант одреда Иван Марковић Ирац, комесар одреда Фаил Јахић Шпанац и чланови Штаба Албин Херљевић и Славко Мићић. У тој неравномерној борби погинуло је око 50 четника.¹²

У Западној Босни 31. марта 1942. године изведен је још један крвав и подмукао пуч. Дотадашњи члан Штаба 4. краишког народноослободилачког одреда Раде Радић напао је Штаб одреда и болницу у Јошавци. Четници су поубијали све рањене и болесне партизана, међу којима и доктора Младена Стојановића, који је у то време био начелник Оперативног штаба за Босанску Крајину, а раније и члан патриотске организације „Млада Босна“.¹³

Посебан „изум“ четничких терориста над противницима примењиван приликом батинања жртава, биле су тзв. „рогље“, а извршиоци батинања „рогљаши“. О примени тог „изума“ говорио је Михаиловићев командант Војислав Лукачевић, на суђењу 1946. године:

„Председавајући: Како су вас звали, 'рогљаши' Какав је Шо израз?

Оптужени Лукачевић: Израз [рогљаши' потиче од башинања које су вршили месни команданши по пресудама месних одбора. Ја сам дошао на Шај Шерен са 14 људи, са шШабом и ШелеГрафисШом.

Председавајући: А овај израз 'роЈљаш'?

Оптужени Лукачевић: Израз 'роЈљаш' то су ми вероватно дали...

Председавајући: Али сам израз 'роЈљаш', одакле потине? Одакле је тај појам?

Оптужени Лукачевић: Тај појам је везан за роЈљу.

Председавајући: Шта сте радили са том роЈљом?

Оптужени Лукачевић: Са тим роЈљом, кад је вршено батињање, неко би спречавао оноја који је био батињан да се отима.

Председавајући: Како то?

Оптужени Лукачевић: Спречавао Ја, јер Ја је роЈља притискивала.

Председавајући: Како?

Оптужени Лукачевић: За врат.

Председавајући: Значи, притискала Ја за врат на тај начин ишто се врхови роЈље зарију у земљу и тако стежу врат човека?

Оптужени Лукачевић: Да!...¹⁴

Та црна хроника смрти коју су по Србији и другим крајевима земље сејали четници „црнотројкаши“, „роЈљаш“ и други злочинци, могла би се, на жалост, ређати и ређати. Исписали су је терористи Драгољуба Михаиловића, односно кољачи, како их је народ оправдано називао. Четничка војска у отаџбини, која је једно време сврставана у савезничке стране, а њен командант у савезнике, чак и у заслужне команданте, како се из малог прегледа злочина види, претворила се у терористичку силу која је убијала свој сопствени народ, само зато и искључиво зато што је више ценио и волео борце који су водили борбу против окупатора, само зато што је народ волео партизанае.

Михаиловић лично наређивао стрељања, клања, чак и убијао

У сопственом животу имао сам прилике, на несрећу, да лично видим и доживим бројна четничка дивљања. У четничком затвору на Венцу, у Драгачеву, децембра 1941, видео сам кад је четнички кољач ушао у собу у којој је четнички иследник Раша Шипетић углавном батилама саслушавао заробљене партизанае. А присутни су били и други четнички „вођи“ и „војводе“, међу којима је био и Милоје Мојсиловић. Кољач је носио крвав нож и рапортирао је Мојсиловићу да је за-

клао једног партизана и потом, пред свима, олизао крвав нож. Мојсировић се грехотом насмејао, па викнуо:

„Јуначино, не Јреши душу хришћанску. Данас се пости, Никољдан је!...”

Други пут, у јуну 1944. године, као млад учитељ службовао сам у поджељинском односно подкопаоничком селу Међуречју - у ибарској долини. Тих дана у село и сеоску школу дошла је маса четника Предрага Раковића. Тог дана, пошто сам отпустио децу кући, радио сам годишњу статистику школе. Питао сам Раковића да ли могу да радим у канцеларији, да им „не сметам”. Одобрио је, а он се са својим сарадницима у суседној учионици договарао о којечему. Школска, односно канцеларијска врата нису се сасвим могла затворити, па се чуло шта су четници разговарали. У једном тренутку чуо сам да Раковић саопштава неку наредбу. Разумео сам: „Чича је донео пресуду”. И Раковић је читао имена из неког списка, ваљда, па посебно наглашавао шта је „Чича” одлучио. Разумео сам оно што је Раковић наглашавао после прочитаних имена осуђених: „Стрељти”, „стрељати”, „заклати”, „заклати”, „стрељати...” И, једанпут, чини ми се, чуо сам: „Ослободити”. Разумео сам да је Михаиловић, као „врховни судија”, пресуђивао - кога стрељати, кога заклати. После ослобођења нисам то даље истраживао, али није искључено да се пресуда односила на заклане у селу Ракови и неколико из Чачка.

Нема сумње, командант „црних тројки” доносио је сам одлуке о томе кога треба клати. Побогу, зар је то могао радити командант једне војске!

Током истраживања ове теме, наишао сам и на два случаја одиста велике окружности Михаиловића. Наишао сам на примере да је лично убијао заробљене партизана, међу њима и једну лекарку. У књизи „Трагом издаје” (Ваљево, 1987) нашао сам стравичан податак. Један заробљени партизан, који је преживео „одисеју” по Равној гори и затворски живот и стрељања на Крушику, сведочи да су четници једног јутра, још док су их држали на Равној гори, извели за Михаиловића заробљену групу партизанских болничарки и лекарки. Шетајући се поред строја, Михаиловић, када је дознао да је једна од заробљених партизанки по занимању лекар, грубо је упитао:

„Хоћеш ли да осиганеш код четника, па да лечиш моје војнике и да Ши полклонимо живот?”

„Нећу!” - одговорила је млада жена, додавши да не би лечила људе који су је претходне ноћи мучили, тукли и силовали!.

На запреПаштење присуШних Михаиловић је извадио ГишиПољ и пред свим окупљеним на лицу месШа сШрељао ову парШизанску лекарку ”.¹⁵

Други случај извођења заробљених партизана пред Михаиловића описује заробљени партизан Милорад Савић:

„ ПосШројене у две колоне довели су нас пред иШаб Драже Михаиловића. Дража је изашао пред нас. ШеШао је испред сШроја и Јоворио:

‘ГледајШе како јадно изЈледате! Боси сШе и дроњави. Пошли сШе да се бориШе!...ЗаиШо сШе оШишли у комунисШе?’

Сви смо ћуШали. Пришао је двома заробљеним ГишШизанкама и ниШао:

‘ШШа сШе ви Шражиле међу комунистима? ’

‘Ми смо болничарке и превијале смо рањенике’

Да ли сШе превијале и рањене чеШнике? ’

Једна од њихје одТоворила да није, поиШо није наишла ниГде на рањене чеШнике. Тада јој је Дража пришао, ухваШио је обе руке за мишицу и ударио ноТом у сШомак. Она се онесвестила и пала на земљу.

После ШоТа Дража је само неиШо псовао и оШишао у свој штаб”.^

Случај, који се догодио у Струганику, описује Божо Смиљанић: „...Тада су извели једноТ заробљеника и провели иза једне велике букве. Наредили су му да се скине. УсШановили су да јемуслиман. Дража је Шада наредио неким чеШницима да овоТ заробљеника одведу мало даље од оне букве, али да ми видимо. Ту су Та на очи свих нас - заклали... ”¹⁷

Четници су имали своје јаме, пећине, бунаре, рударска окна у које су бацали жртве

Истрајни истраживачи четничког покрета у Србији, а и у другим крајевима Југославије, откривају, поред свирепости и нечувених дивљаштава Михаиловићевих „црнотројкаша”, и једну „оригиналност”. То су јаме. бездани, рупе, рударска окна, пољски бунари - у које су кољачи бацали своје несрећне жртве. У селу Речицама, недалеко од Пожеге, заклане девојке Стојану Мићић и Милеву Пикитовић целатп су бацили у оближњи бездан у шуме Благаја (село Речице). „Пр-

нотројкаши" Звонка Вучковића, маја 1943. године, заклали су Радовинку Ивановић из таковског села Полома, па је бацили - у бездан! (Узгред, Звонко Вучковић, Михаиловићев миљеник и командант 1. равногорског корпуса, поред злочина које су починили његови „црно-тројкаши“, починио је и сам многа злодела. Свог класног друга из Војне академије поручника Краљеве гарде Момчила Смиљанића, тешко рањеног на дужности командира партизанске батерије на Црникоси, при одбрани Ужица новембра 1941. године - на „часну реч“ преварио је и - из његове родне куће у Равнима - довео у таковски крај „да га ле-чи и сачува“, па су га његови четници заклали!). У телеграму пуковника Јеврема Симића Дршке од 20. априла 1944. године Михаиловићу стоји: „Вучковић са 130 одабраних четника ставио се под команду немачког поручника Керпера и налази се јужно од Јасенова на Боровој глави..." (Е, сад, у ово време, у емиграцији, Вучковић својим списима многим ауторима у иностранству, па и у нас, служи као „аутентичан извор“. У ствари, он продаје „тантузе за орахе“). Двадесетогодишњу Косару Шићевић из Кулиноваца, недалеко од Чачка, четници су на суров начин уморили, па је бацили - у бездан. Дванаест људи из Ћуприје заклани су па убачени у „Мијаилову рупу“ (Радници Историјског архива у Јагодини идентификовали су чак 60 жртава извађених из те јаме). Миленка Лазовић из села Мршинаца, близу Краљева, Раковићеви четници су заклали и бацили - у бунар! Троје Пауновића - отац, мајка и кћерка - из Доње Горевнице, заклане - бачени су у рударску јаму!...

Гојко Шкоро, у књизи „Терор у ужичком округу“ бележи такође стравичан податак. Четници Николе Калабића заклали су петорицу симпатизера НОП-а: Сретена Томића из Стубла, Софронија Срећковића из Равна, Радивоја Петровића из Брестовца, Сретена Милићевића из Брезовице и Станоја Јовановића из Сушице - марта 1943. године и њихова тела бацили у амбис дубок око 60 метара у селу Маковишту.¹⁸

Поп Момчило Ђујић, „војвода“ из Книна, непрекидни квислинг са италијанским окупаторима, више пута јављао је Дражи о својим жртвама - да их клао и бацао у јаме!

Хроничар Бранислав Ракић бележи бројне четничке злочине у јужној Србији. Тако, наводи да су четници поручника Манића, маја 1943. године, заклали Благоја Тасића, Никодија Здравковића, Драгог Јовановића, Обрена Радоњића и Милића Арсића у Карској шуми код Бојника. Сељаци су пронашли њихове лешеве који су били везани за дрвеће са главама окренутим - на доле. У селу Бабичко, марта 1944. заклали су Благоја Миленковића, а 6. маја Јован Живковића уморили тако што су му одсекли главу...¹⁹

Нема сумње, и Михаиловићев терористи имали су „своје“ јаме, бездане, бунаре, рударска окна...у које су бацали жртве. Многе своје жртве четници из Србије су бацали у Дрину, Ибар, Мораву. Има ли у томе неке сличности са усташким јамама? Нема сумње - има! Злочини су готово исти, па су и „гробља“ слична. По оној народној - целат целата види издалека!

Напомене

1. Миленко Ковачевић, *Обрачун са одмећеницима*, стр. 256-258. „Култура“, Београд 1990. г.
2. *Исто*, стр. 129
3. *Исто*, стр 130-131.
4. *Жене Србије*, стр. 678.
5. *Исто*, стр. 617
6. *Исто*, стр. 454.
7. *Исто*, стр. 643.
8. Слободан Босиљчић, *Србија у рату и револуцији 1941-1945*, Тимочка крајина, стр. 168-169, Историјски архив, „Тимочка крајина“, Зајечар, 1988.
9. *Исто*, стр. 171.
10. *Жене Србије*, стр. 600.
11. *Чачански крај у ПОБ 1941-1944*, хронологија догађања, док. 685.
12. *Хронологија ослободилачке борбе*, стр. 211.
13. *Исто*, стр.230.
14. Суђење члановима војних и Политичких руководилаца организације Драже Михаиловића, Београд 1945.
15. *Трајом издаје*, стр. 194-198, Ваљево 1987.
16. *Трајом издаје*, стр. 171-172.
17. *Трајом издаје*, стр. 171.
18. Гојко Шкоро, н.д. стр. 135.
19. Хранислав Ракић, *Терор и злочини окупатора у лесковачко-врањском крају, 1941-1944*, стр.109. Лесковац, 1986.

Стравична недела Раковићевих кољача

Учачанском крају, по злу познати кољач и вођа „црних тројки“ био је Бојан Ристановић, један од телохранитеља команданта Предрага Раковића. Његови кољачи су у ноћи 28. јуна 1944. године, на српски празник Видовдан - на који су се четници Михаиловића срамно позивали - упали у кућу Александра Торомана из Горње Горевнице, претукли га, па га заклали. Са лешом тог несрећног човека правили су примитивну представу: изнели су његов леш наред села, наслонили га на стабло дрвета у седећем положају, а у руку му утиснули цедуљу на којој су написали: „Читај Торомане, иде ли ти са истока Црвена армија!“...¹

О Михаиловићевим црнотројкашима исписано је много стравичних страница. Владимир Никшић, сликајући једног од најсвирепијим међу њима, Бојана Ристановића - Црног вођу, истовремено и агента Специјалне полиције, и његове кољаче, записао је и ове редове:

„Излежавајући се у доколици, црнотројкаши би се вајкали један другом: - Кама ми се крви иожелела. - Вала! ни ја је нисам одавно омислио. - Ноћас мора некоТа помрчина проТутати. - ДеШе од лиШре ћу им за колевку заковати. - Чујем да преки суд опеШ заседа. - Биће сеце ко рече” - Радосно добаци један од сабраће у злочину, знајући да је преки суд увек доносио смртне пресуде које су извршаване клањем.

Освануо би дан, а комшија би сазнао да му нема суседа. О злочинима би се вест шапатом брзо преносила. Кољач Радојко Јеремић Крмела и у песму је ушао:

„Заклала Та црна Шројка,
Црна Шројка Крмеле Радојка”...

Колико Црни вођа није могао без проливане људске крви сведочи Владимир Бошковић из Ракове:

„... Био сам на сШражи испред заШвора. Беше леШо 1944. Тодине, авТусШ месец. ЈедноТ поподнева заШвор беше празан. Видевши да у њему нема осуђеника, Бојана РисШановића обузе паника. Нервозно се обраШи кољачу пиШањем:

- Зар никоТа нема од оних црвених изрода? - Нема, шефе. Све

смо поклали. - А 1де су они Италијани (ради се о заробљеници-ма после капитулације Италије). - Они су у одаји за спремање хране.

Бес достиже врхунац. Бојан разјарено упаде у кухињу. ЗТраби првоГ заробљеника који му се нађе на дохвату руке. Левом ком несреНника потеже за косу, савивши му 7лаву преко коле-на. Пре неТо што ће потеГнути каму, несрећник тужно зацви-ле 'Мама, мија!' На то се остали избезумљени Италијани шћу-ћурише у Томиљу немо посматрајући призор, од којеТ им се ле-дила крв у жилама.

Потом се оштро сечиво муњевито сјури испод јабучице. Муче-ник, немоћно, замлатара рукѸна.

Пошто изађе напоље, Црни вођа смирено запали циТарету. Опра крваве руке. Потеже флашу са љутом ракијом... ''²

Ристановићев наредбодавац, Михаиловићев командант Предраг Раковић, наместио је убиство и свог оца, који га је безуспешно одвра-ћао од злочина. Кад се отац враћао увече из Чачка, где је продао ва-гон јабука, „напали" га „разбојници" - и опљачкали. Те „пљачкаше" - убице, како је записао Владимир Никшић, послао је Предраг Рако-вић?!³

Докле су досезала четничка дивљања и разбојништва, колико су се иживљавали Дражини „црнотројкаши" упечатљиво сведочи тра-гедија сељанке Љубинке Поповић из чачанског села Заблаћа. Четрде-сетогодишња сељанка - мајка деветоро деце, вредна и угледна дома-ћица у чијој су кући налазили уточиште партизани и илегални радни-ци народносолободилчког покрета, стравично је уморена у селу у ко-ме су четници Дражиног „официра за везу" са Немцима, капетана Ра-ковића и његовог команданта Чачка (под немачком окупацијом) има-ли затвор - мучилиште. Запис о Љубинкином херојству - мучеништву најбоље говори:

„...АвГуста 1944. Тодине 'црна тројка' упала је у њену кућу и по-терала је пут Мораве. УТурали су је у један чамац. Седела је мирно, а када су допловили до најдубљеТ дела реке скочила је у воду. Врхом опанка закачила је руб чамца, задржали су је и вра-тили у чамац. Одвели су је у село Ракову, две недеље су је звер-ски мучили настојећи да изнуде признања о партизанским склоништима и илеТалцима са којима је одржавала везу. Вези-вали су је коњима за репове, разапету између два дрвета и до бесвести је ланцима тукли. На силу су јој Турали храну у уста

и поливали хладном водом, враћајући је у живот и оне Шнашављали са мучењем. Усмршили су је, ни реч признања није изушила."⁴

После месец и који дан, од убиства Александра Торомана, трећег августа у Прањанима, исти четници које је такође предводио Бојан Ристановић убили су Александровог сина Војимира и његов наг леш оставили на сеоском путу. Војмирова мајка Даница, по одобрењу четника, дотерала је мртво тело синовљево у село да га сахрани. Увече су дошли кољач Ристановић и председник радногорског одбора, одузели леш од мајке Данице и закопали га поред речице Чемернице, изван гробља. У току ноћи, 4. августа, четници су извели из куће Војмирову сестру Гордану, која је била пред порођајем, бабу Станку и њиховог слугу - радника Светислава Матијевића из Вранића (чачанског) и све троје заклали.⁵

У селу Ракови, лета 1944. у одиста крвавом четничком затвору заклани су: Љубинка Поповић из Вапе, затим Танаско Терзић, Светлик Јаковљевић, Радомир Савић и Милош Жагрић из Вапе, Ђуро Алексић из Заблаћа, Владета Влајко Радосављевић и Перуника Петровић из Станчића, Јанко Ђурчић и Милорад Прелић из Жевице...⁶

Стравична је трагедија породице Гојка Пауновића из Доње Горевнице (села између Крањева и Чачка). Његову ћерку Дару четници су ухватили 1943. године и подвргли је стравичним мукама. Секли су јој део по део тела, тражећи од ње да призна свој рад за НОБ. Издахнула је у ужасним мукама. Док је девојка лежала у крви, четници су довели њену мајку Сибинку, па су и њу заклали и обадве бацили у јаму рудника у том селу. Кад је Дарин отац Гојко дошао да тражи ћерку и жену, Михаиловићеви четници су и њега заклали!⁷

Дражин командант 2. равногорског корпуса Предраг Раковић, за кога је Живко Топаловић путујући Западном Србијом записао да је „цар“ на његовој територији, починио је многобројне и нечувене по свирепости злочине у бившем Чачанском округу. Његови црно-тројкаши уморили су 702 особе - припадника народноослободилачког покрета, од чега 99 жена и двоје деце. Од тога броја 209 оеоба је заклано, међу њима 61 жена, стрељано 457 особа (међу њима 38 жена и двоје деце), умрло под батинама 27 особа, 3 особе су живе закопане, три исечене секиром, две обешене и једна особа убијена будаком. Међу усмрћенима је и 15 носилаца Албанске споменице (7 заклано). Поред тога, Раковићеви четници су 497 заробљених припадника НОП предали окупатору или Недићевим властима, а ови их стрељали.⁸

По злочиначким неделина четници са територије ратног Ужичког округа којима су командовали Душан Радовић Кондор, жандарм Филип Ајдачић и други, равни су у свему и четницима Предрага Раковића. Према истраживањима која је извршио проф. Гојко Шкоро, „од четничке руке“ усмрћена је 1091 особа - стрељањем, клањем, моткама, каменовањем, па чак и убиством секиром (сечењем леша на комаде). Међу четничким жртвама било је 118 жена и девојака, од којих су многе силоване пре клања. Поред тих жртава, четници су предали Немцима 252 заробљена партизана (или чланова њихових породица) који су потом убијени или депортовани у логоре смрти - на Бањици, у Аустрији, Немачкој, Пољској и Норвешкој.⁹

Ова два примера, само из два ратна округа, без икаквог коментара, сликовито и убедљиво показују какве су размере достигали четнички терор и злочини над сопственим народом!

Напомене

1. Жене Србије, стр. 451.
2. Владимир Никшић, *Фрике*, стр. 61. и 72, „Литопарир“, Чачак 1991.
3. *Исто*, стр.12-13.
4. Жене Србије, стр. 453.
5. Милојица Пантелић, Радован Маринковић и Владимир Никшић, *Чачански одред*, стр. 364, „Чачански глас“, стр. 170, Чачак 1982.
6. *Исто*.
7. Жене Србије, стр. 453.
8. Владимир Никшић, *Стављање Под слово „З“*, стр. 29. Необјављени рукопис. Све жртве наведене именом и презименом.
9. Гојко Шкоро, *Истина је у именима*, стр 255, Ужице, 2002. г. Издавачки центар „Кадињача“. Све жртве именоване.

Четници о себи

Објективном истраживачу који жели да на изворној грађи проучава и сазна ко су били четници, како су се „борили“, како су и колико сарађивали са окупаторима, како су „чували српски народ“ (како то често громогласно воле да говоре њихови следбеници), на располагању му стоје аутентични документи - и то пре свега четничког порекла. Ти документи најупечатљивије говоре и ко су били четници и какав су „траг“ оставили за собом.

Документи о четницима, о њиховом раду и нераду, о разним облицима понашања - било да су домаћег или страног порекла (савезнички, окупаторски, партизански, нарочито четнички) врло често обилују елементима нетрпељивости, примитивизма; свирепости према онима који нису у њиховим редовима, посебно у међусобним свађама: а нарочито међусобним убујањима. Убијања на разне начине, туче, батинања и пребијања по тзв. „закону кнеза Милоша“ су врло честа, понекад и стравична сведочења.

Дакле, четнички извори најупечатљивије и свакако најверодостојније говоре о њима самима и њиховом вођи Михаиловићу.

Међу депешама команде Лимско - санџачких одреда упућених четничкој Врховној команди од 25. септембра до 13. новембра 1943. године много је оних који говоре о хаотичном стању међу четницима.

У депеши бр. 198 од 18. октобра 1943. године се каже:

„Ми као војска немамо везе...”

А у другој депеши:

„Свако гледа да се отараси пушке ...”¹

У књизи депеша послатих четничкој Врховној команди од 17. до 30. децембра 1943. године налази се и њерда иотпуно лажиа. Потиче од

бар у селу Вранићу код Умке непознати бандити убили 40 лица мушких и женских. Ближи подаци непознати!..²

А шта је тачно било зна се до најситнијих појединости. Те ноћи су четници, под командом Зеке Дрењанина из Космајског корпуса, заклали 72 лица - међу њима 35 жена, од којих су све млађе силоване преклања. Подаци о жртвама су расветљени - све именом и презименом. Тај покољ народа у Вранићу један је од најгнуснијих злочина који су

четници починили у Србији, а четнички старешина Вили починиоце - злочинце „крсти" као „непознате бандите"?...Није то једини случај да су четници, па и сам Дража лично, своја недела - приписивали партизанима.

Легализовани мајор Милош Глишић, који је водио операције против партизанских јединица у рејону Нове Вароши, потом око Бијелог Поља, па око Фоче, пише мајору Остојићу 14. јуна 1942. године о „стању међу четничким вођама":

„... Састао сам се са Ђуришићем код Шћепан Поља. Добио сам врло рђав утисак да се на другој страни води нека сепаратистичка политика чији је изразити представник Бакић (Вуксан), који је у Пљевљима псовао мајку и мени и Игњатовићу пред италијанским официрима и казао да смо им све попљачкали. По питању Фоче Ђуришић је отишао у Цетиње..."³

„Списак поклона" италијанским официрима - да ћуте о четничким злоделима

Из мноштва четничке документације из 1942. године, у којима они сами о себи, казују шта су радили, каква су зверства чинили и каквим су се методама служили да прикрију своје злочине, врло уверљиво сведочи њихов напад на Фочу, масакр муслиманског становништва - под видом борбе против усташа. Пошто су у то време четници у Црној Гори и Херцеговини све своје акције координирали са Италијанима, наравно и сваку помоћ од њих добијали, требало је од окупатора добити сагласност. Италијани су се томе противили жестоко, али су их четници једноставно подмитили скупоченим поклонима и другим методама. По налогу Михаиловића овај напад су припремили и извели мајори Захарије Остојић (чика Бранко) и Петар Баћовић (Иштван). Баћовић је, после много натезања, 18. августа 1942. обавестио Остојића:

„Талијански пуковник разговарао је са мном. Духовно припремљен за напад на Фочу. Поклонили смо му један тепих..."

У следећој депеши Баћовић је извештавао:

„У Фочи има свега и свачега па се надамо добром плену и једва чекам да ми се људи прикупе..."

У извештају Баћовић Михаиловићу, с краја августа, види се да је напад на Фочу извршен 19. августа и то уз сагласност Италијана:

„Коначно је успело италијанском генералу сугерисати, кога смо придобили и другим методама, да се *Правч невестит на ту нашу акцију...*"

У ствари, четници су подмитили окупатора, бројним поклони-
ма, да одобри покољ муслиманског становништва у Фочи и околини.
У том „Списку поклона” датим италијанским официрима пише:

„Команданту армије Далмацу	персијски ћилим
генералу Моргари Фиуме	персијски ћилим
генералу Лозана	три персијска ћилима, два сребрна паса
пуковнику Русо	сребрно античко оружје
пуковнику Карла, Фиуме	персијски ћилим
пуковнику Целебрано	један ћилим, једна златна фунта
мајору де Маттеису	три ћилима, златни сат, огрлица за госпођу, једна златна фунта
капетан Зилиото	један ћилом и 10.000 лира
Пасали капетан	четири ћилима, један сребрни пас
поручник Вићак	један ћилим
поручник Фенези	један ћилим
капетан Фортунату	две златне фунте, један сервис сребрни
капетан Роса	два ћилима, сребрни појас женски
пуковник Домиани	један ћилим
капетан Бентивоглио	један сребрни сервис". ⁴

Лажни списак „стрељаних” четника - који су убијали

Даље, у поменутом извепгтају Баћовић обавештава Михаилови-
ћа, да „иако је Бранко издао наређење да се недирају жене и деца један
део Шрупа Шо није слушао па је око 300 жена и деце платило Јлавом...

Сви трагови масакра су уклоњени а формалоно смо објавили
стрељање војника који су убијали и пљачкали (подвукао Ј.Р.)...Тали-
јански делегати који су посетили Фочу утврдили су комисијски да су
усташе поубијали преко 100 српских жена и деце, да наша војска није
чинила никаква насиља (подвукао Ј.Р.), да је становништво без разли-
ке вере потпуно задовољно, а што је најважније све је то писмено по-
тврдио Италијанима заробљени хрватски жандарм поручник Шти-
мац"...⁵

Дакле, сами четници, „са високог места", Иштван и други, по-
тврђују - да су убијали немилице муслимански живаљ (исШо као и

усташи српски живаљ), али су вршили и лажна формална стрељања својих војника, да би „замазали очи“ окупатору (поклонима луксузних предмета) који је био колико-толико хуманији, и ако се радило о томе, да четници истребљују део сопственог народа. Сами себе су „насликали“ какви су фалсификатори и злочинци били.

Какви су четници били међу собом у смутно ратно доба, како су се међусобно гложили, једни другим подваљивали, како су терорисали народ, посебно сведочи депеша Драгутина Кесеровића (Орела, тајни назив) упућена преко Цветића Михаиловићу 10. августа 1942. године:

„Капетан Петровић Брана убија ни криве ни дужне људе, убио је једног мог одличног војника и његова четири од којих три брата што су били партизани. Хтео да убије још четири да нису побегли. Раније убијен Вукашин Протић. Његов наредник Јездимир пљачка народ и силује девојке и жене. Главни кривац за убиства је он. У народу страх и побуна. Молим да се хитно упути иследник иначе ће доћи до оружаног сукоба. Капетан Цветић.“⁶

Илија Трифуновић Бирчанин, који је имао свој штаб усред Сплита и био Дражин представник код италијанске окупационе армије 20. октобра 1942. године написао је опширно писмо свом министру и „драгом брату“ у коме је изнео много шта о колаборацији и дао четничку слику, већином ружну, међу старешинама, а посебно се окомио на владу у Лондону због тога што партизанску војску назива патриотском, а четнике, посебно оне у италијанској зони, прекорева због колаборације. Тако, Бирчанин пише „министру и драгом брату“:

„... Такву ситуацију југословенска војска и народ ових крајева, а најмање ја, не можемо даље да подносимо. Крајње је време да се зна, да ли је југословенска Влада у Лондону са нама или са њима. Ако је са нама, онда нека то делом докаже осуђујући комунисте и глорификујући само нашу борбу...”

При крају дугачког писма Бирчанин пита Дражу: - да прецизно одговори:

- „1) Боримо ли се ми за Југославију или за Србију?
- 2) Ако се боримо за Југославију онда како ће она бити уређена”...
- 3) Кога помаже Влада, нас или комунисте?
- 4) Како гледате Ви на ове проблеме и на овакав рад Владе...”⁷

Узмиреени Бирчанин није имао разлога да пати због тога „што Влада у Лондону помаже комунисте”, односно народноослободилачки покрет. Она га никад није помагала, сем што је понекад стидљиво сугерисала Михаиловићу да не напада друге „патриоте”. Чак се

жучно и непрекидно залагала да се партизански покрет осуди и анатемише, да његове борбе против окупатора и усташа прикаже у западном јавном мњењу - као четничке заслуге. И предлагала, и то са успехом, да Ајзенхауер и генерал Де Гол похвале, односно одликују Дражу као тобожњег „борца против окупатора" и то у време када су се његове „летеће бригаде" бориле раме уз раме са Италијанима и Немцима у бици на Неретви - против Народноослободилачке војске Југославије. Исто тако, та лондонска влада, односно њен председник др Слободан Јовановић, „насамарила" је и британску владу да прихвати да се преко Би-Би-Сија емитују фамозни спискови од Драже осуђених са ознаком слова „З" (заклати, заплашити). А на страну то што као високи четнички функционер Бирчанин, чак ни 20. октобра 1942. године, када је писао „драгом брату", није знао да ли се бори - за Југославију или за Србију?!

Шта се каткад догађало у четничким редовима, односно у четничким масама посебно сведочи телеграм мајора Захарија Остојића од 26. децембра 1942. године.

„... Рачић ме известио да су на Мајевицу стигли 1.500 комуниста из Срема и да се у прво време четници нису хтели борити против њих. Због тога је и дошао у Србију, али је одмах после тога дошло до борбе и Дамјановић преузео рад, а Рачић не помаже..."⁸

Више пута се догађало и то у разним крајевима, нарочито у Србији и у Црној Гори да мобилисана четничка маса није хтела у борбу против народноослободилачког покрета. Јер те мобилисане људе, махом обичне сељаке или грађане, четнички команданти су обмањивали: те воде их у борбу против усташа, те против „Турака" итд., а не против партизанских јединица. Зато је у много случајева било масовних дезертерстава четника, масовних предаја партизанима. У наведеном случају, често „осиони Рачић", страх и трепет и међу четницима и у народу, био је принуђен да се врати са Мајевице у Србију, јер мобилисана четничка маса, вероватно поведена да се бори против усташа", када се суочила да треба да се убија са браћим из Срема, једноставно је отказала послушност.

Међу депешама упућених Михаиловићу у веомену од 13. до 29. фебруара 1944. године налази се и једна од мајора Владимира Комарчевића (надимак „Дум-дум", прим. Ј.Р.) датирана 13. фебруара:

„Из Авалског корпуса неки Зека, понављам Зека, са групом војника долази често у Обреновац. Опијају се у кафанама. Прете појединим људима убиством, уцењују и туку. Доводе у опасност наше људе да их Немци хапсе. Слао сам опомене и није помогло. Молим наредите им да у Обреновцу немају никаква посла, иначе ће се после кајати..."⁹

Чудо једно да мајор Комарчевић, командант Колубарског корпуса, није могао да сазна ко је тај Зека? Знало га је само по терору четничких кама макар пола Посавине, нарочито села Вранић и Баћевац где је са својим кољачима извршио стравичне покоље народа!

У депешама од 1. до 14. јануара 1944. године највише их је стигло од мајора Радослава Ђурића (псеудоним Хе-Хе). Он обавештава Михаиловића како поједини четнички команданти ликвидирају људе из својих редова да би отклонили супарништво - у борби за власт. Наводи и то како је ликвидиран поручник Ратибор Ратко Сотировић, шеф обавештајне службе са страним војним мисијама у Команди „Јужне Србије“. Потом, у депеши бр. 209 закључује:

„Питам ја Вас, господине министре, да ли је ово достојно високих идеала због којих смо дошли у шуму и да ли је часно за једног правог Равногорца? Је ли то херојски и мушки? На бази легалности функционисемо, а наши водећи, не без подмуклости, убијају да би себи остварили болесне амбиције и уништили њихове сведоке за своја злочинства из користољубља. Радојевић (Милутин, пр. Ј.Р.) је убио жену Поручника Сотировића у дружном стању и оПљачкао један милион државној новца, који је носила за мој штаб. За ова његова депа унапређен је у чин пуковника и представља Вашег делегата! Зар су то носиоци обнове и будућности српског народа?...“¹⁰

Михаиловићева депеша „Распис свима“ од 13. јануара 1944. године (Дража лично написао), је чиста пропаганда. На страну, и то је сав њен садржај лажан, у најмању руку сумњив. Ево текста тог „Расписа свима“:

„Н.В. Краљ и Краљевска влада стоје чврсто уз нас и уз народ. Они су толико чвршће уз нас уколико је пропаганда Радио-Лондона против нас непоштенија. Знајте да су Краљ и Влада са нама и зато збијмо своје редове и будимо јаки. Понављам, Краљ и Влада стоје чврсто уз нас. Краљ и Влада не признају нити Тита нити комунисте уопште. Радио-Лондон цитира само штампу која је против нас док други део енглеске штампе у већини пише у нашу корист. И ово треба да знате као што знате да америчка штампа у већини пише на нашу корист. Истрајност у нашој борби је у исто време победа.“¹¹

О попу Момчилу Ђујићу има безброј докумената не само као колаборанту са окупатором и злочинцу, већ и као о правом кабадахџи. У извештају команданта 1. бригаде босанско - крајишког корпуса од 10. фебруара 1944, записано је и ово:

„... Чуо сам ... да поп Ђујић спрема акцију, и то не на комунисте него на пљачку стоке. За ту ствар сам се заинтересовао мало више и уверио се да је тачна. За извршење овог задатка одређена је пратња Ђујићу, која броји од 60 до 80 људи. под командом Марка Ђућуза. Ко-

лико сам чуо још неки одред је ишао, али нисам сигуран. Важно је то да су отишли у села испод Свилаје и опљачкали од народа 1.800 грла крупне и ситне стоке и свиња. Од тога су дотерали и предали попу око 1.200, а остало су вероватно задржали за себе као награду за добро извршење задатка. Шта је било са овом стоком на знам, али само знам то, да ни особље штаба области после недељу дана није имало меса. *Јединицама није дељено, иошто су оне добијале од Немаца. Сељаци из опљачканих села тужили су попа Ђујића немачкој команди у Дрнишу и Немци су повели формални поступак против тога. Тобоже наредили су да се стока врати, али у осталом шта се тиче њих кад им то иде у прилог. Они су вероватно, преко своје шпијунаже, упознати да је поп Ђујић представник господина Министра и да после таквих поступака народ неће с њим...*"¹²

**Поп Ђујић: „Генерал Симовић - коњ,
министар - идиот"**

Какав је примитивац и сировина био тај поп-распоп Ђујић речи-то говори и део следећег телеграма Дражи од 28. фебруара 1944. године, под шифром „Дал-Дала“:

„Генерал коњ, министар идиот“, Душан Симовић издао је Краља, отаџбину, народ. Служи туђину у Лондону одакле вређа нашу националну част, име, нас и обешчашћује гробове наших најсветлијих жртава које падоше за бољу будућност наше нације. Он је за нас и наш народ покојни..."¹³

Заиста, ако је и од поп-распопа - премного је. Само доказ више какви су и ко су биле поједине четничке, назови, војводе.

Један извештај команданта Јуришног корпуса од 18. априла 1944. године који је упутио командант тог корпуса капетан Ранко Димитријевић команданту Смедеревског корпуса капетану Живану Лазовићу уверљиво говори какве су снаге биле поједини четнички корпуси иако су их патизанске јединице, знатно мањих формација и бројног стања разбијали и побеђивали. Димитријевић обавештава капетана Лазовића, поред осталог, и о исходу борбе:

„Данас, 18. априла 1944. године у 4 сата ујутру напали су ме партизани под Друговцем. Било их је око 400 људи. Јуришни корпус не постоји више, ШЈ. разбијен је потпуно и без муниције (подвукао Ј.Р.). Остало ми је на лицу са мном 31 човек...

Комунисти имају наде и добро се држе. Треба сва Ша села попали Ши и поклаШи. Ви то нећете, а па хватајте их живе и судите им, ја не могу.

Позовите гарду да их унишимо док још има времена..."¹⁴

И из овог документа, четничког, видљиво је да су трпели поразе. Вероватно су и због тога, а и због пораза у другим местима, „донели одлуку", заиста нељудску и терористичку - да направе покољ у селу Друговцу 29. априла 1944, у коме су после борбе са партизанима, убили, заклали или у ватри спалили 72 сељака - мушкарца и жене, старе и младе. Све неборци, обични грађани. Био је то гнусан злочин да му је тешко наћи сличног примера.

После око месец дана (5. јуна 1944) командант Смедеревског корпуса (у потпису заступник команданта капетан Младен М. Радовановић, пр. Ј.Р.) у узвештају команданту Млавско-смедеревске групе корпуса потпуковнику Милошу Радојловићу жали се:

„Овај корпус водио је борбу 3, 4. и 5. ом. у с. Друговцу и Луњевици - Селевцу и до сада имали смо 9 мртвих и 3 рањена. Комуниста има много, од прилике неколико стотина у више колона. *Наоружани су аутоматским оруђима и са овим снајама не можемо им одолети* (подвукао Ј.Р.). Молим команданта групе да овоме корпусу што пре пружи јачу оружану помоћ..."¹⁵

Тај исти командант, односно заступник команданта (капетан Младен Радовановић), само дан раније жалио се - да му је његова 8. бригада потучена код Друговца, јер су „мобилисани Подунавци, још у почетку борбе, побегли и изгледа да су се предали комунистима". И, на крају, наређује својим јединицама за следећи напад, од 5. јуна (у коме су опет потучени):

*„Похватане комунисте ликвидирати на лицу места..."*¹⁶

Такви су били Михаиловићеви четници. Готово редовно су убијали заробљенике. А то је и по међународним законима - злочин. Знали су то и Дrajини команданти, а и он лично. Али ти закони за њих, као и за окупаторе - као да нису постојали.

Мајор Светислав Трифковић, командант Авалског корпуса познат и сам као човек који је наређивао четничка клања и терор, (по његовом налогу извршен је покољ сељака у Вранићу). жали се лично Дrajи (у извештају од 15. јуна 1944. године) на држање четника и њиховом „односу према народу":

„Приморан сам да изнесем. да је држање комуниста и њиховог вођства много коректније, него што је то случај са вођством наше организације. У смедеревском крају четници пљачкају по одобрењу својих старешина, иду тако далеко да чак наређују пљачку кућа партизанских присталица и то правдају казненом мером за њихову сарадњу са комунистима..."

Даље Трифковић „даје карактеристике“ четничких старешина, па пише:

„... Не умеју да придобију и привезу народ за себе... Сматрају да је довољно бити крут војник и дисциплину завести системом џелата, каме и Шелесних казни. (подвукао Ј.Р.). Они томе народу, сем у селима где стално бораве, која су наша од почетка, не умеју да кажу ни једну једину шоплу реч...”

Дража је својеручно, оловком, дописао на крају овог извештаја: „Материјал извучен из предмета и предат Др-у (Стевану Мољевићу). Наредити потребно Гарди, Оцокољићу и Лазовићу”¹⁷ (прим. Ј.Р.).

Љубо Јовановић Патак, командант Тимочког корпуса, половином јуна 1944. упућује извештај лично Дражи - о борбама против јединица Народноослободилачке војске Србије код Радмировца, Буковика и Врела и жали се како јединице суседног му Делиградског корпуса „нису учествовале у борби и ако су имале свој распоред у резерви”. Затим наставља:

„Не могу да пропустим а да Вам не кажем (у општем интересу) једну горку истину. За време ове акције, к-дант Делиградског корпуса (капетан Брана Петровић, пр. Ј.Р.) стално је био са својим штабом у Соко Бањи, где се водио живот као и пре рата: старешине и војници шетали су се са девојкама и женама на корзоу са пушкомитраљезима у рукама, пили по кафанама, становали у вилама. Пасивност организације дозволила је партизанима да узму маха. У овом корпусу има дупло више оружја него што је показано - активирано, али га народ даје партизанима, јер је наша организација потпуно компромитована! У борбама код Буковика, из појединих села, као: Мозгова, Црног Кала, Трубаревца, Врбовца и Читлука - сељаци су активно и са пушкама учествовали у борбама на страни партизана (пуцали су на моје војнике из кућа), а да не говорим о обавештајној служби овчара и осталих мештана који су моје бригаде водили на заседе партизана. Док су моји војници гладовали и док су нас мештани на сваком кораку саботирали, дотле су партизани добијали све: обилну храну, па чак и муницију. Мештани су наше изгинуле војнике и рањенике скидали до голе коже и такве остављали, а партизана колима преносили, извлачили и сахрањивали...”

И, на крају, закључује о сплеткама међу четничким старешинама:

„Одбацујем све ситнице и сплеткарења која потичу из штаба Делиградског корпуса и његовог команданта у вези са мојом личношћу...”¹⁸

Очевидно, много шта је било труло, по оној народној, „у држави Данској”, односно у четничком покрету Михаиливића. Није чудо

што се брзо распао и пропао, упркос помоћи савезника. па окупатора и посебно због терора у народу. Јер ни сила ни терор нису дуго могли „живети“.

**Потпуковник Љубо Јовановић „Патак”:
„Стрељао сам 75 војника”**

Четничко вођство, Михаиловић посебно, стално су обмањивали емигрантску Владу (и Краља Петра II) - да је Србија четничка", др у њој нема партизана. (А стално су се тукли против њих: и јужној Србији, Шумадији, око Београда, Смедсрева. Зајечара, Крушевца... И само против њих. И нису их уништили.)

Тако су обмањивали и Владу Велике Британије па и Винстона Черчила, те је и он, кад се одрекао Драже, жалио - у својим мемоарима - „200 хиљада домаћина из Србије" који неће комунизам, односно нису присталице партизана?!

Обрађујући четничка документа, која говоре о њима - ко су и какви су, шта раде, аутор наилази и на стравична сведочења. И пита се: да ли нормалан човек може да поверује да је командант једног четничког корпуса стрељао 75 својих војника? И одговара: Тешко, врло тешко! Међутим, то је учинио командант Тимочког четничког корпуса (тада је командант био потпуковник Љубо Јовановић „Патак"). Он наводи депешу Тимочког корпуса бр. 352 од 11. јула (треба јуна, пр. J.P.) 1944. у којој се каже:

„Стрељао сам 75 војника ради тога што су се Предали Партизанима. Исте су Партизани разоружили и Пустили намерно да Подривају наше редове и шире дефетизам. Извршен број стрељања за напуштање Положаја у борби. Сматрам да овако мора Поступати сваки командант наших јединица, јер се само на тај начин може решити сличних намера Партизана.”

Потом, командант, пошто је „јавио" шта је он урадио, наређује шта потчињени треба да ураде:

„... Да сви команданти изврше на лицу места стрељање оних војника који напусте положај за време борбе..."¹⁹

Трагао сам за четничком документацијом у жељи да нађем било какав податак да ли је неко. пре свеха Михаиловић. макар укорио команданта Тимочког корпуса. или га осудио за ту свирепост. за убиство 75 „свијих војника". И нисам успео!

То стрељање је извршено 16. јуна. Тада је већ била пала Пурићева, последња емигрантска Влада. Шубашић и Тито су склопили споразум. Дража више није био министар. Али. његови команданти су

стрељали без суда своје војнике као марву! У чије име? Страдали су људи који су видели да је четничка „борба“ пропала, да су их се одрекли и бивши савезници. Сем тога, то је био терор у сопственој војсци. Злочин за који нико није одговарао. А то се могло догодити само код оних чији је брод тонуо. Код Михаиловића и његових команданата, наравно.

Претње стрељањима и стрељања налазимо и у документима код других четничких команданата, односно јединица. Тако, командант 4. групе јуришних корпуса мајора Драгослава Рачића при крају наређења својим јединицама за борбу 5. јула 1944. године, под напоменом додаје:

„За случај ноћног напада комуниста трупе морају одржати своје положаје по сваку цену, а све старешине које би иод ириШиском напусШили одређени положај сШавићу под преки војни суд. ”²⁰

Кондор: „Биће спаљено и до темеља уништено цело насеље”

Докле је могло да се заводи застрашивање народа, да се прети свим могућим средствима и ликвидацијама, сведочи једна наредба команданта Златиборског четничког корпуса Душана Радовића Кондора. Пошто је својом наредбом бр. 277 од 9. јула 1944. године завео „полицијски час“ у селима око Нове Вароши: Бањи, Бистрици, Рачи, Штрпцу и Рутошама и изређао да се становништво мора затворити у куће у 8 сати увече до 3 сата изјутра - да не сме никуд макнути, ни било какво осветлење упалити итд. - саопштава:

„1) Биће кажњен по кратком поступку и на лицу места сваки онај који се огреши о безусловно извршење одредаба ове наредбе.

2) Казниће се *смрћу* сваки онај који делом или речју буде помагао или користио ма и у најмањој мери непријатељу - комунистима.

3) *Биће стрељано и до Шемеља уништено цело насеље* (село, засеок) у коме би ма ко од мештана пружао оружани отпор борбеним деловима или наоружаним појединцима четницима припадницима ово корпуса.

4) Биће спаљено или уништено село ако ма ко од сељака у својој кући или на имању буде прикривао појединца или групу комуниста.

5) Биће кажњено цело село ако се нашим јединицама благовремено не пријави свака појава комуниста или њихових курира на атару села, као год и сваки појединац који би се за време борбе нашао на отвореном пољу, путу, шуми, њиви или слично.

Ова наредба ступа на снагу одмах...”²¹

И, на крају, Кондор „кличе" краљу и Дражи: Све у њихово име! Сумње нема, то су беспримерно стравичне претње сопственом народу. Сасвим је сигурно да су Михаиливићеви четници у терорисању сопственог народа, у претњама и застрашивањима свим могућим и немогућим мерама превазилазили и окупатора. Овде је упутно подсетити се већ споменутог примера - злочина који су починили четници у околини Ариља, у селу Гривској, где су уморили четворицу заробљених партизана (јула те године): после вешања - за ноге, скинули их и дотукли каменовањем, а ликвидирали четворицу активних четника зато што су „благо" поступали према заробљеницима, као и осморицу сељака у чије су куће свраћали уморени партизани? Таквој свирепости тешко је наћи равне!

У једном обавештењу команданта Смедеревског корпуса од 14. јула команданту 1. јасеничке бригаде наводе се надувани подаци, лежни у ствари, да је „5. јула, т. г. храбри Млавски јуришни корпус успео да у дрском нападу нанесе комунистима губитке од око 200 мртвих и рањених", па тражи да се то објави у четничким јединицама, као и у селима на зборовима. Међутим, по подацима 2. шумадијске бригаде Народноослободилачке војске Србије, која је водила ту борбу против четника Млавског корпуса наводи се да је Бригада имала 8 мртвих и више рањених.²² Дакле, увеличани подаци чак - за 25 пута? Једна обмана (о броју убијених противника) претвара се у још једну обману - „да се објави народу". Да се објави оно што је, измишљено у сврху лажне пропаганде!

Какав је био борбени морал четника, нарочито у 1944. години (а и ранијих година) пластично показује четнички документ од 5. јула 1944. године. Реч је о извештају команданта 1. јуришне бригаде 4. јуришног корпуса који је упућен команданту Златиборског округа. о борбама око Прибоја:

„Трећи батаљон - побегао са положаја..."

„... После борбе која је трајала око 5 часова, успела је једна мања група комуниста да се пребаци преко Лима на нашу страну. Групу је пропустио 3. батаљон (Ужички) ове бригаде, који је моментално напустио положај и без наређења одступио. Није се задржао ни на предвиђеном положају ЈТесковац, где је требало да се концентрише цела бригада (уколико се не буде могао држати брањени положај). Овај трећи батаљон је продужио преко Увца за срез Златиборски и ни до данас се није вратио у бриЈаду. За овим батаљоном је отишао и ко-

мандант дотичног батаљона, наредник Сретеновић да би вратио батаљон, па ни њега нема да се појави, нити каквог извештаја од њега.

Уз овај батаљон отишло је и војника из осталих батаљона по неколико. Нема ни њих. Патроле су слате за истима, нису их стигле..."²³

Све јуришне бригаде, па и ова о којој говори њен командант. Мил. М. Милинковић, „јуришају" - али као бегунци! Тај народ, силом мобилисан, боље је осећао да је „четничка ствар" пропала, него четничке старешине.

Један од највећих поборника четничког покрета и Драже Мохачевића у емиграцији и врло утицајни човек био је мајор Живан Кнежевић, шеф војног кабинета краља Петра II, односно председника емигрантске Владе др Слободана Јовановића, касније војни изасланик у Вашингтону. У телеграму од 30. септембра 1943. године, када је истина о народноослободилачкој борби почела постепено да продире у јавно мњење и у владине институције западних савезника, јављао је Команди југословенских трупа на Блиском истоку, поред осталог:

„Овде огромна пропаганда за партизана. У емисијама за Америку говори се против Краља и реакционарне владе у Лондону. Наши авијатичари са запрепашћењем слушају говоре против Краља. Кажу да борбе партизана дају више користи савезницима него краљ и његова Влада. Има се утисак да је руски утицај победио и овде као и у Енглеској. Југословенска војска и Дража потпуно занемарени. Молим учините нешто да се ова пропаганда смањи..."²⁴

После више од пола године, 1. априла 1944, потпуковник Младен Жујовић из Каира јавља председнику емигрантске Владе у Лондону - да је мајор Лукачевић (док је „кумовао" на венчању краља Петра II у Лондону) заједно са Бејлијем направио споразум - да се од четника створи летећи одред којим би командовао Лукачевић, односно енглески команданти, а који би Енглези снабдели опремом и оружјем. Жујовић је прокоментарисао тај „договор"

„Идеја добра, али потчињеност Дражи први услов".²⁵

Британци су 5. априла те године у једном документу објавили - да је Лукачевић предложио да у земљи образује „покретну бригаду" од 3000 људи „која би била" под директном командом Средњег Истока и сматрала би се британском." Затим:

„Ова бригада не би 'примећивала' партизана, не би признавала Михаиловића нити његова евентуална наређења, већ би вршила операције као британска војска, под британском командом и по британској стратегији..."²⁶

Шта се све није „кувало" у главама четничких старешина? Лукачевић је у извештају Михаиловићу, који је упутио из Каира, кад се

враћао из Лондона у Југославију тврдио да: „наш је спас у потпуном наслону на Велику Британију...”²⁷ Ипак, нису, како се може закључити, могли да процене да ће их Черчил и Велика Британија ускоро, за месец и по дана, потпуно напустити, као сараднике окупатора, неборбене и некорисне за савезничку борбу против фашизма, као терористе против сопственог народа.

Дража: „Нападати комунисте у леђа...”

У депеши бр. 493-499, од 7. новембра 1943, године Михаиловић наређује, под тачком 3:

„Не усШручаваШи се од наПада комунисШима у леђа, чак и онда када они нападају окупиШорске Јарнизоне да би их сПречили да дођу до оружја...”

Под тачком 5. закључује:

„... Кукавице одмах смењивати привремено и мене одмах извештавати...”²⁸

Обмане и претње истовремено! Ово, „нападати их и кад нападају окупаторске гарнизоне” посебно је карактеристично. Преведено на народни језик - значи нападајте их онда кад они - нападају наше савезнике Немце! Други закључак не може се извући.

Депеша 771, од 17. новембра 1943. године, за „Стамбол виа Леон” (Преко Давида Даче Симовића) говори врло сликовито шта раде пожешки четници - са народом и међусобно:

„... Мобилизација коју спроводе сада четници наилази на слаб одзив. Извештај је од 20. октобра. Са извесним водећим људима овог краја народ неће више ни да се чује, јер су остали недисциплиновани и народ их је сит после Манића (Боривоја, који је био командант Пожешке бригаде, па због сукоба премештен у јужну Србију). Четници се опијају, коцкају и блудниче. Сваки четник сматра да има право да туче сељаке. Народ се буну и прети. Ако тражите дисциплину од народа, нека војска у томе предњачи... Чича је наредио да се ово стање поправи што пре.”²⁹

А у следећој депеши „за Вилија” (Александар Саша Михаиловић, капетан, четнички командант Београда, пр. Ј.Р.) види се неко „замешатељство” међу четничким старешинама. У њој Михаиловић јавља и коментарише смутњу међу његовим потчињеним:

„У погледу чишћења целс области од Рудника на север већ постоји моје наређење и којим рукује пук. Симић кога сте ви тешко оптужили, јер се он бори против Немаца и против комуниста. Са овом сте оптужбом тешко насели”.³⁰

Овде, на крају депеше, Миханловић је био искрен, односно тачно је обавестио свог Сашу. Пуковник Јеврем Симић, један од Дражених мињеника, није се борио против окупатора, јер је он потписао споразум са Немцима о заједничкој борби против Народноослободилачке војске Југославије, који је територијално обухватао велики део Шумадије и Посавине.

Један телеграм команданта Јаворског корпуса, мајора Радомира Цветића, с почетка 1944. године посебно је значајан за четничку свирепост. Цветић („Би-Би“) је 21. јануара 1944. године, известио Михаиловића да су његови четници водили борбу против јединица 2. пролетерске дивизије, и закључио:

„... Ми смо заробили 16 (партизана, прим. Ј.Р.) и заклали без ирекоТ суда.“

То је било у време када су се савезници већ готово одрекли четника, а они и даље „терају по старом“ - на најсвирепији начин убијају и заробљенике. Још се хвале, да су клање извршили „без преког суда“. Свештеник М. Дмитрић, из села Д. Шаторње, у писму Драгиши Васићу, од 31. маја 1944. г. питао је: „...Чему то служи да четник лиже каму после клања?...“ али без одговора.³¹

„Народ се више плаши четника него Немаца“

Једно писмо члана штаба Корпуса горске гарде од 3. новембра 1943. године упућено лично Дражи, много казује шта четници мисле о себи.

Драги и много поштовани Чика Дражо,

Пре свега извините ме што Вам овако морам да пишем, али као Србин и национални борац од првих дана са Вама за спас Српског народа, морам и сматрам за дужност да Вам ово напишем. Реч је о Горској Гарди, и Г. Калабићу.

1- Вар(ошицу) Страгаре упалили су зато што су од првог до последњег били сви пијани. То је било прво дело Калабића, чим је ступио на тло своје територије. А сад због њихова пијанчења, и лудих глава испашта један напаћени српски народ. Сваки дан кулече обадва среза, и ништа не могу да учине опет. Што је најгоре исекоше сву државну, манастирску и општинску шуму Рудника. Народ кука и плаче, вапије за помоћ.

2 - Од целокупног бр. стања које су поклали 50% су невине жртве. Знам да подносе извештај да су поклани као кривци.

3 - Народ када чује да четници долазе у село. више се плаше не-

го када долазе Немци, Бугари, Арнаути и свака друга вера. Јер они сви када долазе ако треба неко да се тера или убије они отерају или убију, али ови пребију да после три дана мора дотична особа да умре. Навешћу Вам само један случај, а таквих случајева има доста. Калабић лично пребио је у селу Љубичевац три човека и једну девојку који су после четири дана помрли. Нису били у ствари криви ништа. Знам да ће вам поднети извештај да су уствари криви. Дакле то историја човечанства није запамтила. Народ се чуди чија је то војска и за кога Калабић ради, кад су ти људи од памтивека националисти.

4 - Од свих официра, иодофицира, каплара и редова не зна се ко је већа бекрија, наравно да интедант Буца предњачи. А од блундира Медић, Ера и Жика Павловић. Само што Ера вата на ларму и Он то све анулира кад је у питању Он. Наиме готово сваки официр Горске Гарде довео је по једну швалерку на свој реон и каже да му је вереница. Сад на све ово можете да појмите шта каже народ.

5 - Калабић, лично ни један оброк не једе без печења.

6,- Воде борбу са партизанима они им се увек извуку, они после зађу по селима и покољу онај невини народ, и подносе извештај како су у борби нанели губитке партизанима. Стварно да северни део орашачког среза имају доста присталица за партизанае, али грешни народ није крив што наши нису хтели да раде. Ево јужни део орашачког среза где је радио онај поднаредник Пећанчев војвода, савршени су људи. То је околина Страгара, и они га запалише тако да сад и ово све навија за партизанае, според овакве тактике рада.

Могу само Вам рећи то да народ псује мајку Краљу, Вама - Дражи и свима редом, кажу кад је оваква Гарда каква је та друга војска. И подвлачим Вам да је народ јако огорчен, и немам израза како да се изразим колико народ вапије за помоћ.

7 - О томе свему требао би да Вас пуковник Симић извести, али о Њему би се имало писати доста.

8 - Кажем Вам да је ово све цела истина, и да није лаж и интригирање. Ја сам официр у Калабића штабу мени је добро, али не могу да гледам да се пати грешни српски народ. Уосталом питајте све Калабићеве суседне Команданте Корпуса, исто ће Вам ово рећи. Ја Вас драги Чика Дражо разумем где се и у каквој ситуацији налазите, али ипак предузмите какве било мере. Јер овакав рад Калабића, већа је пропаганда за партизанае, него што је и они сами имају, треба да ме разумете.

3. Новембра 1943. год.
Положај

До гроба Вам одан
Ваш"³²

„У пролеће 1944. године Михаиловић је наредио Николи Калабићу „да по сваку цену уништи комунистичке делове у области Космаја, Венчаца, Букуље и - све до Београда“. У операцијском дневнику 3. бригаде тзв. Горске гарде о тој хајци на људе кроз Шумадију записане су и следеће појединости:

„Уторак, 11. априла 1944. Тодине кишовиШо, село Дубона... Данас у селу Дубони сШрељани шесШ лица комунисШичких јаШака и запаљене су две куће комунисШичких јаШака.

Среда, 12. априла 1944. Т... Данас у Сенаји сШрељани комунисШички јаШааци и Шо: Спасоје и жена му НаШалија.

ЧеШврШак, 13. април 1944. Дубона - Влашка.... 1. и 3. баШаљон на својим рејонима раде на прикупљању жита за предају нашој војсци. У саму зору, око 2 часа, кренула је бриТада за с. Дубону ради блокирања овоТ села збоТ хваШања комунисШа. Нри поласку сШрељани су чеШири комунисШичка јаШака...

СубоШа, 15. април 1944. Т. Дубона: Са 1. 2. и 4. баШаљоном у с. Дубони врши се хваШање комунисШичких јаШака, аи3. баШаљон је у овом рејону. Са сШарешинама и војницима присусШвовао сам служби божијој у цркви у с. Дубони, Тде је извршена исповесШ и причешћење војника. ПокреШ преко села Бодљеваца за Велику Крсну. Село Бодљевац блокирано и преШресано, али су се комунисШи извукли у правцу ДруТовца.

ЧеШврШак, 20. април 1944. Тодине. Влашка: Са 1. и 2. и 4. баШаљоном око 4 часа блокирано село Влашка и извршен преШрес села. ПреШрес села Шрајао је до 8 часова, а после ШоТа пред збором сељака ликвидираан је Тиховир Аврамовић из Влашке, комунисШички јаШак, који је раније био акШиван комунисШа...

ЧеШврШак 27. април 1944. Тодине Ковачевац: 1. 2. и 4. баШаљон у с. Ковачевцу и ради се на успосШављању управе опиШинске и војне, поиШо су поједина лица побеТла да не сарађују с нама, а Шо су председник опиШине, деловођа, кмеШ и команданШ ме-сШа...

УШорак. 2. мај 1944. Т. Дубона: Данас је запаљена кућа ВиШомира Савића из Дубоне, заШо иШо му син Милослав није се хШео одазваШи позиву за вежбу већ је побеТао у комунисШе. Ухваћен је парШизан МилуШин Марић... биће ликвидираан

Неколико месеци касније, четници спроводе нову хајку. У њиховом операцијском дневнику, опет читамо:

„ Чешвришак, 22. јуни 1944. Јодине М. Пожаревац.

ОШили смо у Мали Пожаревац и ручали. За то време дошао је командант Гоочанске бртаде и донео списак сумњивих лица из М. Пожареваца. Па основу тих Података стрељао је у М. Пожаревицу 12 лица који су били сумњиви као комунисти. Стрељање је извршила јуришна бригада.

Понедељак, 26. јуна 1944. Јодине Влашка.

Данас је извршен Претрес терена Дубона - Баровнице... Пре Поласка из Дубоне стрељали смо тројицу ухваћених комунисти. Стрељан је и Миливоје Обрадовић из Дубоне, који је Побеђао из јуришне бригаде”.

Стравичан покољ сељака у партизанском селу Друговцу лаконски је описан у истом дневнику:

„ Комунисти су Побижени, њих око 150, а једна мања ЈруПа ПобеЈла је у Правцу Горња ”,³⁴

После овог дивљања, човек може само да се запита: Како је могућно да је таква војска, под командом Михаиловића могла имати савезнике? Разуме се, ни терор, уместо борбе за ослобођење земље, није се могао дуго скривати. И то је један од елемената због којег су савезници били приморани да напусте Михаиловића и његове терористе.

Четничка сведочења - почев од врха - од Михаиловића - па преко других високих старешина - до најнижих - путем наређења, депеша, извештаја и сл. о њима самима, не само по суду истраживача него и обичног човека - читаоца - имају незаменљиву вредност. Каткад то сведочење о себи, а посебно о негативним радњама, могу да ублаже оно што је сурово, нечовечно и нељудско, да јачају, улепшају оно што је позитивно. Али кад се сведочи о себи - путем наредби и извештаја - све се „открије" и покаже у правој светости. А четници сведоче веома уверљиво, чињеницама - да су они - њихова организација и војска били постали терористи - и као организација и као војска. Извори, сведочења, другог порекла - савезничког или окупаторског, као и извори народноослободилачког покрета - само допуњују и сведоче оно што су четнички извори сами о себи рекли током свог постојања.

Дакле, четничка сведочењима о њима самима, о свему шта су чинили током рата, докле су „стигли" и зашто су пропали - имају највећу тежину и историјску вредност. Сами о себи дају најбољу слику. А та „слика" је у свему поражавајућа. Друга сведочења - из других извора самоје чине још уверљивијом.

Напомене

1. Зборник докумената о НОР, том XIV, књ. 3, стр. 101.
2. Исто, стр. 210, док. бр. 52. Види опширније у делу „Четнички тероризам” - покољ у Вранићу.
3. Исто, књ. 1, стр. 365, док. бр. 107.
4. Исто, стр. 545, бр. тел. 402 и 406 (Од Иштвана за ДМ)
5. Исто, стр. 591-2, док. бр. 161.
6. Исто, стр. 542, док. бр. 145, депеша бр. 272.
7. Исто, стр. 669-676, док. бр. 180.
8. Исто, стр. 810, депеше бр. 2328-2329.
9. Исто, књ. 3, стр. 414, док.бр. 84.
10. Исто, стр. 229-230, док. ур. 58.
11. Исто, стр. 267, док. бр. 64.
12. Исто, стр. 340-1, док. бр. 73.
13. Исто, стр. 432, док. бр. 84.
14. Исто, стр. 501-502, док. бр. 121,
15. Исто, стр. 685, док. бр. 177.
16. Исто, стр. 676, док. бр. 174.
17. Исто, стр. 706-707, док. бр. 186. Познато је да је Лазовић био не само целат него и наредбодавац целатима. Он је наредио покоље становника Друговца, Копљара и Болеча. Жали се на потчињене своме министру у тој четничкој беди, а о свом сиљцијству и терору „мудро ћ\ти”.
18. Исто, стр. 710-713, док. бр. 187.
19. Исто, стр. 718-719.
20. Исто, стр. 805, док. бр. 205.
21. Исто, стр. 815-816, док. бр. 210.
22. Исто, стр. 830, док. бр. 217.
23. Исто, стр. 806, док. бр. 206.
24. Исто, стр. 881, док. бр. 1, прилог 1.
25. Исто, стр. 886 - прилог I, док. бр. 2.
26. Исто, стр. 886, прилог I, док. бр. 2, фус. 3 (ф).
27. Исто, стр. 887, прилог I, док. бр. 4.
28. Исто, стр. 144-145.
29. Исто, стр. 151.
30. Исто, стр. 151.
31. Исто, стр. 291. и А ВИН. Ча, 112-1-14.
32. Исто, стр. 77-79.
33. Никола Миловановић, Издајчи. „Слово љубве”, Београд, 1983.
34. Исто, стр. 190.

ЛОВЋ

цгткње и-

Високо одликовање Павле Бурџић

Четнички командант г. Павле Бурџић којег је генерал Недић недавно промовисао у чин потпуковника и поберио му дужност немачког команданта Добровољачког корпуса добродошлице ол схране Врховне команде ких оружаних снага нарочито приказује за своје војничке врлине, те је одликовао од Фирера ордежом Жезла крста

Четнички командант Павле Бурџић, кога је Хитлер одликовао „Гвозденом крстом“

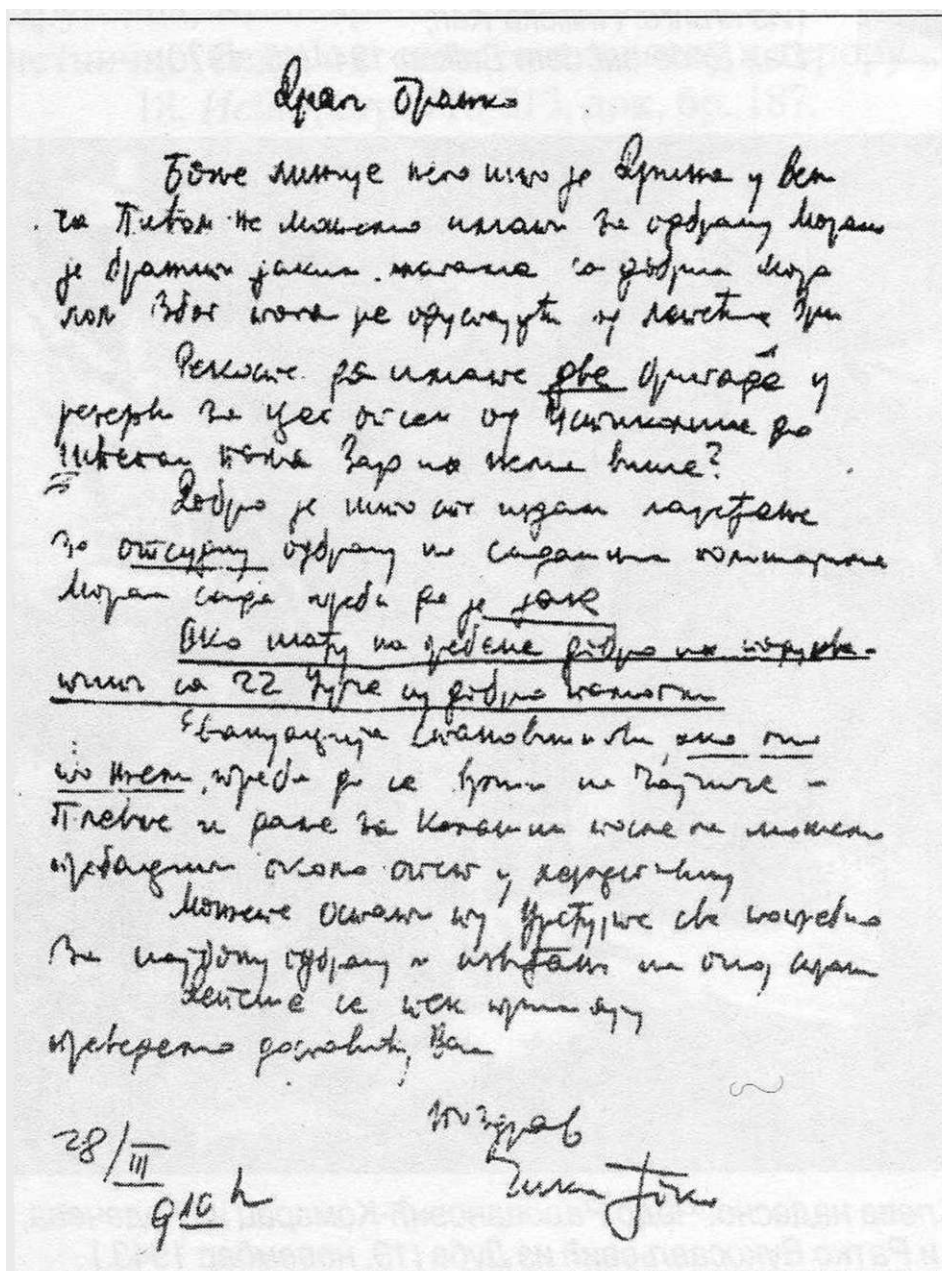
Ritmele 181. Infanterie (von l. Wende, четнички команданти Никола Калабић, Драгослав Рачић и Нешко Недић (Из књиге: Нацистичка Краљевина Србија, 1944/45, 1970))

Четници кољу непознату особу Слева надесно: Чедо Радовановић-Комарац из Годечева, Гвоздан Јовановић из Варде и Ратко Вукосављевић из Дуба (13. новембар 1943.)

Четнички командант у зајечарском крају разматра са немачким официцима план заједничке акције против припадника НОВЈ

Упутство, „Чика Ђока“
(Дража Михаиловић)
„Бранку“ (Захарију Остојићу)
за тражење помоћи од
броја 22 (Италијана)

28/III
910 h

myself
turn for

Познати колаборациониста, четнички војвода, командант Динарске четничке области, свештеник Момчило Ђујић (лево) са једним од својих господара

За Дражу Михаиловића
уништење Бихаћке Републике
била је опсесија

После конгреса четника у селу Бо. Дража Михаиловић (у средини) са Васићевим наследником у Четничкој врховној команди Александром-Ацом Аксентијевићем, припадником Југословенске националне странке Петра Живковића

Poštovani gospodine B-u..

Zahvalan sam Vam za obaveštenja, koja ste mi učinili o rezultatu Vaših razgovora sa Ekselencijom, u cilju vođenja jedne sa- jedničke borbe protivu partizana. U posebnim aktima, koji su Vam sa- jedno sa ovim pismom uručeni, sadržane su potrebne odluke u pogledu dovršenja ovih razgovora i zaključenja jednog željenog sporazuma. Ka- ni je, međutim, želja da se ovim pismom posabavim isključivo pit- - nje: učinjenog mi predloga od strane Ekselencije za moju ličnu posa- - tu i direktnog uređenja ovog narodnog posla, te Vas lepo molim, da budete ljubazni i da Ekselenciju upoznate sa sadržinom njegovom

1 - U prvome redu Vas molim, da u moje ime zahvalite Ekselenciji za ljubaznosti i pozivu, koji mi je preko Vas uputio. Čisto principi- - jelni razlozi, izgrađeni tokom ove četiri godine, ne dopuštaju mi, na- - žalost, da se ovome ljubaznom pozivu odazovem.

2 - Svakako mi je stalo, da Ekselenciju ubedite, da u konkretnom slučaju moja lična bezbednost ne dolazi pod pitanje. Jer, ja sam ap- - solutno uveren, da bi mi Ekselencija, na svome području, pružila bes- - preknu sigurnost i obezbeđenje.

3 - Tokom ove četiri godine, ja se nijednom prilikom nisam od- - vajao od svojih trupa. Tu okolinu, u kojoj komandanti, koje sam odmah upoznao sa sadržinom predloga Ekselencije, istekli i izričito se mo- - žili da mi u ovoj prilici ne odstupim od ustaljene tradicije trupa i - da izbegnem svako unošenje nemira u njihove redove.

Moleći Vas da budete veran tumač ovih razloga pred Ek- - selencijom, ja koristim ovu priliku, da preko Vas Ekselenciju umolim, da gospodi oficirima, kojima sam vođenje pregovora poverio, pokaže- - putu poverenje i da mi taj način omogući uspešno savršanje ovoga po- - sloja za korist oba naroda. Molim Vas isto tako, da potvrdite moju re- - šenost, da se u provođenju projektovanoga sporazuma, sajedno sa svo- - jim potčinjenim komandantima i trupama, striktno pridržavam svih u- - stanovljenja, koja gospoda delegati u ime Vrhovne komande budu prihvatili. Sa svoje strane, ja izražavam svoju radu i duboko uverenje, da - će mi ista ista dužna držanja vojničke častne reči biti proteti Ekselu- - cija, njegovi komandanti i trupe.

Saopštavajući sadržinu ovoga pisma Ekselenciji, molim Vas da mi izvolite izraziti moje poštovanje.

Ja sam zahvaljujem na poštovanju i naporima, što ih u- - mosite u ostvarenje ovoga po narod korisnog posla i verujem da ćete i u buduću u svakoj prilici i na svakom mestu umeti da poslušite in- - teresima naše otadžbine. Biće Vam priznanje, kada se, ne će izostati

srdačno Vas pozdravlja

Vas

General Dragoljub Mihailović

писто Драже Михаиловића адвокату Ранку Врашићу, четничком делегату за преговоре са усташким вођом Павелићем

Preuzvišenosti,

Preplavivši Srbiju i druge srpske pokrajine, komunistički val od nekoga vremena zapljuskuje i one pokrajine, koje nastanjuje hrvatski narod. On se sve više širi i, naročito poslednjih dana, preti da preplavi i te krajeve, onako isto kako je to bio slučaj u mimuloj godini sa srpskim krajevima. Prilikom prve audijencije, kojom ste donosiocu ovoga pisma učinili čast, imao je od prilike da obavesti Vašu Preuzvišenost o svima nevoljama i patnjama, što ih je komunizam prouzrokovao srpskome narodu u toku nekoliko minulih meseci.

Osećajući u ovim časovima potrebu da, pored ostalih, i Vašoj Preuzvišenosti, kao duhovnome vođi hrvatskoga naroda, skrenem pažnju na sve strahote eventualnog komunističkog osvajanja hrvatskoga prostora, meni je čast da u prilogu dostavim Vašoj Preuzvišenosti jedan memoar u kome su izložena moja gledišta na sadašnji vojni i politički položaj. Donosilac ovoga pisma biće Vašoj Ekselenciji na raspoloženju za eventualna dalja obaveštenja.

Bez obzira na sve one momente i okolnosti, koji su nas ili koji bi nas mogli deliti, ja smatram za svoju dužnost, da zamolim i Vašu Preuzvišenost, da uloži sav svoj uticaj i sve svoje napore u cilju aktiviranja svih nacionalnih snaga hrvatskoga naroda u borbi protiv boljševizma. Upućujući Vam ovu molbu, ja želim da verujem, da će Vaša Preuzvišenost, idući stopama svojih velikih prethodnika, odgovoriti svim onim istorijskim dužnostima i zadacima, koji se pred Vašu Preuzvišenost postavljaju u današnjim teškim vremenima. Jer, od pravilnoga shvatanja tih dužnosti i zadataka sa strane Vaše Preuzvišenosti zavisiće i mesto, što će ga istorija hrišćanstva, a napose hrvatskoga naroda, Vašoj Preuzvišenosti dodeliti.

U tom verovanju i nadi, ja preporučujem Vašoj blagorazumnoj pažnji donosioca ovoga pisma i molim Vašu Preuzvišenost, da i ovom prilikom primi izraze mog osobitoga poštovanja.

Vrhovna Komanda. 15 aprila 1945.

armijski general

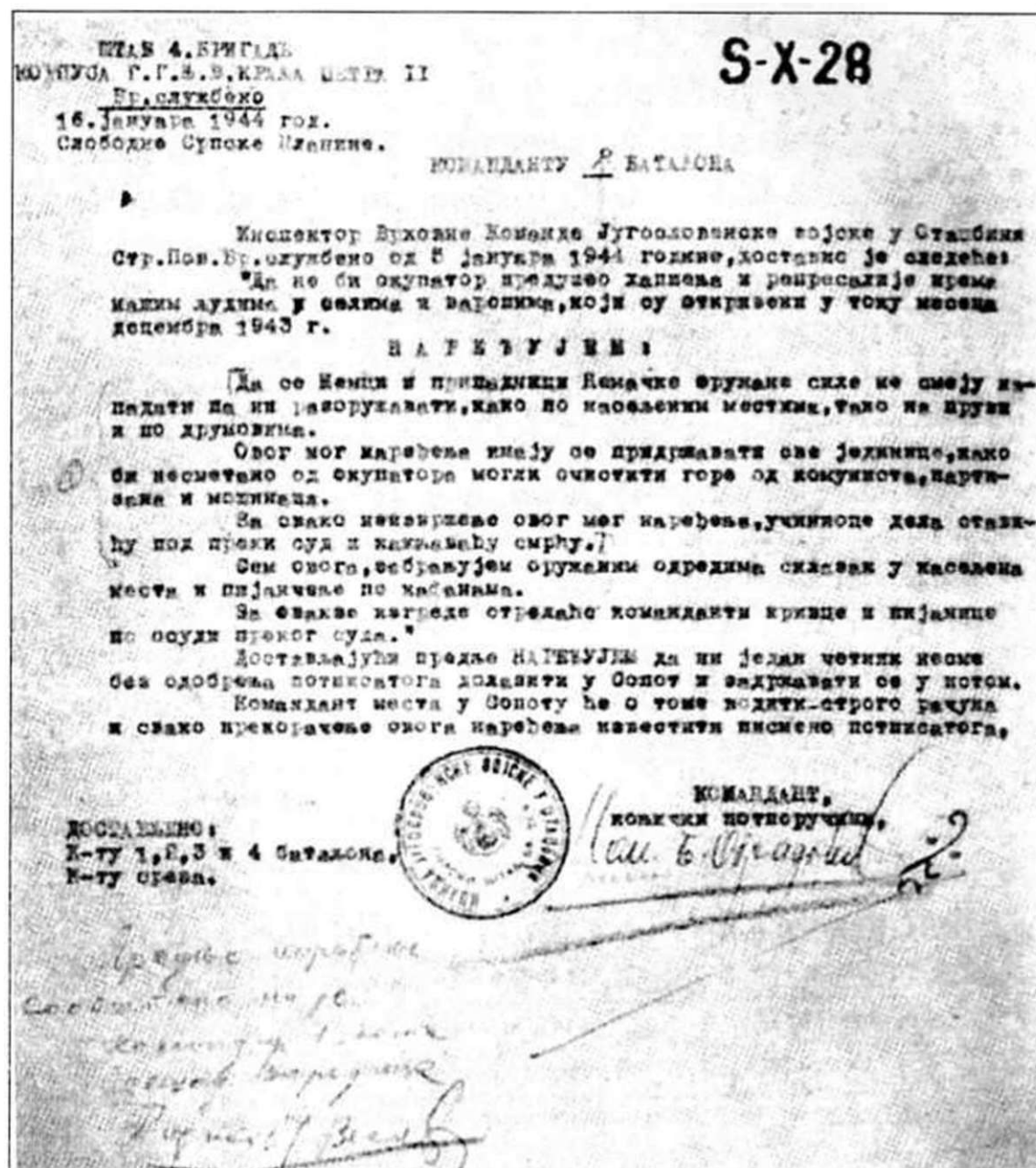
Đurađ D. Mikanović

Njegovo Preuzvišenosti

č-ru ALOJZIJU STEPINCU,
nadbiskupu zagrebačkom i metropoliti hrvatskom

Z a g r e b

Позив у заједничку борбу против сопственог народа: писмо Драже Шхаиловића надбискупу Алојзију Степинцу

Резултат споразума четничких команданата са немачким окупатором: „наређујем да се Немци и припадници немачке оружане силе не смеју нападати на ни разоружавати...”

Драги Мате,
 За твоје комуниста молим те
 добро да свариш и повериш мени да је
 бар 3 човека и да не буде који да ће да
 се давају. Титуш Тери, Милетић, Ђокић
 на Београд и Милорада Терића
 па ако они могу да се дају као
 комуниста онда највише
 због тога у Јасеници 3, Попучке 2,
 Тарић 2, Гоабовица 2, Кожа Тарић
 и Звиза на доведице

и за која је Стаљиница. Менаџер
 такође јак другачије укрса, још
 у Јасеницима, код Стаљина. Не
 се враћају док задатак не свр-
 шени.

Њених десетор за крајина
 Хрватској востанак док се сви
 враћају довиће

Поздрављају ме све а повојни
 24.4.43 г.

С.С.А.

29/40

ГИР 167

Ускршња честитка четничког команданта горске-краљеве гарде Николе Калаоућа:
 „закољите у Јасеници 3, Попучке 2, Тарић 2, Гоабовица 2...”

Каме су
најмилије
обележје
четничких
злочинаца
(на фотографији
су четници из
ваљевског
краја)

Милојка Пантић из Вранића
на дан венчања: била је припадник
НОГЈ, па су четници њу и целу њену
породицу од десет чланова заклали
између 20. и 21. децембра 1943.

Четници
у околини
Ваљева кољу
непознату
жртву

Фотографија коју су пронашли
официри ОЗН-е 1. пролетерског
ударног корпуса НОВЈ код једног
убијеног четничког комаданта
(код Косјерића) средином
септембра 1944.

Омладинка Дара Пауновић (у средини) са мајком Сибинком и оцем Гојком. Дару су заклали четници марта 1943, лошто су је претходно подвргли мукама. Исте ноћи четници су заклали и њену мајку, коју су потом бацили ујаму Рудника у Доњој Горевници. Када је дошао да се интересује за судбину своје супруге и кћерке Гојко је прошао на сличан начин - четници су заклали и њега.

Слева надесно: командант бригаде (име непознато) у 1. равногорском четничком корпусу, капетан Звонко Вучковић, командант 1. равногорског корпуса, Дража Михаиловић, пуковник Бејли, члан британске војне мисије, сељак Анђелковић, припадник четничког покрета и Крста Кљајић, командант 2. таковске четничке бригаде

Четнички кољач звани „Кереја“ из групе Расинско-топличких корпуса војводе Драгутина Кесеровића (у ре/ону Крушевца, 1944.)

Један од изразитих сарадника с немачким окупатором у Босни био је четнички командант Урош Дреновић. Овде га видимо заједно са домобранима и усташама

Дража Михаиловић (у шубари); десно од њега је Драгиша Васић

Дража Михаиловић
са лисицама на рукама

Четнички
командант са
италијанским
фашистичким
официром у
четвртој
непријатељској
офанзиви

3 9

НАЦИОНАЛНО-ОСТАТОКОВИ
ГОРСКИ ШТАБ
Бр. 65
28.1.1945 год.
СРЕДНОГ СРПСКОГ ПЛАНИНА

НА ЦЕЛИНСКОМ ШТАБА ВРХОВНЕ КОМАНДЕ.-

На основу дописног саопштења састављеног од 21. јануара 1945 године у с. Чардак са Заповедником Августинцем Демјаном и са њиме постигнутог споразума следеће садржине:

На дан 24. јануара 1945 године у с. Чардак споразумљиво састављено је: Командант Смедерског корпуса мајор Давидовић и Заповедник го Чардака Августинца Демјановић следеће:

- 1/- Да се прегледно поведе,
- 2/- Сигурност путева и кривих саобраћаја,
- 3/- Заједничка борба противу криминала,
- 4/- Сваки под својим заставом,
- 5/- Да се обострано извојашне врате својим кућама,
- 6/- Сваке у својој земљи,
- 7/- Прелаз кроз свако по одобрењу,
- 8/- Заједничке патроле друштва и заједничко расправљање криваца и тити, да обе стране суде кривцу и
- 9/- Обе стране кривцу своје постојаности.

Н.П. Командант Смедерског корпуса
Мајор Мил.О.Давидовић с.р.
Заповедник Августинца Демјановић с.р.

Може да се резултат преговора саопшти свима јединицама како да се и даље врши напори реквизицију и тиме довели у питање одређених постигнутих споразума.

Може да се ова сматра као КРИС УМНО !

КОМАНДАНТ МАЈОР
Мил.О.Давидовић

Споразум између усташа и четника склопљен према личном наређењу Драже
Михаиловића

Четници са својим господарима - немачким окупатором

Dr. Reg. _____

PROPUTNICA

BH-X-672 673 -

za zapovjednika četničkog puka "Manjača" g.VUKAŠINA MARČETIĆA i zapovjednika 1.bataljona čet.puka "Manjača" g.MIŠIĆA JOVANA, - koji sa 8 /osam/ četnika idu na konferenciju u selo Grabsku, kotar Doboј, - radi biranja zajedničke uprave, koja će imati zadaću da suradjuje sa hrvatskom vladom, kao jedinstveno predstavništvo četnika na ovom području.

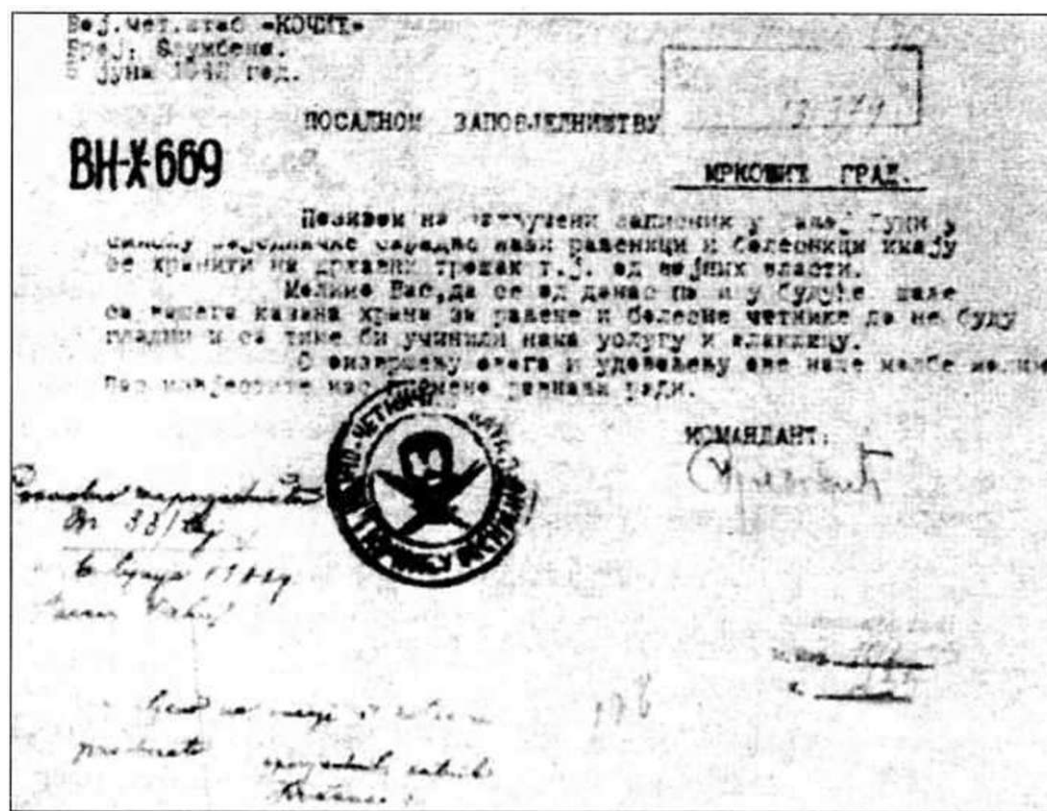
Svim usputnim vlastima naredjuje se da imenovanima izadju u svemu u susret i da im ne čine smetnje, već po potrebi ukažu pomoć. -

29.- VI.- 1942.g
Banja Luka

Zapovjednik Pukovnik
(Brezović)

13.345

Факсимил документа о споразуму четничког команданта Уроша Дреновића са усташким представницима из Мркоњић - Гоада (А-VН. к пет. бр. 2-2/2)

Факсимил захтева
команданта четничког
одреда „Кочић“ Уроша
Дреновића од 5. јуна 1942.
усташко - домобранској
команди у Мркоњић - Граду
за лечење болесних и
рањених четника (А-VII, к.
234, пер. бр. 10-2/3)

Факсимил депеше Драже
Михаиловића од
14. децембра 1942. капетану
Драгославу Рачићу (Ђорђе)
за ликвидацију припадника
НОП у Подгорини (А-VII,
к.299, пер. бр. 17-1/6)

[Handwritten text in Cyrillic script, likely a telegram or letter, dated 4-933. The text discusses military matters and the situation of the Chetniks.]

[Stamp: 15 децембра 1942]

[Handwritten signature and date: 4-105]

Рађено у канцеларији Народног Одбора
у селу Вранићу, брва Посавски.
12 маја 1946 год.

ЗАПИСНИК

О баслушању сведока Ангелине Матић, државнице из села Вранића, по
предмету прогона грађана 1943 године у селу од стране четника ДМ.

Испитани: Раја Јовановић
Записничар: Јубиљна Арсенић

I. ОПШТА ПИТАЊА:

Зовем се Ангелина Матић, удана за се-
ла Вранића, селва Посавског. Рођена сам 1920 године у Врани-
ћу од оца Јубиљна Тривића и мајке Јулијане рођ. Јоковић. Удо-
ва сам са једном децом. Стам и сам становник Вранића. Пис-
мена сам. Српкиња, држављанин Југославије. Нисам никада камавала.

II. СТВАРНА ПИТАЊА:

Питање: Ангелино да каже
о кладању својих укућана?

Знам да су између 20 и 21 децем-
бра 1943 године четници Драге Михаиловића извршили мас-
овни погром у селу Вранићу и том приликом у мојој ку-
ћи задржали пет особа: оштра ми Петра, оштраву Марку,
деверја Милу, занау Катарицу и Ангелину. Критичнога да
и сам отиша код оца и када сам се вратила кући наш-
ла сам повезане и повезане у кошуку оштраву ми и оштра
занау. Оштра ми и његовог оца су викали у другој
кући у истом дворишту.

Када сам викала на оштраву Марку
која је са своје две кћери била везана, кажала је мо-
та и главе су ми оштра биле везане. Мама тако да
су сасвим напоређене. Такође је овакоме био убој ми
на левој слепоочници и на неколико места по глави
и ј. оштраву делу тела.

Целу кућу су испревертали и попла-
чили све ствари што су ми се свикале. Такође су са
вана посматрали оштраву и побацили по улици.

Напомињем да су четници Драге Ми-
хаиловића те ноћи прво свиквали моје две занау. Кат-
рицу и Ангелину па су их онда камавали. Како је
напомињем признао лично и сам извршила тога злочина
Милорад Судимац зв. "Усташа", кога је народ после о-
штрава ликвидирао нареду улица.

Приликом кладања рекао је четници
Велимир Вихентијевић и Дражевић: "Сагнати се да се ја
не мучим" те је тако наредило моме свекру да се сагнати
после чепа и је камавал заклао.

Мој муж Мила Матић је био 1941
год. у одредима Народно-ослободилачке војске, па је
се после неколико месеци вратио и опет отишао 1943
године у НОВ, те су нас оштра због тога четници оштраво
прогнали. Могао сам оштра четници Драге Михаиловића 1943
године успети да узврате, када је дошао кући да се оштра
тако оштра и предали су га у село Дражевића канцелари-
ма а оштра су га даље опровели Специјалној полицији у
Београд, те је најузад од стране Немца оштра и оштра
у село Чумић код Крагујевца. Четници су га прода-
ли тада оштра полицији односно Немцима за 300 пукчане
матала.

Виком камавал штада камавал. Мога ми је прочитати
и свикарам га оштра.

Испитани: Ангелина Матић

ВНХ-14 ¹⁴ / Чика Ђоки, ЛПН 16/3
 Наредно саи за артиљерију. Дои
 са Чрпни Тржк мрсе Канџово и с
 Јуеи аје, артиљерија из ове презе
 кинг брора до Артиљерија и мо артиљери
 и Канџово.
 Један до са з артиљерија, 1 мрсе
 Канџово и 1 мрсе 37 м
 артиљерија са артиљерија за артиљерију
 артиљерија Канџово артиљерија са
 на брор.
 Једна канџа до са артиљерија.
 з артиљерија и артиљерија артиљерија
 до са Чрпни Тржк и на артиљерија
 са се Јоки Артиљерија и артиљерија у
 артиљерија брора са артиљерија на брор
 на Чика Ђоки.
 2 артиљерија са артиљерија брора 22
 артиљерија артиљерија артиљерија са
 на артиљерија. Ј артиљерија артиљерија
 артиљерија артиљерија артиљерија са артиљерија
 артиљерија артиљерија артиљерија. Ј
 на артиљерија артиљерија артиљерија са артиљерија
 артиљерија 22 артиљерија артиљерија у
 артиљерија артиљерија артиљерија са артиљерија
 артиљерија артиљерија артиљерија са артиљерија
 артиљерија артиљерија артиљерија са артиљерија
 артиљерија артиљерија артиљерија са артиљерија

Факсимил извештаја мајора Захарија Остојића од 6. априла 1943 Дражи Михаиловићу
 (Чика Ђоки) о сарадњи с италијанским трупама (бр. 22) наДрини (А-V11, к.231. пер. бр. 16-2)

Борђије Лашић (први с десна), шеф немачке војне управе за Црну Гору пуковник Хајнке (трећи с десна) и Јаков Јововић (други слева) у Подгорици (Титограду) у пролеће 1944.

Стево Дамјановић - Леко, командант Мајевачког четничког корпуса (у средини), с немачким СС официром на Мајевици у пролеће 1944.

(BR 5)

10998

НАРЕДБА

КОМАНДАНТА II МИЛЕШЕВСКОГ КОРПУСА ЗА 19 ЈУНИ 1941 ГОДИНЕ.

Лично сам осудио на смрт и стрељао комунистичке симпатизере и активно комунистичке чланове у позadini и то:

- 1.-Г-ђу Добрицу Мичијевић, професорку из Нове Вароши, активног комунистичког радника у позadini, шефа обавештајног, организаторског и пропагандног центра за град Нову Варош и ср.Новозаврског. Пре месец дана лично се састала са во.ом комунистичке гериле из ср.Новозаврског на Ходињој Стени, где је добила инструкције за рад. Прикупила је сву пошту комунистичких симпатизера и свих њених из Нове Вароши и одавала комунистима, а обратом, привлаче од њих. Издала је до детаља распоред свих наших јединица у Новој Вароши комунистима и била је у комунистичком нападу на Нову Варош, те је о овоме обавестила све комунистичке организације. Организовала је комунистичку мрежу у Новој Вароши и срезу, отварајући неколико потцентра. Напомињем да и. је постојала наша доброту ка-да смо јој извог опростили по њеној предаји на комунистичких резола.
- 2.-Г-ђу Милу Ковачевић, шефа комунистичког потцентра бр.1. за северни део Нове Вароши и одржава везе са Куделинцима, комунистички оријентисаним. Писмено је извештавала комунисте о распореду четничких снага, активно је одржавала везу са њима, давала инструкције за рад комунистичким симпатизерима у Новој Вароши и била је активан комунистички члан у савезу.
- 3.-Г-ђу Драгицу Борковић, шефа потцентра бр.2. за јужни део Нове Вароши. Писмено је извештавала комунисте о броју и распореду четничких снага, давала инструкције за рад комунистичким симпатизерима у Новој Вароши, вршила комунистичку пропаганду и била активан комунистички члан у позadini.
- 4.-Г. Лековића Миле, активног комунистичког члана у позadini и у служби комунистичког центра г-ђе Добрице Мичијевић из Нове Вароши.
- 5.-Г. Виторовића Јуба, из Нове Вароши, активног комунистичког члана у позadini и у служби потцентра бр.1. г-ње Миле Ковачевић.
- 6.-Г. Милоша Петрића са Тикве, активног комунистичког члана у позadini. Одлуча веза са комунистима и у служби комунистичког центра г-ђе Добрице Мичијевић.
- 7.-Г. Милорада Пушицу из с. Државица, активног комунистичког члана и одржава везе са комунистичком герилом у ср.Новозаврском.
- 8.-Г. Глину Гујамичкића из с. Комарна, активног комунистичког члана у позadini, комунистичког организатора и одржава везе са комунистичком герилом у ср.Новозаврском.
- 9.-Г-цу Петру Пурин из с. Радијевића, активног комунистичког радника у позadini и организатора убиства поч. савезника Реле Пурин.
- 10.-Г-цу Станиславу Ј. Пурин из с. Радијевића, активног комунистичког члана у позadini и организатора убиства поч. савезника Реле Пурин.

Напред наведеним изнео сам смртну пресуду на основу конкретних чињеница и тачних података о њиховом разном комунистичком раду у ср.Новозаврском а све протиса наше организације.

Стављам до знања народу мога поддржа да бу стрељати свимог оних грађана, који активно потпомажу рад комуниста.

Ја и моји храбри борци нећемо никада дозволити да се убијају наше најистинитији људи, да се пале куће и злостављају чистоти грађани.

За свако убиство наших људи вратићемо десетодупло.

Командант, капетан

(112)

(113)

(114)

(115)

(116)

(117)

(118)

(119)

(120)

(121)

(122)

(123)

(124)

(125)

(126)

(127)

(128)

(129)

(130)

(131)

(132)

(133)

(134)

(135)

(136)

(137)

(138)

(139)

(140)

(141)

(142)

(143)

(144)

(145)

(146)

(147)

(148)

(149)

(150)

(151)

(152)

(153)

(154)

(155)

(156)

(157)

(158)

(159)

(160)

(161)

(162)

(163)

(164)

(165)

(166)

(167)

(168)

(169)

(170)

(171)

(172)

(173)

(174)

(175)

(176)

(177)

(178)

(179)

(180)

(181)

(182)

(183)

(184)

(185)

(186)

(187)

(188)

(189)

(190)

(191)

(192)

(193)

(194)

(195)

(196)

(197)

(198)

(199)

(200)

Факсимил наредбе четничког команданта 2. милешевског корпуса капетана Вука Калаитовића, која почиње реченицом: „Лично сам осудио на смрти стрељао... Идаље: "За свакоубиство наших људи узвратићемо десетодупло." Очевидно, Калаитовић се угледао на немачког маршала Кајтела који је издао наредбу о стрељању 100 Срба за 1 убијеног Немца!

СТАВ
ОПШТИНАСКИХ ЧЕТНИЦИХ
ОПШТИНА
ОПШТИНАСКИ БР. 113
Београд, 1942 год.
Београд

БЕЛ 6
СБ-1167

ГОСПОДИНУ МИНИСТРУ ВОЈСКЕ И МОРИНАРЕ И ВАЗДУХОПЛОТНА

Према провереним подацима, установљено је:

Да се варом Пријепове није одављало четничкој организацији, него је чам радило и противу не, као што је и да се растури и оно што је створено. Као противници наше организације, а великом подршци комуниста, нарочито су се истали:

СРЕТЕН ВУКОСАВЉЕВИЋ, бивши народни посланик и секретар и председник Општинског комитета;

ЈАКША О. БОГДАНОВИЋ, адвокат и кандидат за општинског посланика. Обављачица из Пријепове.

Они су били чланица и нектар рада противу четника и њихове организације.

РАДИЦА М. МИОДРАГОВИЋ, учитељка из села Кошарата, савез Пријепове. Као учитељка врло се негативно показује у раду за четнике, настојећи да што више није комуниста у овом селу. Именована се јавно изјављује да поноси свог брата и његовом погинућом, који је погинуо као комуниста.

МИЛИЈА ТОКОВИЋ, школски надзорник из Пријепове, који је у свом свиду партија и фракција, највећи пријатељ комуниста. Како и његова жена, која је била комуниста, а његова деца су била у партији, такође су била комунисти.

У Пријепову постоје два активна официра, који се веома хтеју одзвати на савезу наше организације, када су и неколико пута позивани на то:

МИЛОШ ПАЈЕВИЋ, активни припадник мајора Пријепове, који је био у Крави, приликом капитулације као дивизија, допринио да се његов тим је иста тим приликом/капитулације/ предао комунистима. Како и његова жена, која је била комуниста, а његова деца су била у партији, такође су била комунисти.

ТОМАС ПАЈЕВИЋ, који је био у Крави, приликом капитулације као дивизија, допринио да се његов тим је иста тим приликом/капитулације/ предао комунистима. Како и његова жена, која је била комуниста, а његова деца су била у партији, такође су била комунисти.

ДУШАН М. МИОДРАГОВИЋ, активни пензионер, поручник, бивши учитељ, који је био у Крави, приликом капитулације као дивизија, допринио да се његов тим је иста тим приликом/капитулације/ предао комунистима. Како и његова жена, која је била комуниста, а његова деца су била у партији, такође су била комунисти.

Према преданим подацима, мишљења сам и предајем, да се:

А/ СРЕТЕН ВУКОСАВЉЕВИЋ, ЈАКША О. БОГДАНОВИЋ, РАДИЦА М. МИОДРАГОВИЋ и МИЛИЈА ТОКОВИЋ, ставе под слово "З", о тим да се претходно Токовић и Богдановић, који су били у Крави, приликом капитулације као дивизија, допринио да се његов тим је иста тим приликом/капитулације/ предао комунистима. Како и његова жена, која је била комуниста, а његова деца су била у партији, такође су била комунисти.

Б/ Две чланице активног официра мајора Пајевића и поручника Милоша Пајевића, због издајства Крава и Отаџбине и Гахова Заклетва, а над мајором Пајевићем прикеси слово "З".

О молбом на удовољење.

КОМАНДАНТ МАЈОР,
Пав. И. Ђуришић

Михаиловићев командант Павле Ђуришић, носилац немачког „гвозденогкрста“. тражида се под слово „З“ ставе Сретен Вукосављевић, професор универзитета и други симпатизери НОП-а.

Софија Ристић, домаћица из Манојловца. Њена кућа је од новембра 1942. била седиште 1. шумадијског НОП одреда „Милан Благојевић“. Њеног супруга Радојицу заклали су четници децембра 1943. због сарадње са НОП. Софија је хапшена више пута, а кад су четници издајом сазнали да се у њеној кући налази склониште, упали су марта 1944. у њен дом и на очиглед деце је страховито мучили. Софија је све муке издржала и одбила да призна где се налази склониште, па су је на крају заклали. За народног хероја Југославије проглашена је 9. октобра 1953.

Миленија и Радивоје Бркић из села Друговца, свекрва и свекар Милеве Бркић, живи су бачени уватру 29. априла 1944, заједно са својом снахом Милевом

Четничка четворка
непосредно пред клање
непознате жртве
у источној Србији (1944)

Четник у Драгачеву 1943.
коље припадника НОП-а

Ваша команда

30 септембра 1944

17.30

Команданту II, III и V корпуса

Претстоји нам покрет сутра у циљу ослобађања путама Милеванику.
Завезост за овај покрет добијате у току ноћи.
Пошто се на отоску Гарије цело местимично купкавање због чега не
можемо обзиром на присуство немачких јединица да као комунисти у току ноћи
издајемо у коментима слабијом снагом то у току ноћи не јединице морају
имати пуно обрадење бојним вештачима и то:
1/ Велеаски корпус затварајући пут од засеканца путница у Дебелу
на путу Шини'ан 2 км дужице и дугу Дубоке реке.
2/ II корпус затварајући свој отоски фронт а тако исто и III корпус
- Велеаски корпус улазиће у део са Немцима у Дебелу.
у случају немачких/или јединица/ буду вештачима/или/ новинар
II корпус у село Велеаско
Велеаски корпус а штаб групе у село Гарије.
III корпус остаје у Велеаску.

Нач. шт. кан. Ком. В. КУСОВИЋ.

Факсимил наређења потпуковника Драгослава Рачића, команданта 4. групе јуришних четничких корпуса, од 30. септембра 1944, за сарадњу са немачким окупатором у западној Србији

Od Debol Br. 185 od 7 maj. U 3 časova, 6 maja celog dana vodili smo teške borbe na prostoru Varde. Račanske brigade napadale su bolnicu u selu Godečevu. Prednja račanska i oplamačka brigada zauzele su Vardu. Putem od Varde preko Jelove Gore ogromne kolone crvenih jačine oko 5000 ljudi sa mnogo komora isvlačile su se pod borbom. Na putu od Varde do Kondera ponavljam Kondera ovu kolonu napadale su naše brigade, Jotićevci i Bugari i nekoliko nemačkih tenkova. Kolone crvenih i pored toga prodiru u pravcu Kadinjače i Ponikva. Nastavak.

Od Debol Br. 185 od 7 maja. Nastavak. Celu noć vode se borbe sa tom kolonom. Bugarska artiljerija iz Duba stalno dejstvuje. Raspored mojih brigada jutro: Zlatiborska Kilberje, Ušićka Jelova Gora. Račanske oko Varde. Leteča i štabovi korpusa u Jeloviku. Današ će se poći sa crvenima u pravcu Kadinjače. Držka je stalno samnom.

Od Debol Br. 186 od 8 maja. Celog dana 7-og maja, Nemci, Bugari, Dobrovoljci i naše zlatiboracke, i račanske brigade vodili su jaku borbu sa kolonama crvenih na prostoru Bolotuša, Biowka, Kadinjača, Zaglavak, Dub. Bugarska artiljerija dejstvuje vrlo uspešno. Odred nemačkih padobranaca na Kadinjači nanio mnogo gubitaka crvenima. Po prikupljenim podacima na brzu ruku na prostoru Ponikava ima oko 500 komunističkih borbe. U toku noći crveni odstupaju u neredu preko Gore u pravcu Zaovina i Mokre Gore a izvesni delovi u pravcu Sljivovica. O-pupator ih goni. Sa brigadama produžujem gonjenje. Juče smo ubili ili zarobili najmanje 80 komunista.

Факсимил групедепеша капетана Душана Радовића (Дебол), команданта Златиборског четничког корпуса, о сарадњи с немачким и бугарским трупама и љотићевцима у борби против 2. и 5. ударне дивизије НОВЈ

Br. 53

D. MIHAILOVIĆ U SARADNJI S NEMCIMA,
BUGARIMA I NEDIĆEVcima

AP/II
10/7-1 i 2. 18.

Br. 88¹

25. III oko 19 h primio sam u Užicu sledeću količinu municije:

60.000	metaka pušane municije	7,9
37.000	- mitraljeske municije	7,9
9.000	- pušane municije (engleske)	7,7
21.150	- mitraljeske municije (holandske)	6,5
16.640	- za M. P. 9 mm	
400	bombi za bacač 81 mm	
400	- - - 45 mm	

Obećano nam je još 30.000 metaka pušane municije. Dobićemo čim transport stigne Užice.

Kako je put kod Prilike bio zatvoren od komunista to sam kamione ostavio u Požezi a ja sam sa malim autom prebacio 9.000 metaka malom Eriču i Kalči Markoviću.

Municiju sam do rudnika prebacio tek 26. III oko 17 h.

Zlatibor je od 24. III potpuno prazan od komunista. Bugari i poljska straža drže liniju Bela Reka-Zbojštica. Tri bugarske kolone u jačini od po jednog bataljona krenule su u zoru 25. III prema jugu sa linije Užice-Požega. Kolone su 26. III uveče stigle na liniju Katiči-Prilike.

Dobrovoljački puk Marisava Petrovića razbijen je od strane komunista 25. III uveče kod s. Sivčine. Dobrovoljci su se povukli na rudnik gde se i sada nalaze.

Bugarski bataljon pod komandom majora Haralanpijeva primio je isto veče borbu sa partizanima. Komunisti su bili nadmoćniji i Bugari su se povukli u Ivanjicu.

Za sada u okolini Ivanjice nalaze se sledeće snage: Cvetić i Marković na liniji Mučanj-Kušići, jedan bataljon Bugara Katiči, jedan bataljon Bugara Prilike plus 4 tenka, rudnik puk dobrovoljaca dve čete Ruša i 4 tenka, Ivanjica tri bataljona Bugara i dve čete Nemaca koji su ovog momenta stigli.

Pavle Marković (zlatiborska četa) juče popodne bio je u Brekovu i odmah krenuo dalje za Šarenik. Javiće se ovde radi popune municije. Kako komunisti nadiru ka JI tj. prema ibarskoj dolini to sam još prošle noći intervenisao u Beogradu da se Ibar posedne. To će i biti učinjeno. Takođe će i trupe iz Senice biti pomerene ka istoku ka Radkoj.

Nemci i Bugari imaju zadatak da gone partizane i dalje. Oni traže da Cvetić i Marković obezbede desno krilo da se komunisti ne bi izvukli prema Sjenici.

27 III 44.

Radovan.²

Br. 6
27. marta u 18 časova

G. Radovane,

dobili smo Vaš izveštaj od 27. marta (pisan u 8.30 časova). Dobro je da su D. SDS. N. i B. krenuli u napad.

Nalim snagama naredeno da preduzmu najenergičnije napade sa svih skoro strana.

Sam toga preduzete su mere da se komunisti napadnu ako bi od Ivanjice prodžili na istok u Studenički srez.

Za Ajdačića, ako je krenuo južno od Požege, poslali smo naređenje da se prikupi u Dragačevu odakle nam ga je najlakše upotrebiti u kome se pravcu pojavi potreba.

Nemojte ga prebacivati automobilima.

Vrlo dobro ste uspeli u pogledu municije. Nastanite da još izvučete. Dodelite jednu izvesnu količinu kapetanu Đukiću, koji se nalazi u Notraži. Ovo je potrebno i za jedinice koje treba ovde da još pristignu.

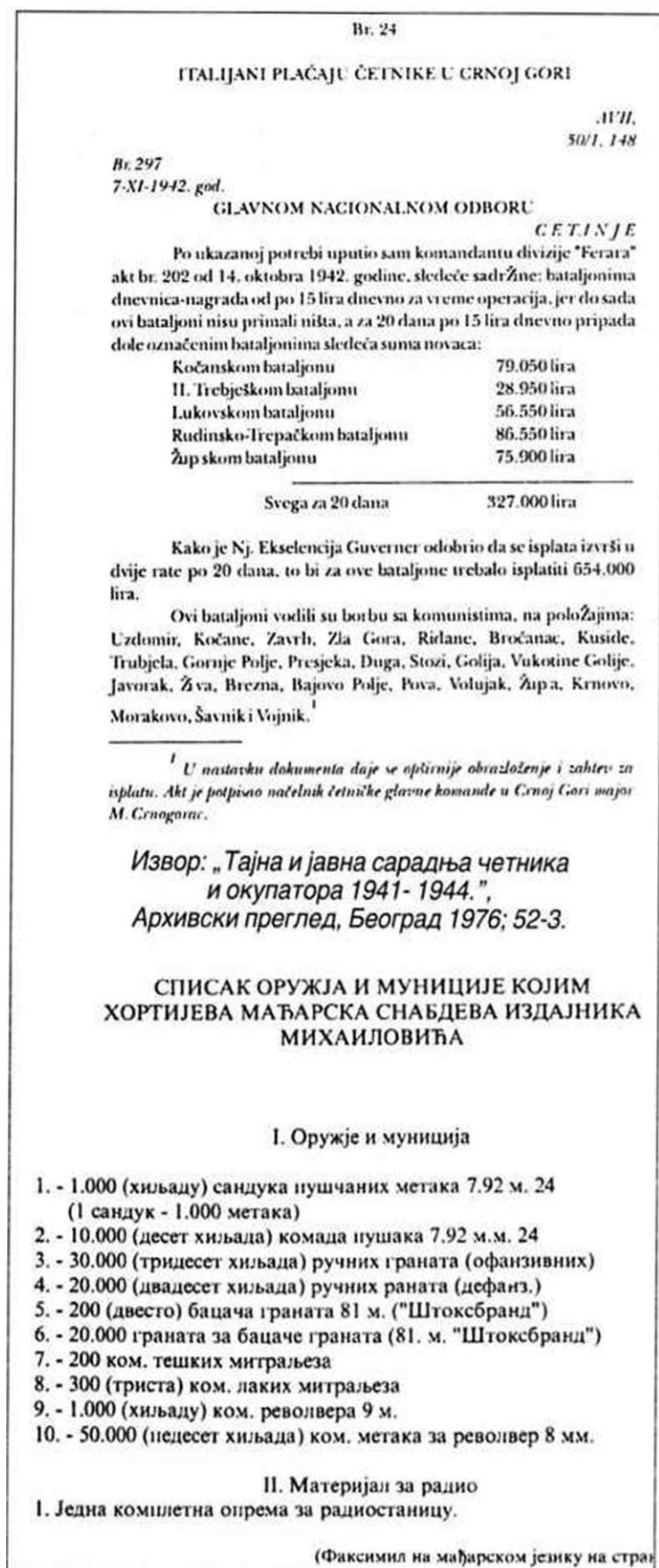
M. P.

Pozdrav, 88-

¹ Br. 88 - U tom trenutku lično za D. Mihailovića.

² Pseudonim za Privi Ratomira, komandanta četničke Kolubarske brigade.

Извор: „ I ајна ијавна сарадња четника и окупатора 1941-1944." Архивски преглед. Београд 1976:97-8.

Извор: проф. Јован Павићевић: „Драгољуб Дража Михаиловић - ТАЈНИ АГЕНТ ВЕРМАХТАБеоград 1995:165

Осам од укупно десет споменика подигнутих Пантићима које су четници заклапи у селу Вранићу у ноћи 20. на 21. децембра 1943. године

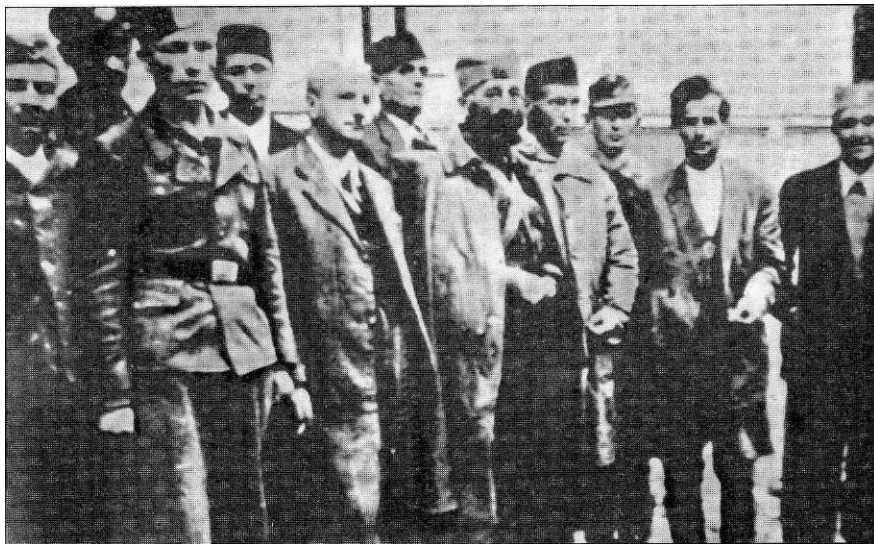
" О рокиопЈта Ја1Јш НаНјан5к1т оПсЈпта и »Зрјзки рок!она«
рје:
»Котан(1ап1и агтјје Балтаси регзјзк! 6ал1т
бспегали Могеар! ЈГште рег515к1 6Шт
есегали Г^огана 1п рег515ка сЈПта, <Јуа 5геђг. рава
рикоупЈки Ни50 бгећпо апНкпо огигје
рикоупЈки Каг1а, Пите рег515к1 6ЈНг
рикоуп!ки Се1ећгано. јебан 6Шт 1 је<1па г1а1па Јип1а
тајогн cle МаИеЈби 1г1 6Шта, г1а1ш ка1,
оерНса га еозроЈли, јес3па г1а1па Гип1а
је<1ап 6Шт 1 10.000 Нга
бе1ПГ 6Шта, јес3ап агећгп рав
јес!ап 6Шт
јес!ап 6Шт
Јуе г1а1пе Гип1е, је<Јап 5егу!г врећг.
<Јуа сЈНта, бгећпП ројав 2еп5к1
једап 6Шт
јесЈап бгећгп! 5егуЈ5«
(АгШу VII, гсе. ћг. 7/10, к. 231). УјкН док. 1-т. 175, (аб. в 1 Док. ћг. 101.
85 2hora1к, 1от XIV, кпЈ. 1 545.

Живко Топаловић

Четнички кољач са надимком, "Ђаво"
из Пожешког корпуса. поред Западне
Мораве код Трстеника.
улето 1944. године

У Бијељини, јесен 1944. године. Дража је 27. септембра пребегао из Србије у Босну. На фотографији: Дража (у средини), лево од њега пуковник САД Мак Дауел, десно (гологлав) муслимански „посланик“ Мехмед-бег Пашић, а око њих делегати Немаца, усташа. Српске државне гарде и Српског добровољачког корпуса.

Генерал Светомир Ђукић, четнички командант Северних покрајина (Славонија и Војводина) - у средини са брадом. Он је био Дражин вођа делегације на преговорима са Павелићем, априла 1945. године, од кога је тражио (идобио) помоћ за лечење рањеника, храну и муницију. Са усташама је побегао из земље, а кад су у јесен 2002. године његови посмртни остаци пренети у СРЈ, чак су му приређене највише војне почасти: на аеродрому Београд, у Централном дому ВЈ, у Ваљеву и Косјерићу!

мајору господину Д а н г и ћ у . -

Ситуација је таква да све наше трупе из Босне најбржим начином повуче-
те на Бајину Башту, успут и код Вас све партизане зарукувати и наоружа-
ти наше луде, на који начин повећавати наше одреде. Чим дођете у Бајину
башту, један део снага упутите правцем на Ужицу, а други на Мосјерић ,
да нападају на партизане, да их разоружавају и наоружавају наше. Нај -
нужније ћете оставити само у Босни. АЛИ САМО НАЈНУЖНИЈЕ.

У цифрама, 1/6оставити а са 5/6 гурати овамо. Потребно је да се Ужи-
це што пре заузме, јер је тамо и фабрика оружја и муниције коју ми већ
немамо. При овоме пређећи комуникацију железница: Ужице-Винеград и У-
жице-Пожега, те да им појачања из Пожеге и из Ужица не могу да стигну.

Знајте да су нас партизани напали мучки на дан 31. октобра ноћу, и с
концентрисаним снагама гурнули на Пожегу, коју су после дводневне бор-
бе заузели, иако уз њине велике губитке. Колона која буде дејствовала
на Мосјерић има да падне на позадину њихових трупа које се боре са на-
шим деловима на Субјелу. Овај напад партизана на нас имао је за циљ да
нам спречи долазак помоћи из Енглеске, која је требала да се дотури
преко Пожеге. Од Лондона смо добили већ неку помоћ, али она не може
бити беза и ефикасна . Треба дакле енергично да нас подржите, да нам
помоћ стигне како би смо могли даље продужити нашу борбу против окупа-
тора. Треба да знате да се на челу партизана налазе Хрватске Усташе, ко-
јима је за циљ да гурну наш народ у братоубилачки рат и да спрече одма-
ду Хрватима. Зато, журно свим снагама, НАПРЕД ПО ПРЕДЉЕМ.

Обавестите о овоме мајора Тодоровића и све команданте наших трупа,
на правцу Винеград-Сарајево и на другим правцима да Вам се придруже у
Вашем дејству на Ужице.

Потврдите ми пријем овог извештаја.

9 новембра 1941 године
17,30 часова М.П.

ПО ЗАПОВЕСТИ КОМАНДАНТА
НАЧЕЛНИК ГОРСКОГ ШТАБА,
ПОТПОРУЧНИК,
Драг Т. Павловић, с.р.

ДА ЈЕ ПРЕПИС ВЕРАН ОРИГИНАЛУ, ТВЕРДИ:
КОМАНДАНТ БОСАНСКИХ ЧЕТА, НАЧ.
ОДР А, мајор, Језд. Дангић,
с.р.

печат Горског штаба 5
Ком. чет. одр. Југосл. вој.

Наредба потпуковника Драгољуба Павловића, начелника Горског штаба, „по заповести
команданта“ (тј. праже), мајору ЈездимируДангићу за напад на Ужице

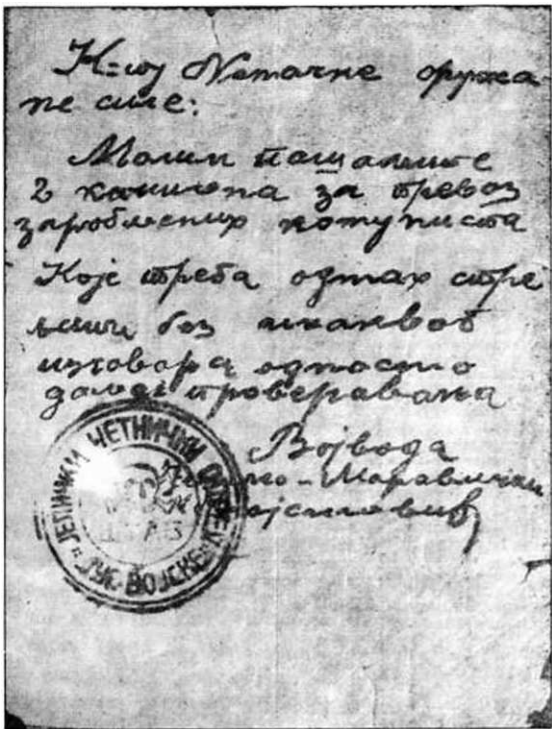

Група италијанских фашистичких војника и четника у селу Држници,
у италијанској окупационој зони

Дражини
команданти
мајор Петар
Баћевућ
и поп Момчило
Ђујић

Јован РДОВАНОВИЋ

Факсимил писма
војводе Мојсиловића
Немачкој команди
у Чачку, децембра 1941.

Уданима пред и после
одбијања четничког напада на
Чачак, Команда места
партизанских одреда и
окружни комитет КПЈ за Чачак
организовали су демонстрације
против братоубилачке борбе.

Поворку грђана, четници
улогорени у касарни,
растерали су пушчаном
ватром. у којој је једна жена
рањена.

Чачански историчари „млађе
генерације“ кажу да су ове
демонстрације биле
„монтиране“?!

То је једна од њихових
„истина“!

За тако хуману и храбру акцију
рећи да је „монтирана“
у најмању руку је срамно.

